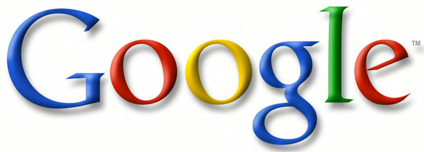

ZUID-AFRIKAANSCHE HISTORIE BIBLIOTHEEK.

EEN VADER DES VOLKS

J. H. DE BUSSY, AMSTERDAM, PRETORIA, JOHANNESBURG
H. A. U. M. v/h J. DUSSEAU & Co., KAAPSTAD.

EEN VADER DES VOLKS.

Standbeeld van
„Den Vader des Volks".

N/E

ZUID-AFRIKAANSCHE HISTORIE-BIBLIOTHEEK.
No. IX.

EEN VADER DES VOLKS.

EEN VERHAAL UIT DEN ORANJE-VRIJSTAAT van de jaren 1869—1871.

DOOR

D'ARBEZ.

Uitgegeven en verkrijgbaar bij:
Hollandsch-Afrikaansche Uitgevers-Maatschappij,
v/h. Jacques Dusseau & Co.
Amsterdam — Kaapstad.
1902.

HOOFDSTUK I.

Het lot van een armen bijwoner.

Stof, zand, en bosjes, zand, stof, en bosjes; bosjes, stof en zand; ziedaar, lieve lezer, eene beschrijving van eene welbekende vlakte in Zuid-Afrika. Een andere variatie haalt gij uit die vlakte niet, tenzij gij er den mensch inzet, en misschien een enkele blesbok en springbok mederekent, die op het drooge veld nog iets te vreten tracht te vinden. Als gij die vlakte niet aan de beschrijving herkent, (wat gij natuurlijk slechts kunt doen als gij ooit op deze aangename plek zijt geweest), dan zal ik u zeggen welke plek ik er mede bedoel. Het is de vlakte tusschen Bloemfontein en Boshof, zooals die

er gewoonlijk in den winter uitzag, en als ik mij niet vergis, nog uitziet. Van alle oorden der wereld zou ik daar het minst graag een vonnis van verbanning hebben ondergaan; dat was mijne eigene gedachte, toen ik ettelijke jaren geleden in een door luie muilezels getrokken wagen deze vlakte doortrok in gezelschap van een man die later een groote rol in de geschiedenis van Zuid-Afrika heeft gespeeld, maar dien ik thans niet zal noemen. Het was juist in het hartje van den winter, toen ik voor het eerst kennis maakte met deze wereld, zooals onze menschen zeggen, en schoon ik meermalen later den weg tusschen Boshof en Bloemfontein heb gereisd, onder aangenamer omstandigheden, en ik die vlakte heb gezien uitgedoscht in het heerlijkst groen, zoo is de eerste indruk, die ik er van heb gekregen, mij toch nooit uit de herinnering gegaan, en is mij als een soort van nachtmerrie bijgebleven.

Maar treuriger dan op den eersten Juli in het jaar 1869, is die vlakte misschien nooit geweest, en dat was zelfs de opinie van Jan Bronkhorst, die ze toch reeds een tiental jaren kende, en persoonlijk bekend was met ieder graspolletje, en ieder bosje. Het tooneel trof hem, den eenvoudigen boer, die anders toch niet gewoon was om zich over te geven aan overpeinzingen, maar die in zijn vertrouwen op de

Almacht Gods, de zaken nam, zooals hij ze vond, te dikwijls met een soort van onderdanigheid, die grensde aan het fanatisme, het „Kismet" van den Mahomedaan. Jan Bronkhorst deed dan ook werkelijk zijn paard stilstaan, en overzag het tooneel, dat zich voor hem vertoonde. Zwart gras, een stofferige weg, die als een geel-roode, mijlenlange slang, zich door die zwarte vlakte slingerde, dat was alles wat zijne oogen zagen; geen levend wezen was zichtbaar; geen geblaat van een schaap, geen geloei van de naar haar kalf hunkerende koe werd vernomen. Jan Bronkhorst zuchtte, een diepe, pijnlijke zucht, als van iemand, die een zwaar gewicht op het gemoed had.

Het was dan ook werkelijk een toestand, waarin ieder ander dan een Afrikaner boer, opgevoed in lijden, groot gebracht in armoede, zijn leven lang gewoon aan teleurstellingen, geheel en al den moed zou hebben opgegeven. Een jaar geleden liepen er op die vlakte, toenmaals groen en bloeiend, een goede achthonderd schapen van Jan Bronkhorst, en kon hij zijn hart niet genoeg ophalen aan de gladde huid van zijn twintigtal mooie beesten, en de glans die scheen op de haren van zijn vier paarden. Toen was Walton, het paard dat hij nu bereed, een toonbeeld van wat een flink, goed rijpaard moest zijn;

vet, fier, en levendig. Vandaag is Walton een magere bonk, wien de ribben bijna door het vel steken, wiens haren ruw en lang zijn, en die moedeloos den kop laat hangen, alsof ook hij geen kans meer ziet om zijn ongelukkig lot op aarde langer te verdragen. Zou dat ook het gevoel van zijn baas zijn? Als iemand op dat oogenblik Jan Bronkhorst die vraag had kunnen doen, dan zou het antwoord misschien zijn geweest: „Ja oom, die wereld wordt mij daarom te zwaar". Zelfs de stoere Afrikaner boer, die gewoon is aan den last des levens, krijgt een enkel oogenblik in zijn leven dat hij lust voelt om „touw op te gooien". 't Is een geluk voor ons volk dat het over het algemeen een diepen godsdienstzin heeft, want anders zou het wel kunnen gebeuren, dat de statistieken zouden bewijzen dat er in geen land zoo veel zelfmoorden worden gepleegd als in Zuid-Afrika.

Jan Bronkhorst, waarde lezer, heeft het zwaar in deze wereld gehad, en menigeen heeft zelfmoord begaan, die een nog veel aangenamer lot heeft gehad, dan deze boer die op dezen dag op de Boshofsche vlakte naar het treurige tooneel voor hem zit te turen. Een stukje van die levensgeschiedenis moeten wij u hier vertellen, al was het maar om u, zoo gij zelf al aan uw eigene ongelukken gedacht hebt, te bewijzen, dat er nog wel meer ongelukkige men-

schen in de wereld zijn dan gijzelve; en dat is reeds in zich zelve een heele troost.

Jan Bronkhorst is in het jaar 1841 geboren in Natal, niet ver van den oever der Tugela, en zulks op een tijdstip dat er groote dingen in Zuid-Afrika gebeurden. De emigranten uit de kolonie waren in rustig bezit gesteld van de kolonie Natal door hunne overwinning op Dingaan, maar geheel en al werd hun geen rust verschaft, want op het tijdstip dat Jan geboren werd, was zijn vader op kommando uit tegen een Kafferstam, die in het zuidwesten der nieuwe kolonie het den boeren begon lastig te maken, een stap die kort daarop de bezetting van Natal door de Engelschen ten gevolge had. Jan's ouders waren arme lieden, of beter gezegd verarmde lieden, want in de oude dagen, had zijn vader een prachtige plaats in het oostelijk deel der Kolonie gehad, maar de Kaffers hadden in den oorlog van 1834 die plaats vernield, en het meerendeel van het vee van zijn vader geroofd. Voor dien vader, evenals voor zoovele anderen, bleef dus niets anders over dan om zich aan te sluiten aan den grooten trek, met het weinige vee dat hij bezat, en na jaren rondzwervens, gedurende welken tijd nog veel van dat vee omkwam, zette hij zich eindelijk neder in het distrikt Weenen, met zijne vrouw, die van haarzelve eene Labuschagne

was, en met wie hij reeds lang gehuwd was. Hun huwelijk was met een talrijk kroost gezegend geweest, maar de ontberingen van den trek, en de ziekten die telkens het kamp teisterden, hadden velen zijner geliefden weggerukt, en toen Jan geboren werd, had hij nog maar twee kinderen, den laatsten niet mee gerekend, in het leven. Het was dan ook het laatste kind dat hem zou geboren worden, want reeds in het begin van het jaar 1841 stierf Jan's moeder, en de zuigeling werd met zijn twee oudere zusters, thans aangenomen door een broeder van zijnen vader, die het zelf ook niet breed had in de wereld, maar die rekende, dat de Heer die zelfs voor de musschen zorgt, ook voor de halve weezen zou zorgen. Nog geen jaar later verloor Jan ook zijn vader, die in het beleg van kapitein Smith's kamp te Durban den dood vond, en zoo was hij dus geheel en al een wees. Maar toch groeide hij in weerwil van al de ellende, die hij en zijne pleegouders uitstonden, flink op, en op zevenjarigen leeftijd was hij reeds een ferm gebouwd kind.

Het leven der jonge kinderen der Emigranten in die dagen, was waarlijk een hard lot, waarvan wij tegenwoordig ons bijna geen denkbeeld kunnen vormen. Rust voor de volwassen menschen was er

niet; het was een gedurig rondtrekken, en steeds kampen met nieuwe moeilijkheden, en het jongere geslacht had ook zijn aandeel hierin. Op zeer jongen leeftijd, was het reeds de plicht van de kleinen om naar de lammeren, en dikwijls naar het groote vee te kijken, want volk was schaarsch, en alles moest men zelf doen, wilde men geen grootere verliezen lijden dan men reeds deed. En bij al die ellende, kwam ten slotte nog het vreeselijke van dien gedenkwaardigen trek uit Natal in het jaar 1847, toen de Emigranten bevonden, dat door de Engelsche regeering hun het leven in Natal onmogelijk werd gemaakt. Die vreeselijke trek, dat ontzettend lijden, dat zelfs het ruwe hart van een Sir Harry Smith vermurwde, dat alles, kan door geen menschelijke pen beschreven worden, en ze vult de donkerste bladzijden van de reeds zoo treurige geschiedenis der Boeren-Emigranten.

Blootsvoets, gekleed in wat men niet anders kon noemen als lompen, moest de achtjarige Jan Bronkhorst op dien tocht over de Drakensbergen dienst doen als voorlooper der ossen, en dat in bittere koude, en aanhoudende regens, terwijl daarbij nog kwam dat zijn werk niet zonder gevaar was, want dikwijls werden de sterke voorossen, wars van den zwaren arbeid, balsturig, en kon het kleine ventje ter-

nauwernood aan hunne lange horens ontsnappen. Een jaar lang duurde dit zwerven, totdat zijne pleegouders eindelijk een rustplek vonden in het tegenwoordige distrikt Kroonstad, waar zij zich op een kleine plaats nederzetten, en waar zij nog waren toen in 1854 de onafhankelijkheid van den Vrijstaat door de Engelschen werd erkend. De toen veertien jaren oude knaap was al van veel nut voor zijne pleegouders, want hij was een oplettende jongen, die alles in zijn vermogen deed, om door oppassendheid zijn dank te betoonen voor wat die pleegouders voor hem hadden gedaan. Maar die menschen hadden kinderen van hun eigen, vier zoons en vijf dochters, en toen Jan een jongeling van omtrent achttien jaren was, zag hij zelf in, dat hij moest beginnen om voor zichzelven te zorgen, en dat hij niet langer op den nek kon liggen van den man, die hem in waarheid een tweede vader was geweest, want die man worstelde steeds met kommer en armoede. Spoedig had de jongen dus zijne schikkingen gemaakt, en trad hij in dienst bij den heer Koos Bouwer, een rijke boer in het distrikt Kroonstad, die veel vee had, en zelf eenigszins ziekelijk zijnde, iemand moest hebben om hem te helpen naar de boerderij te kijken, daar zijne kinderen nog te klein waren om van veel nut te zijn. Het was wel een karig

salaris dat men den jongeling aanbood, niet meer dan twee ooien in de maand, en aan het einde van elk jaar een twee jaar oude vaars; maar Jan wist dat hij van Oom Koos een goede behandeling kon verwachten, en hij nam dus de post aan, in de hoop dat na eenige jaren er misschien zich iets beters zou voordoen. In werkelijkheid was Oom Koos Bouwer, een goedaardig man, en als hij er iets in te zeggen had gehad, dan zou Jan zeker een leventje als een koning hebben gehad. Maar het ongeluk wilde dat Oom Koos in zijn huis een nul in het cijfer was, en dat zijn vrouw, Tante Mita, de broek aan had, en over Oom, zoowel als over alles wat op de plaats was, de baas speelde. „Kwaai Mita", was de naam waaronder zij in het distrikt bekend was, en haar naam was de schrik niet alleen van het volk, maar zelfs van de kinderen in de buurt, die als zij stout waren, door hunne ouders werden stil gemaakt met „Pas op, ik zal voor Kwaai Mita laat haal", en dit had hetzelfde effekt op de kleintjes, als in Holland de „Boeman" heeft. Jan Bronkhorst wist dit echter niet, anders zou hij misschien geaarzeld hebben om bij oom Koos dienst te nemen als knecht, maar hij vond spoedig uit wie Tante Mita was. Er was doodeenvoudig geen huis te houden met die vrouw; Jan deed wat hij kon:

hij gehoorzaamde haar in alles, en voerde hare dikwijls malle bevelen zoo goed mogelijk uit, maar die vrouw tevreden stellen, dat kon geen mensch, en bij het minste dat er verkeerd was, raasde en ging zij te keer als een bezetene. Niet alleen schold zij Jan uit voor alles wat leelijk en akelig was, maar zij ontzag zich niet om hem nu en dan een oorvijg te geven, en daar Tante een vrouw van zoowat zes voet was en bijna driehonderd pond woog, waren de oorvijgen die ze gaf niet van de zachtste. Jan Bronkhorst beklaagde zich, toen dit de eerste keer gebeurde bij oom Koos, en deze protesteerde dan ook op zachten toon bij zijne huisvrouw; doch deze zeide op scherpen toon dat zij niet van plan was om zulke luie duivels als Jan de kost voor niets te geven, en dat hij zijn werk goed moest doen, en daarvoor was zij, Tante Mita, er, om te zien dat dit gedaan werd. Maar een tijdje lang hield tante hare handen toch thuis, schoon zij op alle mogelijke wijzen den jongen man sarde, die al den smaad hem aangedaan, geduldig verdroeg, en zijn werk zoo goed mogelijk verrichtte. Op zekeren dag echter, toen de koeien niet vroeg genoeg naar tante's zin waren thuis gekomen, geraakte de feeks in woede, en zij gaf Jan den schuld van dit oponthoud, en toen deze zeide dat het geenszins zijne

„....Waarop hij haar met een handsjambok een geweldige „loesching" gaf". (Blz. 11).

schuld was, werd zij woedend, zeide geen brutaliteit van een verrotsigen knecht te zullen verdragen, en gaf ten slotte Jan een paar geduchte slagen met een hout dat zij op de werf optilde. Jan raakte nu aan het einde van zijn waarlijk lang geduld, waarbij ook kwam dat de pijn hem woedend maakte, en zonder een oogenblik te aarzelen greep hij een riem die in de nabijheid lag, pakte Tante Mita, die zich hevig verzette, beet, en bond haar vast aan een wagenwiel, waarop hij haar met een handsjambok zoo een geweldige „loesching" gaf, dat Tante eerst begon te schreeuwen als een mager varken, daarop begon te soebatten, en eindigde met flauw te vallen, waarop Jan haar losmaakte, en haar overhandigde aan haren echtgenoot, die zoo door den schrik werd bevangen, dat hij geen hand had kunnen uitsteken, om zijne vrouw te hulp te komen, zelfs al had hij dit gewild, wat wel erg de vraag was; want al had Oom zelf den moed niet om zijn kwaaie vrouw op haar plek te zetten, zoo was het hem daarom niet onaardig dat iemand anders dit voor hem deed. Tante Mita moest na dit welverdiende pak vier dagen in de kooi doorbrengen, en toen zij opstond, vol stijfheid, en vol ergernis, was Jan Bronkhorst van de plaats verdwenen; hij en Oom hadden beiden ingezien dat het natuurlijk niet mogelijk voor hem

was om langer op de plaats te blijven na het gebeurde, en Oom had met hem afgerekend, en hem zelfs vrij ordentelijk behandeld, daar hij hem een goed rijpaard als extra troost ten geschenke gaf.

Jan was een beetje bang geweest, dat als het gebeurde bekend werd in het distrikt, hij eenige moeite zou hebben om weer spoedig een anderen dienst te krijgen, maar die vrees bleek ongegrond, en de meeste menschen die van het grapje hoorden, waren van opinie dat het tante een goede les zou zijn, en dat Jan een fluksche kerel moest zijn om de leeuwin op die wijze aan te pakken. Hem werd dan ook spoedig een betrekking als knecht aangeboden bij een anderen boer, zekeren Labuschagne, die nog verre familie was van zijne overleden moeder, en bij dezen had Jan het waarlijk goed, schoon er veel werk voor hem te doen was, want Oom Willem Labuschagne, had niet alleen heel wat vee, maar ook een uitmuntende zaaiplaats, en het leven op een plaats die tegelijk veeplaats en zaaiplaats is, is niet gemakkelijk, en vereischt veel werk. Jan leerde hier dan ook de korenboerderij, waarmee hij tot nu toe niet veel was bekend geweest, en zijne vooruitzichten waren nu zoo goed dat hij er aan begon te denken of hij niet trouwen zou. Hij was al lang „aangeneem", en om de waarheid te zeggen, had

de jonge man zich dan ook eenigen tijd geleden een meisje uitgezocht, een dochter van Hans Nel, die bijwoner was op de plaats van den heer Jan Pretorius, de buurman van den heer Labuschagne. Annie Nel was een braaf, oppassend meisje, dat ook zwaar was groot geworden, maar die een uitmuntende moeder had, wier handen voor niets verkeerd stonden, en die dan ook gezorgd had om hare dochter met alles bekend te maken wat een fluksche boerenvrouw behoort te kennen. Jan en Annie hadden reeds stilletjes de zaak in het reine gebracht, en in het jaar 1861, in Juni, vroeg Jan aan de ouders, en kreeg hunne volmondige toestemming. Het was een groot waagstuk dat de twee jongelui begonnen. De wereldsche bezittingen van Jan bedroegen twee koeien, een rijpaard, en zoowat tachtig ooien, behalve tien pond aan kontanten; Annie bracht een dertigtal ooien ten huwelijk en eenig huisraad, en zoowat vijf pond aan geld. Een treurig beetje niet waar, lieve lezer, om het getrouwde leven mee te beginnen, maar zij die het leven in Zuid-Afrika kennen, zullen wel van gevallen weten, waarin de twee, bruid en bruidegom nog veel minder hadden, toen zij het leven begonnen, en toch in de wereld vooruit zijn gekomen, en zelfs rijk zijn gestorven, en dat omdat zij oppassend waren. en met die zuinigheid leefden,

die den Afrikaner boer eigen is, en door geen andere natie in de wereld geëvenaard wordt.

Wel, Jan en Annie huwden, vol vertrouwen op de toekomst, vol moed, en vast besloten om zoo zuinig mogelijk te leven, totdat er betere tijden zouden aankomen. Jan had in het distrikt Boshof een kleine plaats gehuurd, en daarheen begaven zij zich eenige dagen na hun huwelijk. De plaats was uitnemend geschikt voor veeboerderij, en er waren ook eenige kleine landen, omtrent genoeg om zooveel te kunnen zaaien dat de jonge boer zijn eigen koren, en dus zijn brood kon winnen, wat natuurlijk eene groote besparing is. Er was echter heel wat werk noodig om de plaats in orde te stellen, want de vorige huurder was een zorgeloos man geweest, en had de plaats vrijwel verwaarloosd. Gelukkig was de eigenaar van de plaats, een in de nabijheid wonende boer, een zeer ordentelijk man, die schikkelijk bleek te zijn, toen Jan met hem sprak over eenige noodige verbeteringen. Hij was gewillig om voor het eerste jaar de huur voor een flink bedrag te verminderen als Jan zekere noodige reparatiën deed, zooals b. v. den landmuur herstelde, den dam nabij het huis schoonmaakte en de fontein, die toegevallen was, behoorlijk opende. Onze jonge boer toog dan ook aan het werk, en Annie hielp hem waar zij kon.

Spoedig zagen de dingen er dan ook anders uit, en toen na zoowat een jaar de eigenaar eens alles kwam bekijken, was hij zoo tevreden over het werk door zijn huurder gedaan, dat hij niet aarzelde om Jan een mooi jong hengstveulen present te geven, een geschenk dat voor den jongen beginner van veel waarde was, daar het dier goed geteeld was, en zijne afstammelingen dus veel geld zouden waard wezen.

De jaren gingen langzaam voorbij, en met hen kwam die vermeerdering van familie, die geen zeldzaamheid bij onze boerenbevolking is. En nu in 1869 hadden Jan en Annie zes kinderen waarvan de oudste iets meer dan zeven jaar oud was, en de jongste een drie maanden oud wichtje, dat nog de moedermelk dronk. Tevens hadden die jaren voorspoed gebracht in menig opzicht, want met de boerderij was het voordeelig gegaan, en dat niettegenstaande het feit dat Jan gedurende de Basuto-oorlogen dikwerf voor meer dan drie maanden van huis was, zoodat al het zware werk dan op zijne jonge vrouw viel, die echter bewees eene echte boerenvrouw te zijn, niet bang voor werk, en met een bewonderenswaardig inzicht in zaken. Doch aan dien tijd van voorspoed kwam, helaas, een einde, en in 1868 werden de zeven jaren van overvloed gevolgd door

wat schenen zeven jaren van hongersnood en ellende te worden. Eene groote droogte, bijna zoo erg als die van 1864 begon zich over het land te verspreiden; het vee, dat niet voldoende voedsel vond op de weiden, begon met allerlei ziekten geteisterd te worden; de lammeroogst mislukte geheel en al, en elk ander mensch dan een Zuid-Afrikaansche boer, die geen ander vertrouwen heeft dan in God, zou wanhopig geworden zijn. Voor Jan Bronkhorst was de toestand in menig opzicht allertreurigst; want hij had juist het vorige jaar in Januari, de kleine plaats waar hij op woonde, van den eigenaar gekocht. Een deel van de koopsom, eenige honderden ponden slechts, maar toch al zijne spaarpenningen, had hij op den koopprijs afbetaald, en voor de rest bijna 1000 pond sterling had hij een verband gepasseerd, ongelukkig niet aan den eigenaar, want die zou hem niet lastig gevallen hebben, maar aan een geldschieter in Bloemfontein, die zich tien percent voor zijn geld liet betalen, en daarbij het recht had, om zoo een der paaiementen van de rente ten achteren geraakte, dadelijk het verband op te zeggen, en zijn kapitaal te eischen. En op den vijftienden van Juli moest Jan 92 pond betalen voor die rente; vandaag was de eerste Juli, en alles wat de jonge boer in huis had bedroeg £ 55 en waar hij de rest

van daan moest halen, dat wist hij niet. Hij had acht ossen die hij kon verkoopen, maar zij waren zoo mager dat er geen kooper voor te krijgen zou zijn; van zijn schapen had hij door de droogte zooveel reeds verloren dat hij er geen een van kon missen; de opbrengst van zijn wol was dit jaar zoo gering geweest, dat hij niet eens in staat was geweest om de rekening van zijn winkelier in Boshof af te betalen en er bij dezen nog een aanzienlijke balans overbleef, iets wat Jan nog nooit overkomen was, en als een eerlijke Afrikaner had hij vrees voor schuld, want schuld bracht rente, en renten liepen op, en verteerden den boer op het uiteinde. En uit niets ter wereld was er geld te maken.

Het was dus met duistere en treurige gedachten in het hart dat Jan Bronkhorst heden naar het verschroeide veld zag, dat zwart en bruin zich voor zijne oogen uitspreidde, en dan weder zijne blikken wendde naar de lucht om te zien of er toch geen teeken van weersverandering te bespeuren was. Maar de hemel was strak en scheen als uit lood gevormd; de zon scheen buitengewoon warm, en aan het zwerk was er geen enkel wit wolkje te zien, dat zelfs den meest moedigen eenige hoop kon geven. Droevig gaf de boer een ruk aan den teugel van Walton, en het paard, dat vroeger op

dit teeken in een flinken galop zou zijn weggesprongen, beantwoordde dien ruk nu slechts door met hangenden kop, en schuifelenden gang zich in den stap te zetten. Toen Jan een kwartier zoo zijn paard had laten stappen, want hij was te jammer voor het dier om het aan te jagen, kwam hij op den kliprand vanwaar hij zijne woning kon zien, half verschuild tusschen de blauwgom boomen die hij er in de eerste jaren van zijn verblijf om heen had geplant, en met zorg had groot gemaakt. Het huis lag een tachtig treden van den grooten weg van Bloemfontein naar Boshof, en vanaf den grooten weg, juist daar waar de uitspanningsplek was, draaide het paadje weg dat naar het huis zelve leidde. Op de uitspanningsplek liepen er heden, zooals Jan zag een viertal paarden, maar er stond geen kar, noch op de uitspanning zelve, noch bij het huis; en dit trof den boer eenigszins, want gewoonlijk zadelden de paardenruiters bij het huis af. Misschien zouden de eigenaars van de paarden echter kaffers zijn, dacht Jan, en in deze opinie werd hij versterkt toen hij eenige oogenblikken later den rook van een vuurtje op de uitspanning zag opgaan. Daar hij echter van den tegenovergestelden kant het huis naderde, kwam hij niet langs de uitspanning, zoodat hij zich niet omtrent de juistheid zijner gissing kon overtuigen.

HOOFDSTUK II.

Jan krijgt uitkomst en hoort groot nieuws.

Toen Jan Bronkhorst zijn werf bereikte was zijn eerste werk om Walton op stal te zetten, en het arme dier een bondel voer te geven, een der weinigen die nog waren overgebleven uit den schralen oogst van dit jaar, een oogst zoo schraal dat de plaats niet eens voldoende brood voor het huisgezin van den boer had opgeleverd. Na voor zijn trouw dier te hebben gezorgd, ging hij naar de woning en stapte zonder erg het voorhuis binnen, doch bemerkte plotseling dat er zich twee mannen in het voorhuis bevonden, die bij de tafel zaten, en zich vermaakten of verfrischten met het drinken

van een glas Whisky, een bottel van welk vocht op de tafel stond, evenals een tweetal glazen. De twee vreemdelingen stonden echter dadelijk op bij de binnenkomst van den eigenaar des huizes, en een hunner, een welgekleed, vrij lang man, van middelbaren leeftijd, kwam op Jan toe en groette hem beleefd op zijn Hollandsch, door hem de woorden toe te voegen:

„Middag neef, u is zeker meneèr Bronkhorst, die eigenaar van die plaats; mijn naam is Jackson, en mijn vriend hier heet Parker".

De boer groette beide heeren met de hand, en vroeg toen:

„Is jullie dan hier te paard of met een kar, en waar staat jullie kar dan?"

„Ons is met een kar, maar die leg daaronder in die spruit met die asstukken, en toen het ons die paarden uitgespan, en te voet hierheen gekom; ons volk is nou op die uitspanning met ons vier paarden".

„En waar kom jullie vandaan, en waarheen wil jullie?" vroeg Jan, de gewone vragen herhalende, die steeds aan den reiziger gedaan worden wanneer hij voor het eerst op een plaats in Zuid-Afrika komt.

„Ons kom van overkant Vaalrivier, meneer Bronkhorst, en ons is op weg naar Natal waar mijn maat en ik woon. Maar nou het ons die ongeluk

gekrijg, en nou weet ons nie wat om te doen nie. Hoe ver is dit nog van die dorp? Maar ik moet eerst voor u zeg dat ons hier naar u is gekom om te zien, of u nie voor ons kan help nie, en juffer Bronkhorst is zoo vriendelijk geweest om ons te zeg dat ons maar hier kan zit tot u terug was, want dat u naar uw vee was gaan kijk. Die wereld ziet er nou rechte treurig uit".

„Ja, dit mag jij wel zeg", hernam Jan, ik woon hier nou al acht jaar, maar ik het die veld nog nooit zoo morsdood gezien als nou. Wat er van die arme vee van die jaar moe word, dat weet onze lieve God alleen. Maar wat mankeer jullie kar?"

„Die as is gebreek; ons denk dat van nacht, toen ons door een diepe leelijke spruit gerij het, die as een kraak moet gekrij het, want die spruit hier dicht bij is mooi, en ons het voorzichtig gerij. Maar net zooas ons in die midde van die spruit was, zak die kar zoo maar in elkaar, en breek die as midden door, en nou is ons ten einde raad".

„Ja", antwoordde de boer, „d'is een leelijk ding, want d'is vijf uur naar Boshof en acht uur naar Bloemfontein van hier, en ik geloof niet eens dat jullie een as op Boshof zal krij, wat voor een kar geschikt is. Daar is zeker nie een plan te maak nie om die as te laat hou zoover als Bloemfontein?"

„Né, neef", zeide de heer Jackson", ik is al twintig jaar in die land, en ik ken ordentelijk plannen maak om uit een moeilijkheid te kom, maar daar die as is boven mij en is nou ver niks anders geschikt als ver oud ijzer. Maar het u nie misschien nie een halfslijt oude as, wat ons kan laat pas. Ons is gewillig om dit van u te koop en u daar een goede prijs voor te betaal, want ons is erg haastig om naar huis te kom, waar ons belangrijke bezigheid het".

Jan Bronkhorst had in een achterhoek van zijn wagenhuis een oude kar-as liggen, en zeer waarschijnlijk zou hij de hem gedane vraag met ja hebben beantwoord, als er niet plotseling een gedachte hem in het hoofd was geschoten, en die gedachte hem tot het besluit deed komen om thans een leugentje voor eigen bestwil te vertellen; zoo iets wat de Engelschman een „business-lie" noemt.

„Neen" klonk dus zijn antwoord „en zelfs al had ik er een, dan zou dit nog die vraag wees of hij op uw kar zou pas. Maar ons kan daarom net nou naar die kar gaan kijk as ons eerst geëet het. Misschien krijg ons een plan".

De heer Parker, die tot nu toe niets had gezegd, lachte zachtjes, en zeide toen „As u iets met daar die as kan doen, mijnheer Bronkhorst dan is jij die knapste smid in die wereld. Neem ons nie kwalijk

nie dat ons zoo brutaal geweest is om zoo maar ons whisky bottel hier in uw huis te brengen, en doet ons die plezier om met ons samen te drinken".

Jan Bronkhorst was een matig man, en hield slechts wat drank in zijn huis voor ziekte of om nu en dan zijn volk een zoopje te geven, maar een totale afschaffer was hij toch ook niet, en hij nam dus het aanbod aan, ging een glas halen, en dronk samen. Kort daarop kwam de kleine Piet, Jan's oudste zoon vertellen dat ma zeide „dat Pa en die mensche maar mot kom eet, want die kos is al opgeschep".

Men zat spoedig aan den disch, die zoo niet volgeladen, er toch vrij goed uitzag, en waarop vaste, stevige boerenkost stond, die de vreemdelingen zich zeer goed lieten smaken. Gedurende het maal vertelde de heer Jackson, die evenals de heer Parker heel goed Hollandsch of liever gezegd, Afrikaansch sprak, dat zij vier maanden hadden vertoefd aan de Vaalrivier, waar er diamanten waren ontdekt. Jan had reeds hiervan gehoord, maar had tot nu toe geen groot geloof aan die ontdekking geslagen, en hij hechtte ook niet veel gewicht er aan, omdat hij nog niet begreep wat de meening dezer voor Afrika zoo gewichtige ontdekking was. Maar daar wij in een volgend hoofdstuk ons eigen verhaal over

deze ontdekking hopen te doen aan onze lezers, zullen wij hier maar niet herhalen wat de heer Jackson, die bovendien uit persoonlijke redenen heel wat verzweeg, aan onzen vriend verhaalde. Toen het maal afgeloopen was en men een pijp tabak had gerookt om de kost beter te doen verteren, gingen de drie mannen naar de spruit, die slechts een drie of vierhonderd treden van de werf verwijderd was. Reeds een oppervlakkige beschouwing van den toestand van zaken bewees aan Jan Bronkhorst dat hier in werkelijkheid niets te maken viel; de as was in het midden geheel afgebroken, en niets anders kon de zaak herstellen dan een spiksplinter nieuwe as. De heeren Jackson en Parker hielden nu in de Engelsche taal raad, en gingen voor dat doel eenigszins op zijde. Toen zij tot een besluit waren gekomen, naderden zij Jan weder, en vroegen hem of hij hen niet een kar kon verkoopen; zij zouden hem hun eigen kar laten, die hij dan op zijne kosten kon laten herstellen, en het verschil in prijs zouden zij hem in kontanten betalen. Nu had Jan inderdaad een kar, een sterke, bijna nieuwe, groote vierplaats kapkar, die hij eerst het vorige jaar had gekocht, daar de oude kar die hij bezat, toen hij getrouwd was, en die reeds toen meer dan halfslijt was, geheel onbruikbaar was geworden. Hij had,

toen de zware tijden kwamen aanzetten duchtig spijt gehad van zijn koop, die hem niet minder dan £ 100 had gekost; maar, schoon hij geprobeerd had, om haar van de hand te zetten, was niemand in de tegenwoordige tijden gewillig geweest om hem zijn prijs te geven, en voor niets wilde de boer zijn goed niet weggeven, al begreep hij dat hij iets op zijn koop zou moeten verliezen. De gelegenheid, die zich dus thans aanbood, en waarop de boer wel een beetje gerekend had, (om welke reden hij dan ook het leugentje had verteld omtrent het niet hebben van een oude as) wilde hij thans niet laten voorbij gaan; maar hij was bezigheidsman genoeg om te begrijpen, dat hij van zijne begeerte om zijn kar te verkoopen, niets mocht laten blijken. Hij trok dus een bedenkelijk gelaat toen de heer Parker hem vroeg, of hij een kar had die hij wilde verkoopen, en zeide:

„Ja, ik heb een kar, een nieuwe kar, maar ik weet niet of gij die zult willen koopen. D'is een extra kar, en ik het glad nie lust'nie om er van afstand te doen, of ik moet mijn prijs er voor krijg".

„Laat ons die kar kijk", merkte de heer Parker aan, „en dan zullen wij weten wat wij u ervoor kunnen geven, als gij de oude kar in gedeeltelijke afbetaling wilt nemen".

Men ging naar het wagenhuis, en Jan haalde het kleed van het rijtuig af, en liet zijn bezoekers er naar zien. De kar was werkelijk een uitmuntend stuk werk, van een der beste Paarlsche makers, sterk, goed in elkaar gezet, en blijkbaar van goed, droog hout gemaakt. Beide Natalezen bekeken hem terdege met de oogen van echte kenners, maar zij waren niet in staat om eene afkeurende aanmerking te maken.

„Wel, wat wilt gij toe hebben, als wij u onze kar laten", vroeg de heer Jackson.

„Tachtig pond", klonk het antwoord van Jan kort en bondig.

De heer Jackson lachte, en zeide: „Kijk nou, meneer Bronkhorst, u moet nou niet denken dat u te doen hebt met mannen die niets van dingen afweten; wij hebben even goed verstand van karren als gij. Ik erken dat deze kar van u een goed stuk werk is, en u hebt er zeker £ 100 voor gegeven; nu rekenen wij dat onze kar £ 40 waard is en dat het u £ 5 zal kosten om er een nieuwe as in te laten zetten; als wij u dus £ 65 toe geven, dan kunt gij tevreden zijn".

Maar Jan bleek dit geenszins te zijn. Hij beduidde aan de twee heeren dat het hem minstens £ 9 zou kosten om een nieuwe as aan de oude kar te doen aanbrengen, en dan zou hij daarvoor nog de kar

naar Bloemfontein moeten slepen, en expres die rit maken, want hij ging bijna nooit naar die stad. Dit zou hem minstens twee of drie dagen uit zijn werk nemen, en het was een gevaarlijk en leelijk ding voor een boer om thans in deze tijden van huis te gaan. In zijn afwezigheid mocht zijn volk niet goed kijken naar het vee, en kon een reis hem groote schade veroorzaken, en hij zou ook minstens drie weken zonder kar moeten zijn, want zoo dadelijk kon hij natuurlijk niet naar Bloemfontein gaan. Bovendien schatte hij de waarde van de oude kar der reizigers op niet meer dan £ 20.

En nu vond er een heele schacherij plaats, zooals altijd het geval is, als twee Joden weten wat een bril kost. Wij zullen onze lezers maar niet vervelen met al de argumenten te geven die van weerszijde werden gebruikt; het resultaat was, om kort te gaan dat men ten slotte overeen kwam dat Jan £ 75 in contant zou krijgen, en de oude kar zou overnemen, en als de waarheid moet gezegd worden, waren beide partijen zeer tevreden met hun handel. Jan wist, dat zijn as op de oude kar zou passen, want hij had dit al met een kennersoog gezien; de kar der twee Natalezen was werkelijk niet slecht; met weinig kosten was hij in goede orde te stellen, en zou er dan als een zeer goede

kar uitzien. En de Natalezen waren van hunne zijde overtuigd dat zij in Natal waar zulke klasse van karren niet elken dag te krijgen waren, zeker £ 100 of meer er voor zouden krijgen; zij rekenden dus dat zij een goede slag hadden geslagen, en dat te meer omdat het hun van het hoogste belang was om zoo spoedig mogelijk in Natal terug te zijn, daar zij aan de Vaalrivier een belangrijke ontdekking hadden gedaan met betrekking tot de diamanten, en spoedig wilden handelen, voor iemand anders hun de loef kwam afsteken, door misschien ook eene dergelijke ontdekking te doen. Men scheidde dus als groote vrienden van elkander, nadat men eerlijk afgerekend had, en Jan £ 75 in gouden ponden had ontvangen.

Dien avond was het gezicht van Jan Bronkhorst heel wat helderder dan het in weken tijds was geweest. Eerstens had hij reeds de kar der Natalezen naar huis doen slepen, had toen de halfslijten as voor den dag gehaald en tot zijne vreugde bemerkt dat zijne oogen hem niet hadden bedrogen, maar de as op de kar paste alsof zij er voor gemaakt was; en ten tweede was hij nu uit de verlegenheid wat betreft de betaling van de renten op zijn verband. Hij had dus in alle opzichten een goeden slag geslagen, en toen hij dan ook alles, zooals elke

goede Afrikaansche boeren huisvader doet, trouw aan zijne vrouw had medegedeeld, was ook Annie recht in haar schik, behalve dat zij wel een beetje spijtig was dat de mooie nieuwe kar waar zij zoo trotsch op was geweest nu weg was. Toen Jan haar echter beloofde, om als hij deze maand naar Bloemfontein ging het noodige mee te brengen om de oude kar te bekleeden, zoodat deze er bijna zoo goed als nieuw zou uitzien, wat nog meer het geval zou zijn als hij haar (dat wil zeggen de kar en niet Annie) eens liet opschilderen en vernissen, toen was het vrouwtje weder tevreden, en ging het echtpaar met een geruster hart dien avond naar bed, dan zij nog van dit jaar hadden gedaan.

Den 15den ging Jan naar Bloemfontein, zijn bezigheden verrichtte hij er naar behooren, en zijn toppunt van geluk werd bereikt toen hij de terugreis naar huis moest aanvaarden in een kletterenden regen, die wel het pad eenigszins zwaar maakte, maar die de droogte brak en beloften van een verder gezegend jaar gaf. Zoo is het leven van den Afrikaanschen boer; zoo is het altijd geweest, en met een klimaat als het onze zal het wel altijd blijven; den eenen dag nood en armoede; den anderen dag geluk en overvloed. Maar geluk of ongeluk, de boer verliest geen moed; hij neemt de wereld niet

alleen zooals het komt en met een wijze levensphilosophie, maar hij heeft ook een onwrikbaar vertrouwen op den Goeden God, van wien hij zegen verwacht, maar van wiens hand hij ook zonder nutteloos morren de kastijdingen ontvangt.

HOOFDSTUK III.

De Diamantvelden.

Het oude spreekwoord, dat zegt: „Als het water tot aan de lippen komt, dan is redding nabij", is al dikwijls genoeg bewaarheid geworden, wat het lot van Zuid-Afrika betreft, en zal misschien nog wel meermalen bewaarheid worden. Zeker was het in alle geval met de ontdekking der diamanten in 1867—1870. Het zag er toen in het algemeen vrij ellendig in Zuid-Afrika uit. De handel in de Kaap-Kolonie kwijnde en er heerschte een algemeene schaarschte van geld. Vreemd kapitaal, hetzij Engelsch, Amerikaansch of Duitsch, dat later het land in ontzaggelijke sommen binnenstroomde, en

waaraan wij thans zoo gewoon zijn, was toen nog niet in het land voorhanden. De spoorweg ging in die dagen niet verder dan Wellington, en de geheele handel in de Kolonie was afhankelijk van den langzamen en kostbaren ossenwagen. Het geheele land leefde, om zoo te zeggen, van den boer, en deze moest in alles voorzien, want de invoer van vreemde goederen was toen nog maar zeer gering.

Als er in die dagen 12 schepen in de Tafelbaai lagen was het veel; men was toen nog tevreden met een maandelijksche of ten uiterst veertiendaagsche maildienst met Engeland, en de snelste stoombooten namen 28 tot 30 dagen om die reis af te leggen; de stoombooten zelve waren zoowat $^1/_5$ der grootte van de tegenwoordige zeekasteelen die thans den dienst tusschen de Kaap en Europa onderhouden. Men had in het jaar 1864 groote en langdurige droogten gehad en de boeren hadden veel van hun vee verloren en ook de drie volgende jaren waren hen geenszins voorspoedig geweest. In één woord alles zag er akelig uit en er scheen vooreerst maar weinig kans op verbetering.

Met de twee Hollandsch-Afrikaander Republieken in het Noorden, de Oranje-Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek, zag het er niet veel beter uit. In den laatsten staat was de regeering van

President Pretorius, die er in 1864 verkozen was tot hoofd van den staat, bijzonder zwak uitgevallen. Er heerschten groote ongeregeldheden in Zoutpansberg, en niet minder oneensgezindheid onder de burgers. De schatkist was zoo leeg dat men niet eens het noodige schietgoed voor de burgers kon betalen om den krijg met de Zoutpansbergsche kaffers met succes te voeren, en inderdaad moest men de zaken daar laten loopen, zoo goed en zoo kwaad het ging, en zeker zou de positie er allertreurigst zijn geweest, als de Zwasies, de oude bondgenooten der Republiek niet te hulpe waren gesneld en de lastige zwartjes in het Noorden half uitroeiden.

In den Vrijstaat waren de zaken in zooverre beter dat President Brand en zijne dappere burgers den krijg tegen het Basuto-opperhoofd Moshesh met goed geluk hadden gevoerd, maar juist op het laatste oogenblik, toen de overwinning als het ware in handen der Vrijstaters was, trad Sir Philip Wodehouse, de Gouverneur der Kaapkolonie tusschen beide, en nam den zeer in het nauw gebrachten Moshesh onder de vleugelen der Engelsche oppermacht. President Brand zag zich gedwongen om den oorlog ten einde te brengen onder voorwaarden, die zoo niet geheel nadeelig voor de republiek, deze toch beroofden van de voornaamste vruchten van den krijg. Hier is thans

niet de gelegenheid om deze zaak in het breede na te gaan, en al is dit tijdperk der Oranje-Vrijstaatsche geschiedenis van groot belang uit meer dan één oogpunt, moet een omstandig verhaal daarvan overstaan tot eene latere en betere gelegenheid. Genoeg zij het hier te zeggen, dat de Oranje-Vrijstaat geheel uitgeput was van den harden strijd; dat er een groot bedrag van Regeeringsbanknoten (zoogenaamde *Bluebacks*) in omloop was in den Staat die wel is waar gedwongen koers hadden maar slechts tegen een groot disconto door de handelaars werden aangenomen. Deze maatregel hielp voor het oogenblik een weinig, maar het krediet van den staat in het buitenland werd er niet beter op, en in de kolonie werden die Vrijstaatsche noten niet aangenomen dan tegen een derde of zelfs een vierde van hunne nominale waarde; het was al mooi als men 7 shillings kreeg voor een £ 1 noot.

Op een zekeren dag in het jaar 1867 bracht een boer Schalk van Niekerk een bezoek bij een zijner buren in het distrikt Hopetown, aan de oevers van de Oranje Rivier. Hij zag eenige der kinderen er spelen met een aantal mooie schitterende „klipjes", die zij aan den oever der rivier hadden gevonden, en waarvan er vele zulke waren, groene, roode, witte, en blauwe. Onder de steentjes waarmede deze kinderen speelden, was

er echter een die oom Schalk bijzonder in het oog viel, omdat hij met zulk prachtig kleurenspel in het zonlicht schitterde. Daar oom Schalk erg plezier in die „klippie" had, gaf de vrouw van zijn buurman hem dit, daar zij natuurlijk geen denkbeeld had van de waarde er van. Oom Schalk van Niekerk was ook maar „een gewone, domme boer", zooals men dit dikwijls uitdrukt, maar zijn nieuwsgierigheid was toch opgewekt, en al had hij waarschijnlijk ook niet het minste denkbeeld wat de steen was, bewaarde hij den steen zorgvuldig en toen eenige weken daarna, een zekere O'Reilly, een rondreizende smous die gewoon was om met oom Schalk te handelen, op diens plaats aankwam, wees oom hem „die aardige klippie". Oom Schalk had waarschijnlijk wel in zijn leven van zoo iets gehoord als een diamant, al wist hij niet hoe zoo een ding er uitzag; O'Reilly schijnt echter slimmer te zijn geweest, en had misschien al een diamant in zijn leven gezien. In alle geval schijnt O'Reilly een stille gedachte te hebben gehad dat die „klippie" wel eens een diamant mocht zijn. Als een verstandig handelsman zeide hij echter niets van zijne vermoedens aan oom, maar zeide toch die „klippie" zoo mooi te vinden, dat hij aanbood om eenige handelswaren ter waarde van een paar pond te geven, als oom hem den steen

afstond. De heer van Niekerk nam hiermede genoegen en zoo verwisselde de steen van eigenaar.

De kooper zond nu den steen naar Dr. Atherstone in Grahamstown, een man die bekend stond als zeer bekwaam in alle natuurkundige zaken, en Dr. Atherstone gaf dadelijk te kennen dat het „klippie" een diamant was, maar zond dit voor de zekerheid naar den heer Herite, den Franschen Consul in Kaapstad, met verzoek iemand in Kaapstad, die kennis had van zulke zaken, den steen behoorlijk te doen toetsen. Dit werd gedaan, en het werd boven allen twijfel bewezen dat het werkelijk een diamant van 21 karaat was. Ten slotte kocht de gouverneur der Kaap Kolonie, Sir Philip Wodehouse, dezen eersten diamant in Zuid-Afrika gevonden voor £ 500.

Het nieuws van deze gebeurtenis kon niet lang geheim worden gehouden, al meende ook het meerendeel der menschen dat de zaak niet veel om het lijf had. Misschien was de diamant verloren door iemand, of was het een enkele steen die op de eene of andere manier bij de Oranje-rivier verdwaald was geraakt. Aan de mogelijkheid van het bestaan van een diamantmijn in Zuid-Afrika, dachten misschien geen half dozijn menschen. Zoo iets behoeft volstrekt geen verwondering te baren. Als er vandaag ergens in de Kaap-kolonie onder gelijke omstandigheden

een diamant werd opgetild, zou er waarschijnlijk binnen een paar dagen een geheele toestrooming van menschen naar die plek zijn, allen gereed om hun fortuin te gaan vinden. Maar eerstens bestonden er in die dagen geen snelle vervoermiddelen in Zuid-Afrika, en tweedens bestond er nog niet die geestdrift, die opgewondenheid, en die zucht om dadelijk rijk te worden, die zich thans ook in ons werelddeel zoo geopenbaard heeft sedert de ontdekking der Transvaalsche goudvelden. Er zijn altijd in zulke gevallen een groot aantal ongeloovigen, menschen die eerst resultaten willen zien, voor zij tijd en geld willen opofferen aan zulke nieuwigheden. Ongelukkig voor hen zijn de groote kansen voor zulke menschen verloren, wanneer zij eenmaal overtuigd zijn; de „geloovigen" die het eerst ter plaatse waren zijn er gewoonlijk dan het best aan toe. Wij herinneren ons persoonlijk, dat hetzelfde plaats vond in 1886 toen de Johannesburgsche goudvelden voor het eerst werden ontdekt. Hoeveel honderden en duizenden menschen waren er niet in Zuid-Afrika die in het eerst niet het minste geloof in die goudvelden hadden; ja, zelfs drie vierden der eerste aankomelingen op den Witwatersrand schudden twijfelachtig en op bedenkelijke wijze het hoofd, en meenden dat het maar een korte „boom" zou zijn, en de velden geen

lang bestaan zouden hebben. En toen ten slotte de wereld van af Noord-Amerika tot aan Nieuw-Zeeland overtuigd was, dat de Witwatersrandsche goudvelden de rijkste mijnen op aarde waren, toen waren de kansen, of althans de beste kansen voor de hoofdschudders voorbij; toen waren de kapitalisten er alreeds sterk genoeg om de speculatiën voor den gewonen man onmogelijk te maken, en was het alleen voor den handelsstand en den werkman, dat er vrij wat te verdienen viel.

Toch waren er eenige personen die in de buurt van Hopetown gingen kijken of er nog niet meer diamanten „verloren waren geraakt". Men vond ook werkelijk een tweede, en ten slotte een derde diamant, deze laatste aan den oever van de Vaalrivier. Langs deze rivier werden in 1868 nog meer diamanten opgetild, en eindelijk raakte men door toeval in het bezit van een prachtige diamant van 83 karaat, die reeds jaren lang geleden in die buurt was gevonden door een Koranna tooverdokter, die natuurlijk niet het minste begrip had van de waarde er van. Deze diamant, later „De ster van Zuid-Afrika" genaamd, werd verkocht in Engeland voor £ 11.000. De geschiedenis vertelt ons niet wat de Koranna tooverdokter er voor ontvangen had; misschien wel een paar pond roltabak, en een pond snuif extra toe.

De ontdekking van deze diamanten werd ruchtbaar in Engeland, en een groote diamanthandelaar in Londen beschouwde het de moeite waard, om een zoogenaamden „expert" naar de Kaap te zenden om ter plaatse waar de diamanten gevonden werden, een onderzoek in te stellen. Nu is het een ongelukkig feit dat ons arme land ontzettend veel te lijden heeft gehad van zoogenaamde „experts" of „deskundigen". Men heeft in Zuid-Afrika „experts" van allerlei soort gehad; op het gebied van geologie, van zoologie, van botanie, van wijnbouw, van insektenkunde, van veeboerderij, van statistiek en zelfs van politiek; vooral in de laatste jaren heeft men veel van „experts" in de politiek — en in de krijgskunde — gehoord. Of die „experts" echter veel goeds voor ons land hebben gedaan, dat is de vraag. Geologische experts hebben in der tijd herhaaldelijk verklaard, dat er in Zuid-Afrika geen steenkolenbeddingen van eenige waarde te vinden zouden zijn; zij brachten alle mogelijke theoriën ten bewijze hiervan aan, en schreven er dunne en dikke boeken over. Toch zijn er thans in Zuid-Afrika steenkolenvelden, die waarschijnlijk genoeg brandstof bevatten om de wereld voor een jaar of wat te voorzien. „Experts" hebben zoo klaar als een klontje bewezen, dat onder zekere rotssoorten er geen water te vinden zou zijn, en op

die „experts” afgaande, weigerde de regeering der Kaapkolonie zelfs om hunne boren te doen gebruiken zoodra men zulke steenlagen aantrof. Andere (meest „domme boeren”) zijn echter gaan boren door die steenlagen, en ziet — zij vonden prachtig water. „Experts” hebben in der tijd verklaard, dat de Witwatersrandsche goudvelden nooit betalen zouden: — niettegenstaande dit is er al meer dan 100 millioen pond sterling in goud uit die velden gehaald, en heeft Engeland thans reeds meer dan 300 millioen uitgegeven (behalve over de honderdduizend soldatenlevens) om die „niet betalende” goudvelden te trachten in handen te krijgen.

Wel de Diamant-Expert bracht het er niet beter van af. Hij bracht aan den diamant-koopman een rapport uit ten effekte dat het een onmogelijkheid was dat de grond langs de Oranje- en Vaal-rivieren diamanthoudend kon zijn; de diamanten die er gevonden waren, waren daar waarschijnlijk gebracht ergens uit het binnenland, waarschijnlijk door — vogelstruizen. Daarmede meende men, was de zaak nu uit — in Zuid-Afrika was er *geen* diamantmijn.

En toch werden er in het jaar 1869 eenige honderden diamanten langs de Vaal-rivier opgetild; en tegen het einde van dit jaar begonnen troepje na troepje

diamantzoekers zich te begeven naar die streken, en in Januari 1870 waren er een aantal kampen van tenten reeds opgeslagen tusschen de plaats waar de Hart-rivier in de Vaal-rivier loopt, en de samenloop van de Vaal- en Oranje-rivieren.

Wij hopen met onze lezers later eens een bezoek te brengen aan eenige dier kampen, doch moeten nu eerst een andere zaak van gewicht gaan bespreken. Want reeds in 1869 werd het de groote vraag: aan wie behoorde de streek waar de diamanten werden gevonden. Er zijn misschien wel duizend riemen papier over deze zaak volgeschreven; men heeft wel een stukvat vol inkt gebruikt om dat papier vol te schrijven met argumenten over deze kwestie; er zijn groote dikke blauwboeken in Engeland volgedrukt, en private personen hebben de zaak nauwkeurig nagegaan in dagblad- en tijdschriftartikels; er zijn pamfletten en groote boeken over geschreven. En toen in 1876 alle zaken omtrent de Diamantvelden zoogenaamd geregeld waren, en Engeland in het bezit er van was gekomen — toen erkende volmondig iedereen *dat de grond wettiglijk aan de twee Boeren-Republieken had behoord.* Dat erkent thans iedere Engelsche schrijver over Afrikaansche zaken die iets van de zaken afweet.

De heer James Troude heeft eerlijk erkend, dat Engeland de diamant-velden gestolen heeft! Over tien of twintig jaren zal Engeland dan ook wel eerlijk erkennen, om welke reden het in 1899 den oorlog met de Boeren-Republieken heeft begonnen. Waarschijnlijk is het dan te laat, en is Zuid-Afrika voor de volgende eeuw geruïneerd. „De waarheid achterhaalt den leugen wel"; zoo zegt het spreekwoord, en gewoonlijk vindt dit dan ook wel plaats; maar tegen den tijd dat de waarheid den ren gewonnen heeft, heeft de leugen al zooveel kwaad gedaan, dat onherstelbaar is, dat de wereld er telkens slechter aan toe is. Gij kunt den moordenaar wel straffen, maar daardoor geeft gij den vermoorde het leven niet terug; de weduwe en de kinderen van den laatste hebben er, op stuk van zaken, bitter weinig profijt van dat de moordenaar opgehangen is. En zoo heeft op stuk van zaken ook, de wereld er beroerd weinig aan, dat de waarheid ten slotte zegeviert. 't Is een akelig stukje zege, dat er gevierd wordt; 't is een feest met kruimeltjes en brokjes van iets dat éénmaal goed en edel, en krachtig was.

Maar dat tot daaraantoe. Laten wij eens in het kort nagaan, hoe de vork in den steel zat.

Toen in 1854 Engeland afstand deed van de

zoogenaamde Britsche Souvereiniteit tusschen de Oranje- en Vaalrivieren, en het geheele land overhandigde aan de Emigranten, die er de oorspronkelijke en rechtmatige eigenaren van waren, en die zich daarop vormden tot eene republiek, de Oranje Vrijstaat genaamd, was in dit gebied inbegrepen al het land.dat ten noorden, ten westen en ten zuiden door de Vaal en Oranje-rivieren werd begrensd, en ten oosten door het land van Moshesh. Hoever dit land van Moshesh of Basutoland zich uitstrekte was eene kwestie die eerst later uitgemaakt werd in twee zware Basuto-oorlogen; maar in het westen was er geen twijfel of de Vrijstaat strekte zich uit tot aan de vereeniging der beide groote rivieren. Echter was hier eene kwestie hangende over zekeren grond die zou behooren aan de Kapiteins Nicholaas Waterboer en Cornelis Kok, beide van zekere takken van de Grikwa-stam, en daar de Volksraad recht wilde doen aan de inboorlingen, deed zij den grond opmeten en verdeelen en kreeg Waterboer een stuk grond ten oosten van de Vaalrivier, die van den grond van Cornelis Kok gescheiden was door de zoogenaamde Vetberg-lijn. Dat stukje grond, behoorde dus feitelijk aan Waterboer en was later bekend onder den naam van Albania.

Waterboer had behalve het stuk ten oosten van

de Vaalrivier bovendien een vrij groot stuk grond ten westen van de Vaalrivier, dat begrensd werd ten zuiden door de Oranjerivier, en ten westen door een lijn vanaf bijna den samenloop der Oranje- en Vaalrivieren tot aan de Langebergen, zijnde deze laatste lijn dan de scheiding tusschen zijn grond en dien van Kapitein Cornelis Kok.

In 1860 was Cornelis Kok gestorven en had hij de rechten op zijn land overgemaakt aan Adam Kok, die dan ook als eigenaar door het Vrijstaatsche Gouvernement erkend werd. In 1861 was door den toenmaligen Gouverneur der Kaapkolonie, Sir George Grey aan Adam Kok, die zekere aanspraken op de Engelsche regeering had, een stuk grond in de Kaap-Kolonie aangeboden, toen bekend als Niemandsland, en nu als Grikwaland Oost. Adam Kok nam dit aanbod aan, en trok met de geheele Grikwastam naar het nieuwe grondgebied. Voor zijn vertrek echter verkocht Adam Kok aan de Vrijstaatsche regeering al zijne aanspraken op al zijn grond ten noorden der Oranjerivier voor de som van £ 4000, en op den 26sten December 1861 werd door Adam Kok's wettig aangestelden agent, den heer R. Harvey, een behoorlijke overdracht van dien grond geteekend, en ook eene kwitantie waarin hij erkende de koopsom van £ 4000 te hebben ontvangen. Afgaande op

dit dokument meende de Vrijstaat terecht dat hij aanspraak had op alle gronden van Adam Kok, ook op die, welke vroeger aan Cornelis Kok, hadden behoord en ten oosten van de Vaalrivier waren gelegen, en gewoonlijk bekend waren als de Campbell gronden.

Maar nu kwam Waterboer op de proppen. Deze Nicholaas Waterboer was de zoon van Andries Waterboer, een Grikwa-kapitein, met wien in 1834 Sir Benjamin D'Urban, de toenmalige Gouverneur der Kaap-Kolonie een traktaat had aangegaan. Andries Waterboer was in 1852 gestorven en toen zijn zoon Nicholaas bij de Engelsche regeering aanzoek deed tot de vernieuwing van het traktaat, weigerde Sir Harry Smith dit en toen in 1854 de Souvereiniteit door de Engelsche regeering aan de Emigranten werd afgestaan, werd bij de conventie van Bloemfontein uitdrukkelijk erkend dat de *Engelsche Regeering geen traktaat hoegenaamd had met eenig inboorlingen-opperhoofd ten noorden der Oranje rivier*. Men moest dus aannemen dat zulk een traktaat niet bestond.

Op 26 December 1862, dus één jaar na den verkoop van zijn grond, verscheen er plotseling in de *Friend of the Free Slate*, een te Bloemfontein door een Engelsche firma uitgegevene krant, eene kennisgeving

van Adam Kok, dat de Campbell gronden niet begrepen waren in den verkoop aan den Oranje Vrijstaat, en tegelijk maakte zekere heer David Arnot, die zich uitgaf als de agent van Nicholaas Waterboer, namens dien Kapitein, aanspraak op de Campbell gronden.

De zaak kwam in Februari 1863 voor den Volksraad, en daar deze de zaak vriendschappelijk uit de wereld wilde maken, stelde hij den Staats President en de heeren Van Soelen en Cloete als eene commissie aan om de zaak met Waterboer te bespreken. Maar Waterboer was doof voor elke redeneering, en ten laatste kreeg men hem zoover dat hij er formeel in toestemde om de zaak over te laten aan de beslissing van Sir Philip Wodehouse, den Gouverneur der Kaap-Kolonie, die als scheidsrechter zou worden aangesteld. Sir Philip nam de aanstelling aan. de Volksraad gaf last tot teekenen der noodige akte van submissie, maar — op het laatste oogenblik kreeg Waterboer (of liever David Arnot) een ander denkbeeld, en weigerde om van zijnen kant te teekenen. En in November 1863 gaf Mijnheer Arnot namens zijn Kapitein een kennisgeving uit, waarin hij behalve de Campbell-gronden ook aanspraak maakte op een groot stuk grond aan de oostzijde van de Vaalrivier, grond die reeds

vijftien jaar lang in bezit van den Vrijstaat was, en die in 1848 door Sir Harry Smith als een deel van de Souvereiniteit was verklaard. Deze aanspraak was zoo belachelijk dat zelfs de regeering van den Oranje-Vrijstaat het niet de moeite waard achtte hiervan notitie te nemen. Kort daarop brak de oorlog met Moshesh uit, en waren de handen van de Vrijstaatsche regeering te vol om zich verder aan de dwaze praatjes van Nicholaas Waterboer of Mijnheer David Arnot te storen.

In het jaar 1867 ging Waterboer echter nog een stapje verder. In zijn naam deed de heer Arnot in Januari van dat jaar eene circulaire uitgeven waarin hij plaatsen van drie duizend morgen aanbood aan Europeanen tegen een jaarlijksche huur, en in werkelijkheid werden zulke plaatsen uitgegeven in de zoogenaamde streek Albanië tusschen de Oranje-rivier en de Vetberg lijn. Dat was grond van Waterboer, en hij had alle recht om te handelen zooals hij deed, maar bij de circulaire was een kaart gevoegd van het zoogenaamde gebied van Waterboer, en volgens die kaart bevatte dat gebied niet alleen de Campbellgronden maar ook een groot stuk grond ten oosten van de Vaalrivier. De Vrijstaatsche regeering kon dit niet voorbij laten gaan zonder kennis te nemen van deze malle aanspraken,

en op den 14den Maart 1867 werd door den toenmaligen Vrijstaatschen Gouvernements-Secretaris, den heer J. C. Nielen Marais, eene kennisgeving in de nieuwsbladen geplaatst, waarin te kennen werd gegeven dat de gronden door Waterboer geeigend, het eigendom van den Vrijstaat waren, en deze niet zou toelaten dat eenige persoon, op autoriteit van Waterboer, eenigen grond in bezit nam.

In 1868 toen de Basuto-oorlog geeindigd was, begon de Vrijstaatsche Volksraad zelve notitie van deze zaak te nemen, en hij stelde in Mei 1869 eene commissie aan om in conjunctie met Waterboer de Vetberglijn af te bakenen, want dit scheen nog nooit behoorlijk gedaan te zijn, schoon er indertijd wel eenige bakens waren gestapeld. Waterboer wilde de commissie niet ontmoeten, doch in zijn plaats verscheen zijn agent Arnot en deze had de onbeschaamdheid om de geheele wettigheid van de Vetberglijn te ontkennen, en eischte als oostelijke grens van Waterboer's grondgebied een lijn getrokken vanaf een plek, Davids graf genaamd, gelegen bij den samenloop der Modder- en Rietrivieren tot aan Platberg bij de Vaalrivier. De Vrijstaatsche commissie achtte het beneden hare waardigheid om dien eisch te bespreken; zij had, zooals de heer G. M. Theal niet oneigenaardig aangemerkt heeft, evengoed

met Arnot in een discussie kunnen treden over het eigendom van de marktplaats te Bloemfontein. Zij ging met haar werk voort en bakende de Vetberg-linie behoorlijk af, volgens aanwijzing van zekeren Willem Corner, een schoonzoon van wijlen Cornelis Kok, die tegenwoordig was geweest toen Adam Kok in 1855 als arbiter de lijn had vastgesteld.

Zoo stonden de zaken in 1870, toen de Diamantvelden eenigen ophef begonnen te maken, ten minste zoover de Oranje-Vrijstaat betrof.

Maar ook de Transvaal was in deze zaak gedeeltelijk betrokken. Een zeker gedeelte van den grond langs de Vaalrivier, en wel dat gedeelte tusschen deze rivier en de Hartrivier gelegen, waar de eerste diamanten langs de Vaal werden gevonden, werd door de Transvaalsche Republiek beschouwd als haar gebied, en dat wel met heel wat recht. Maar er waren ook nog anderen die op dien grond nu begonnen aanspraak te maken. Een Barolong, een Batlapinstam, een troepje Koranna-Hottentotten, en natuurlijk ook Mijnheer David Arnot, namens Nicholaas Waterboer, maakten er ook aanspraak op, en het leek voor eenig persoon, die niet geheel met de zaak bekend was, dat het een heel lastige kwestie zou zijn, om op billijke wijze de aanspraken der verschillende partijen te beslissen. Hoe zij beslist

werden, en van hoeveel gewicht die beslissing op den uiteindelijken afloop der zaken was, zullen wij in een later hoofdstuk zien.

Voor wij verder gaan moeten wij echter eerst iets zeggen over den hoofdpersoon van dit verhaal, den man dien wij den Vader des Volks hebben genoemd.

HOOFDSTUK IV.

Een afstammeling uit een oud Kaapsch geslacht.

Er is in Zuid-Afrika voor den geschiedschrijver nog hoopen werks. Er is nog veel duisters in de geschiedenis van dit deel der wereld dat nog opgehelderd moet worden, niet alleen in de nieuwere tijden maar ook in de oudere; er zijn nog een aantal mannen, die het hunne hebben bijgedragen tot vorming der geschiedenis van Afrika in het algemeen en van *Zuid*-Afrika in het bijzonder, en wier daden en denkbeelden, wier ontwikkeling en levensloop nog moeten beschreven worden. Een dier mannen, wiens leven nog aldus moet te boek worden gesteld is JOHANNES HENDRIKUS BRAND, President van de Vrij-

staatsche Republiek van af 1864—1888. Op dit oogenblik is het zeker het slechtste tijdperk om dit te doen, want de archieven van Bloemfontein, die voor dit doel nauwkeurig behooren te worden nagegaan, zijn nu niet bereikbaar, en men heeft thans nauwelijks de allernoodigste gegevens om zulk een leven samen te stellen.

In een boek, als dit verhaal, is het natuurlijk niet het doel van den schrijver om zulk een leven op te stellen; daarvoor zouden wel een dozijn zulke boekjes noodig zijn. Hier kunnen slechts de allereerste en de allernoodigste aanteekeningen worden gemaakt; aan andere meer bekwame handen en aan een meer geschikten tijd moet het overgelaten worden het meer grootsche werk voor de pers gereed te maken.

Als er misschien eenige mijner lezers zijn, die in het gelukkig bezit zijn van de eerste deelen van het oude Zuid-Afrikaansche Tijdschrift, in 1824 voor het eerst geschreven, dan zou ik hun verzoeken de eerste aflevering er van (Maart en April 1824) op te slaan en wel op pagina 77, waar zij een register zullen vinden van Gedoopten, Huwelijken en Overledenen van de gemeente Kaapstad. Alreeds in de eerste kolom, onder datum 11 Januari 1824 zullen zij het volgende vinden.

— Johannes Henricus, Zoon van den WelEd. Heer

Mr. C. J. Brand — geb. 6 December 1823. — Dat kind toen gedoopt, was de latere president van den Oranje Vrijstaat.

De familie Brand is een zeer oud Hollandsch geslacht, dat reeds meer dan $1^1/_2$ eeuw in Zuid-Afrika gevestigd is. Volgens de Geslachtslijsten der oude Kaapsche familiën, in der tijd door den heer C. C. de Villiers begonnen en voltooid door den heer G. M. Theal, was de eerste Brand die zich in Zuid-Afrika vestigde, zekere Burgert Brand, van geboorte een Duitscher en wel van Hamburg afkomstig en die in 1730 te Stellenbosch woonde, in welk jaar hij in het huwelijk trad met zekere Anna van der Bijl. Uit dit huwelijk ontsproten eerst vijf dochters, en toen een zoon, die in 1738 het licht zag, en den naam van Christoffel ontving. Deze zoon trad later in het huwelijk met Catharina Maria Blankenberg, en was in dienst der Oost-Indische Compagnie, eerst als boekhouder en later (in 1774) als resident te Simonsstad. Toen in 1775 de beroemde Engelsche reiziger, Kapitein James Cook hier was, werd deze zeer bevriend met den heer Brand, en nog meer intiem werd de heer Joseph (later Sir Joseph) Banks, die als naturalist op Cook's schip werkzaam was.

Het achtste kind van den heer Christoffel Brand

was een zoon, Johannes Hendrikus geheeten, die geboren werd in 1771 en blijkbaar in de rechten gestudeerd heeft, want wij vinden dat hij een lid was van het Hooge Hof van Justitie en dit bleef totdat dit Hof veranderd werd in „The Supreme Court". Hij was in 1795 gehuwd met Wilhelmina Catharina le Sueur, lid eener oude Kaapsche familie, en het tweede kind uit dit huwelijk ontsproten was Christoffel Joseph Brand. Deze tweede naam Joseph ontving het kind ter eere van den hierboven gemelden Sir Joseph Banks, den vriend van zijn grootvader. Deze Christoffel studeerde in de rechten en praktiseerde later met groot succes aan de Kaap als advokaat. Niet alleen was hij een bekwaam advokaat en een warm Afrikaner, maar hij was ook algemeen geacht en toen in 1854 het eerste parlement in de Kaapkolonie opgericht werd, was hij het die tot de gewichtige betrekking van *Speaker* of Voorzitter van de Wetgevende Vergadering werd gekozen, eene post die hij bekleedde tot aan zijn dood in 1875. Wegens de bekwame wijze waarop hij de plichten aan dit ambt verbonden, volvoerde, werd hij door de Koningin van Engeland tot ridder geslagen, en was toen als Sir Christoffel bekend. Jaren lang heeft hij artikelen geschreven voor de *Zuid-Afrikaan*, het eenige Hollandsche blad toen

aan de Kaap uitgegeven, en hij heeft steeds de partij der Afrikaanders genomen, en zich zelfs zeer verdienstelijk gemaakt ten tijde van de anti-bandieten agitatie in 1847.

De eenige zoon van Sir Christoffel Brand, was de latere President van den Oranje Vrijstaat, en het is ongetwijfeld zeker dat de zoon veel van zijne goede hoedanigheden te danken heeft aan zijn vader, dien hij, zelfs toen hij het hoofd van de Republiek was, menigmaal heeft geraadpleegd in gewichtige zaken, en voor wien hij steeds een hooge achting heeft betoond.

Van de jeugd van President Brand vinden wij in verschillende bronnen het volgende opgeteekend.

Hij ging school in de Kaapstad en was later een leerling op het Zuid-Afrikaansch Athenaeum, of, zooals het thans heet, het South African College. Hij schijnt hier niet met succes te hebben gestudeerd, want wij gelooven dat hij later van Dr. A. N. E. Changuion, die toen een uitmuntende school te Kaapstad bestuurde, privaat onderwijs ontving met het doel zich voor de Universiteit te Leiden (in Holland) te bekwamen. In 1841 ging hij dan ook daarheen, en vier jaren later passeerde hij er zijn examen als Doctor in de Rechten. Daar hij met dit diploma echter niet in de kolonie als advokaat

kon toegelaten worden, ging hij zijne studiën in Engeland voortzetten, en werd daar in 1849 advokaat en kort daarop keerde hij naar Zuid-Afrika terug.

Hij vestigde zich als advokaat in de Kaapstad en kreeg spoedig eene aanzienlijke praktijk en een aantal belangrijke rechtszaken werden aan zijne handen toevertrouwd. In 1858 werd Jan Brand tot lid van het Parlement gekozen voor het distrikt Clanwilliam, maar het moet eerlijk erkend worden dat hij niet in het Parlement schitterde, en dat de opinies aldaar door hem uitgesproken, geen gunstigen indruk maakten. Vooral maakte hij zich een aantal vijanden door dat hij zich ten gunste verklaarde van de afscheiding der Oostelijke Provinciën van de Westelijke, (de zoogenaamde Separatie-kwestie) en het is hem dikwijls en misschien niet geheel ten onrechte verweten dat hij die positie innam wegens persoonlijk eigenbelang. Clanwilliam was een zuiver Boerendistrikt en men had verwacht dat Advocaat Brand geheel en al zich met de Afrikaander partij zou vereenigen. Maar Jan Brand scheen zich geen juist denkbeeld van die partij te kunnen vormen, of althans haar doel niet te hebben kunnen verstaan.

Middelerwijl breidde zijne praktijk zich steeds uit, en er was bijna geen zaak van belang of hij had er zijn aandeel in. Maar onafhankelijk van aard, en

zich zijner bekwaamheden bewust, kon hij niet altijd terecht met de rechters van het Hof, en vooral niet met den eenigszins driftigen Hoofdrechter Sir Sidney Bell, die het erg op hem gemunt had, zoodat er nu en dan zelfs onaangenaamheden tusschen hem en den hoofdrechter plaats vonden. Toch werd zijn naam wijd en zijd door Zuid-Afrika bekend wegens zijne erkende eerlijkheid, en de wijze waarop hij niet schroomde voor zijne opinies uit te komen. Het was dus niet te verwonderen dat men overal het oog op hem vestigde, en dat hij als Afrikaander bekend stond, omreden dat weinigen het volk zoo goed begrepen als hij.

In April 1863 had President M. W. Pretorius zijne betrekking als zoodanig neergelegd, daar hij meende zijne diensten te moeten gebruiken ten nutte van de Zuid-Afrikaansche Republiek, waar de zaken in een treurigen toestand waren, en waar hij op het punt stond om als President te worden gekozen. Op den 17den Juni van hetzelfde jaar vergaderde de Vrijstaatsche Volksraad, en benoemde hij den heer Jacobus Johannes Venter, in de wandeling steeds „Oom Koos" genaamd, en bekend als het hoofd der zoogenaamde „Dopper-partij", als waarnemend President tot tijd en wijle het volk zich een nieuwen President kon verkiezen. Daar echter volgens consti-

tutie de Volksraad het recht had een kandidaat aan het volk voor te stellen, deed hij zulks, en uit eenige namen waaronder die van den heer Venter, en advokaat J. A. L. Hamelberg vermelding verdienen, verkoos de Raad als kandidaat aan te bevelen Johannes Henricus Brand, en bepaalde hij verder den verkiezingsdag op den 5den November 1863.

Er is een verhaal (en wij hebben alle redenen er geloof aan te hechten) dat toen de Kaapsche advokaat de rekwisitie ontving om zich kandidaat te stellen voor den Presidentszetel, hij zijn vader ging raadplegen, en dat deze waardige oude Afrikaner hem ten slotte ten antwoord gaf, dat als hij geloofde dat God hem geroepen had om een nuttig en goed werk voor zijne mede-Afrikaners te doen, hij dan het aanbod moest aannemen, en de hemel hem de noodige kracht zou geven. Jan Brand schreef daarop dat hij de rekwisitie zou aannemen. Het gevolg was dat hij met 2276 van de 3450 uitgebrachte stemmen verkozen werd.

Het was inderdaad geen gemakkelijke taak die de toenmaals veertigjarige man op zijne schouders had genomen, want het zag er in den Vrijstaat alles behalve plezierig uit. Sedert 1854 had men steeds moeielijkheden gehad met Moshesh, het groot opperhoofd der Basutos en deze waren in den laatsten

tijd zeer kritiek geworden. Pretorius' regeering was niet gelukkig geweest; de finantiën waren in een ellendigen toestand: het ambtenaarspersoneel liet veel te wenschen over, en er was bovendien een sterke partij in den Staat die per slot van rekening van opinie was, dat het maar het best zou zijn om Engeland te verzoeken het land aan de Kaapkolonie te annexeeren, en deze partij werd door heel wat leden in de Kaapkolonie zelve ondersteund.

Brand toog dadelijk na zijne inzwering op 2 Febr. 1864 aan het werk, en zwoegde dag en nacht. Reeds terstond deed hij de Volksraad eenige noodzakelijke veranderingen brengen in de Grondwet, en tevens de allereerste maatregelen nemen voor het regelen van het onderwijs. De heer John Brebner, het hoofd der school te Burgersdorp in de Kaapkolonie werd benoemd tot Superintendent-Generaal van Onderwijs, en stond ZHEd. trouw ter zijde. Ook werden eenige bekwame, vertrouwbare personen door ZHEd. uit de kolonie geroepen om voorname landsbetrekkingen te bekleeden, en het ambtenaarspersoneel langzamerhand verbeterd. „Langzaam aan", dat was even goed de spreuk van Jan Brand, als de andere spreuk „alles zal recht komen", die men hem zoo dikwijls in den mond legt. En misschien zat in dat bedaarde, langzame werken de groote

kracht van den Vrijstaatschen President, meer dan in iets anders. Hij kende de stadige natuur van den Afrikaner, en wist hoe vasthoudend deze was aan oude instellingen en gebruiken en hoe warsch van plotselinge veranderingen. Was hij in 1864 begonnen om al het oude overboord te werpen, en de eene nieuwigheid na de andere in te voeren, evenals in 1872 door President Burgers in de Transvaal werd gedaan, dan zou Brand ongetwijfeld zich even onpopulair hebben gemaakt als de Transvaalsche President dit later deed, en zou hij meer kwaad dan goed hebben gedaan.

Maar er was één ding waartoe hij dadelijk, vanaf het eerste oogenblik, besloten had. Aan het gezanik met Moshesh moest een einde komen. Er moest een grens nêergelegd worden tusschen de Vrijstaters en de Basuto's, en deze laatsten moesten geleerd worden die grens te eerbiedigen. President Brand ging uiterst voorzichtig te werk. Hij kreeg den Gouverneur der Kaapkolonie, Sir Philip Wodehouse om deze grenslijn te bepalen, met toestemming van Moshesh, maar toen de lijn bepaald was min of meer volgens de eischen van de Vrijstaatsche Regeering, bleek het ten slotte dat Moshesh er zich niet aan wilde houden, en in Juni 1865 brak de eerste Basuto-oorlog uit.

Het is hier niet de plaats om dien oorlog te

beschrijven. [1]) Lang streden de dappere Vrijstaters; op 4 April 1866 sloot Moshesh vrede, maar het bleek later dat hij hiermede slechts tijd wilde winnen, en zijn oogst verzekeren; in Maart 1867 brak de oorlog opnieuw uit, en werd met zooveel kracht gevoerd dat in Februari 1868 Moshesh bijna ten onder was gebracht. Doch nu wierp het sluwe opperhoofd zich in de armen van de Britsche regeering, en op 12 Maart 1868 gaf Sir Philip Wodehouse eene proklamatie uit, waarin hij Moshesh en zijn stam als Britsche onderdanen aannam, en de Kaapsche politie onder Sir Walter Currie gelastte om Basutoland binnen te rukken en dit tegen de vijanden van Moshesh te beschermen. President Brand trok daarop de kommando's terug, en riep den Volksraad bijeen. Men protesteerde tegen de handeling van Sir Philip Wodehouse; men zond afgezanten naar Engeland; alles te vergeefs. Voor het oogenblik was de Oranje-Vrijstaat machteloos, en ten slotte was President Brand verplicht om in Februari 1869 de Conventie van Aliwal Noord te teekenen, en termen aan te nemen, die wel niet geheel en al onvoordeelig waren

---

[1]). Het eerste gedeelte van den Basuto-oorlog is meer of min door schrijver behandeld in *Zwart en Wit*, behoorende tot de Z. A. Historie-Bibliotheek, waarnaar wij onze lezers hierbij verwijzen.

voor de republiek, maar haar toch veel van het veroverd grondgebied deed verliezen, en haar liet met een steeds gevaarlijken vijand op hare oostergrens.

Men heeft dikwijls beweerd dat de Vrijstaat zich gewapenderhand tegen de aanmatigingen van Sir Philip Wodehouse had moeten verzetten; er zijn niet weinigen geweest die verklaard hebben dat President Brand een te groot denkbeeld van Engelands macht had, en zich te bedaard onderwierp. Er is misschien waarheid in de bewering dat Jan Brand nimmer het nut heeft kunnen inzien van verzet tegen Engeland, en dat hij nimmer sympathie heeft gekoesterd met hen die droomden van een vrij en vereenigd Zuid-Afrika; het ontbrak hem misschien aan een staatsmansblik in de toekomst; voor hem was er slechts één Vereenigd Zuid-Afrika mogelijk, en dit was onder Engelsche vlag, en hij was van opinie dat die vereeniging vreedzaam zou tot stand komen door de onomstootelijke logica der omstandigheden. Het denkbeeld van een algemeenen rassenoorlog in Zuid-Afrika, met al de daaraan gepaarde verschrikkingen, was hem een gruwel. Schoon eerlijk de plichten van zijne betrekking en tegenover zijn aangenomen land vervullende, koesterde hij toch zekere Britsche gevoelens. Bovenal was hij een man des vredes, en hij had altijd een denk-

beeld dat Engeland het onder de omstandigheden goed meende met de republieken. Dat Engelands politiek uiteindelijk met eene vernietiging van de Republieken en van het Afrikanderisme moest eindigen, dat heeft President Brand helaas! nooit kunnen inzien. Ware hij thans nog in het leven geweest, zou hij zich bitterlijk in zijne verwachtingen teleurgesteld hebben gezien.

Maar in 1868 kon de Vrijstaat, niet met eenige kans op welslagen, zich tegen Engeland hebben verzet. De omstandigheden waren geheel anders dan zij in 1899 waren. De handel in ammunitie was door Sir Philip Wodehouse afgesneden; een eigen Kruitfabriek had men niet en zelfs niet eens daartoe het noodige ruwe materiaal; van de Transvaalsche broeders was geen of weinig hulp te wachten; in de Kaap Kolonie was er nog geen Afrikaander geest ontstaan; in één woord, zoo de Vrijstaat getracht had om met geweld van wapenen zijne rechten te verzekeren, zou dit zonder twijfel in de vernietiging dier republiek zijn geeindigd.

Zooals de zaken stonden had de Vrijstaat aan de wereld bewezen dat hij krachtig genoeg was geweest om zijn geduchten vijand, die hem het leven 14 jaar lang zuur had gemaakt, te vermorzelen; bovendien had de oorlog onder de burgers een begrip van

éénheid en eensgezindheid doen ontstaan, die een groote faktor werd in de staatkundige opvoeding van het volk. Die volharding en het voorbeeld van den President hadden een uitmuntenden invloed uitgeoefend; het volk gevoelde zich aan hem verbonden en waardeerde zijn wijs bestuur; zelfs de Engelsche staatslieden eerden en erkenden de bekwaamheid van Jan Brand.

Doch aan den anderen kant was de Vrijstraat uitgeput. Het had een schuld van over de £ 100.000; de oorlog had groote schade aan de belangen der boeren gedaan; geheele gedeelten waren door de Basutos en hunne rooverbenden geplunderd en vernield geworden; de handelsrelatiën met de Kolonie waren zoo goed als afgebroken; slechts weinige handelsfirma's waren in staat er boven op te blijven.

Zoo stonden de zaken, toen de Diamantvelden ontdekt werden, en die ontdekking bracht nieuwe moeiten en nieuwe zorgen voor den Vrijstaatschen President. De éénе strijd was nauwelijks over, of de andere stond hem reeds voor de deur.

HOOFDSTUK V.

Waarin wij met Jan Bronkhorst een bezoek aan Klipdrift brengen.

Met al dit vertellen over geschiedkundige zaken, die voor het doel van dit verhaal noodig zijn, hebben wij onzen ouden bekende, Jan Bronkhorst uit het oog verloren, en wij moeten hem nu maar weêr eens gaan opzoeken. Er is bijna een jaar verloopen sedert wij hem laatst zagen, want op den dag dat wij hem nu een tweede bezoek gaan brengen, schrijft men 14 Maart 1870. Het was Jan vrij goed gegaan in dit jaar. Het seizoen was voordeelig geweest; het veld was mooi; het vee was weêr vet; de jonge boer had dit jaar bijna 70 mud koren gewonnen,

zoowat 40 mud meer, dan hij voor zijn eigen huishouden voor het jaar noodig had; hij kon dus heel wat verkoopen. Nadat zijn oogst af was, en zijn graan gedorscht, had Jan vernomen, dat er te Klipdrift, tegenover de zendelingsstatie Pniel van het Berlijnsche genootschap al een heel kamp van diamantdelvers bestond, en dat men daar zeer hooge prijzen voor levensmiddelen betaalde; een zijner vrienden in Boshof had hem verteld, dat toen hij er in Januari was, men hem tot £4 en meer voor één mud meel had aangeboden. Dit was natuurlijk een kans, die geen verstandige boer laat voorbijgaan, en Jan zorgde dus er voor, om zoo spoedig mogelijk 20 mud koren naar zijn buurman te brengen, die een paardenmolen had, en hier liet hij het koren tot goed schoon, eenigszins grof meel vermalen, en zoodra hij terug was, maakte hij zich gereed om met deze 20 mud meel en een zak of acht aardappels naar Klipdrift te gaan. Een wagen had hij en ook tien ossen; de zes overigen, die hij voor de reis noodig had, huurde hij van een nabijwonenden boer tégen een vrij redelijken prijs. Daar het vijftien uren te paard was naar Klipdrift en het pad vrij zwaar zand was, zou hij minstens vijf dagen voor de reis daarheen moeten nemen, twee dagen zijn ossen rust geven, en dan weer vijf dagen voor de huisreis

nemen, te zamen dus 12 dagen. Annie moest dus beschuit en brood bakken en vleesch en biltong voor de reis gereedmaken; een viertal blesbokken die Jan schoot, kwamen juist voor biltong te pas. In die dagen toch, was wild nog volop in het distrikt Boshof en waren er zelfs nog vrij groote troepen wilde beesten, blesbokken, en springbokken en zelfs een enkele koedoe en gemsbok vond men er.

Op den avond van 18 Maart was alles gereed; het trekgoed lag voor den wagen; de katel was er op, en onder den katel lag het voedsel, in de wagenkistjes was het benoodigde andere goed; twintig mud koren en tien mud aardappelen lagen netjes gepakt op den grooten wagen, die nog wel meer had kunnen dragen, doch daar de weg, zooals reeds gezegd, zwaar zand was, wilde Jan dit niet te hard maken voor de ossen.

Wij zullen onzen vriend vergezellen en met hem den reis maken, dien hij dienzelfden nacht om drie uur reeds begon, want de zon is overdag nog vrij heet, en 't is, zooals iedereen weet, beter voor het vee om in den koelen nacht te trekken, wat vooral thans geen bezwaar heeft, daar het helder maanlicht is. Een uur na zonop worden de ossen uitgespannen op een gelegen plek, waar water te vinden is, en dan weiden zij tot omtrent vijf uur om daarna

weer een schoft van twee uur te doen en dan weer wat te rusten. Met op die wijze te werken, komt men langzaam maar zeker vooruit en vermoeit men zijn ossen niet.

Op den avond omtrent 6 uur, kort vóór zononder komen wij aan bij de Zendingstatie Pniel aan de Zuidzijde van de Vaalrivier, en vinden hier den Eerwaarden Kallenberg, die het bestuur over de statie voert. Tot onze verwondering vinden wij omtrent duizend treden links van de statie een twintig- tot dertigtal tenten opgeslagen, en terwijl Jan en de drijver en leider de ossen uitspannen, vragen wij een van het volk van de statie, die juist de uitspanningsplaats voorbij stapt, wat die tenten beteekenen.

„D'is diggers, baas, wat naar diamanten graaf. Daar is al omtrent 100 van hullie, en ons hoor daar kom nog meer," is het antwoord.

„Maar die diamanten krijg hullie immers bij Klipdrift, hernemen wij, terwijl wij wijzen op een aantal rijen tenten, die zichtbaar zijn aan den anderen kant van de Vaalrivier, op omtrent een mijl afstand van den oever.

„Ja, baas," antwoordt de jongen weer „hullie het daar die eerst die diamanten gekrijg, maar nou krijg hullie ook diamanten aan dezen kant, en hullie

zé, dat die diamanten aan deez' kant mooier en grooter is."

„Maar d's immers Vrijstaat zijn grond hier," zegt Jan Bronkhorst, die zich ook bij ons gevoegd heeft, daar de ossen uit het juk gespannen zijn en nu onder zorg van den leider nog wat gaan grazen en water drinken, terwijl de drijver wat hout langs de rivier is gaan zoeken om ketel te kook.

„Né, baas, die grond is grond van die Statie, en ons hoor die Zendeling hêt ver die mense permissie gegé."

Jan Bronkhorst is, zooals wij reeds vroeger gezien hebben, een rechte bezigheidsman, en het schiet hem dadelijk te binnen dat, als hij zijn meel en aardappels aan deze kant van de rivier kan verkoopen, hij minstens £ 1 zal sparen, want dat zal het hem zeker kosten om met de wagen en ossen met de pont naar den anderen oever te gaan, en daarenboven bespaart hij zijne ossen nog de trek met den geladen wagen door de zware, steile opdrans aan den anderen kant der rivier. Hij stelt ons dus voor om met hem naar de tenten te stappen en eens te kijken welke soort menschen er zijn, en of zij misschien niet iets noodig hebben. Halverwege de tenten worden wij echter reeds door een flinken, bruingebranden en eenigszins verwaarloosd uitzienden man

ontmoet, die ons in goed Afrikaansch aanspreekt, en na ons gegroet te hebben, vraagt, wat wij op den wagen hebben. Jan Bronkhorst vertelt het hem, waarop de vreemdeling, die zich bekend had gesteld als zekere Nel, maar die blijkbaar uit de Kolonie of Natal komt, op nieuw vraagt wat de prijs van het meel is. Jan wordt nu voorzichtig, want hij weet niet wat men op dit oogenblik betaalt; hij wil geen te hoogen prijs vragen, maar wil zich ook niet te kort doen, en hij antwoordt dus:

„Neef moet maar eerst naar den wagen gaan en die meel zelf zien, dan zal ik ver jou mijn prijs zeg. Een man moet eerst goed zien, en dan kan hij weet of hij die prijs kan gé."

Wij stappen nu naar den wagen, en als wij die op omtrent 50 treden genaderd zijn, roept Jan zijn drijver, gaat ietwat opzij met hem en geeft hem zekere bevelen, waarop deze naar de zoowat 200 treden verwijderde zendingsstatie gaat. Daarop houdt hij Nel nog met eenige praatjes aan den gang, en gaat niet eerder naar den wagen voor dat hij den drijver terug ziet komen. Het meel wordt nu onderzocht, en middelerwijl komt de drijver, een oorlamsche Hottentot, die zich in den prophetischen naam van Daniël verheugt, bij den wagen, en deelt zijn baas zacht fluisterend iets mede, waarop deze

zegt: „Dan mot jij maar eerst koffie maak, Daniël."

Nel heeft ondertusschen het meel en de aardappelen onderzocht, en wil nu den prijs weten.

„£ 4 voor die meel, en £ 3 voor die aardappels", is het antwoord.

„D' is een groot prijs, neef," zegt Nel, maar hij ziet toch geen kans om af te dingen, en verzoekt ons om met hem naar zijn tent te gaan, dan zal hij zijn maters zien, en overleg hoeveel hullie noodig het:

Wij drinken echter eerst wat warme koffie, want de zon is ondergegaan, en langs de rivier vooral is de avondlucht killerig; daarop geeft Bronkhorst orders om de ossen te laten komen, en zegt aan den drijver dat hij hullie maar moet laat leg bij den wagen; dit zal niet noodig zijn hen van avond aan den wagen vast te maken; daarop stappen wij weer naar de tenten, waar de lichten van lampen of kaarsen alreeds zichtbaar zijn.

De tent van onzen vriend is de tweede van de rij, en is groot en ruim; hij is zelfs in twee deelen afgedeeld, waarvan het voorste gedeelte een zit- en eetvertrek moet voorstellen, en het achterste een slaapvertrek. Naast de tent staat een groote kapwagen, en daar achter weer een kleine ronde tent, waarin wij in de schemering eenig gereedschap als

graven, pikken, enz. bemerken. Bij den wagen staan een zestal kleurlingen, die blijkbaar pas van hun werk zijn teruggekomen en thans bezig zijn om een zooeven geslacht schaap stuk te snijden, hangende het vel van het dier, nog druipend van bloed over den disselboom van den wagen.

Nel gaat ons voor in de tent, en wij vinden hier nog drie andere mannen zitten, waarvan de één ons in het Hollandsch groet en ons de hand reikt, de andere twee eenigszins stijf „Good evening" zeggen. Wij vernemen dan ook van Nel, dat de Afrikaner een neef van hem is, Plessis genaamd; de twee anderen hebben Engelsche namen.

Nel, die vloeiend Engelsch spreekt, vertelt aan de anderen, terwijl wij op een paár veldstoeltjes plaats nemen, dat Bronkhorst meel en aardappelen te koop heeft, en noemt den prijs.

De eene Engelschman is onvoorzichtig genoeg, om in het Engelsch te zeggen, dat dit net goed komt, en Jan Bronkhorst, die vrijwel Engelsch verstaat, al praat hij het slecht, heeft al half spijt dat hij niet 10 shillings meer per mud heeft gevraagd, maar hij houdt zich dood luitersch, en doet alsof hij van het Engelsche gesprek niets verstaat. Hij zit als in gedachten verzonken naar den grond te kijken, en toch vangt hij elk woord op. En dan wil men

soms nog zeggen dat een Afrikaander geen handelseigenschappen heeft! De slotsom van de zaak is dat de heer Nel Jan vraagt of hij niets zal afslaan as ze de heele wagenvracht, dat is de dertig mud nemen. Volgens den prijs door Jan opgegeven, zou dit £ 130 bedragen; de heer Nel biedt hem £ 120 aan. Na heel wat kibbelen slaat Jan £ 5 af, en de geheele wagenvracht wordt voor £ 125 verkocht; te worden betaald bij aflevering den volgenden morgen, maar op conditie, dat Jan aan een der andere delvers niet den prijs zal zeggen, dien hij krijgt, zoo hem dit gevraagd wordt.

Het feit was dat de heer Nel en zijne makkers wisten dat er aan deze zijde van de rivier slechts een zak meel meer voorhanden was, en dat aan de overkant te Klipdrift men even schaarsch was. Eén man had daar drie zak meel over, en hij verkocht dit voor 1 shilling het pond, d. w. z. tegen zoowat £ 10 per mud. Er was dus eene speculatie te maken, en de vier tentgenooten, die alle vier uit King Williamstown kwamen, waren niet van plan om de gelegenheid voorbij te laten gaan. Reeds dienzelfden avond hadden zij vijf mud meel in hun kamp verkocht tegen £ 6 per mud; den volgenden dag hadden zij al het overige goed tegen denzelfden prijs voor het meel, en £ 4,10 per mud aardappelen

verkocht, en hielden slechts vier mud meel en twee zak aardappelen voor hun eigen gebruik over, die hun *niets* kostte en daarenboven hadden zij nog £ 7 winst. Zoo leeft de ééne mensch op den anderen, en vooral was dit het geval in de eerste dagen van de diamantvelden, toen voedsel dikwijls schaarsch was, en de arme delvers soms niets anders hadden als wat vleesch en mieliemeel, en zelfs dan dit laatste schreeuwend duur moesten betalen.

Daar blijkbaar beide partijen met hun handel tevreden zijn, vragen de delvers ons te eten, en wij nemen hun aanbod aan. Het avondeten bestaat uit vleesch en wat harde beschuit, die de delvers dien morgen bij de Zendelings-statie hadden gekocht, want de heer Kallenberg was ook niet wars om een eerlijke penny aan de delvers te verdienen. Dat blijkt onder anderen toen de delvers ons vertellen dat zij verplicht zijn om hem voor het Zendinggenootschap een vierde der waarde van de gevonden diamanten te betalen; op andere voorwaarden wilde hij hen niet toelaten naar diamanten te zoeken aan deze zijde der rivier. In het begin had hij hun zelfs alle verlof geweigerd, zeggende dat hij de last van de delverijen niet wilde hebben, maar ten slotte was hij verplicht toe te geven, want het bleek dat de velden aan dezen kant heel wat

rijker waren dan aan den anderen oever der rivier, en de heer Nel zeide dat hij verwachtte dat niet alleen heel wat van de Klipdrift zich bevindende delvers hierheen zouden verhuizen, maar dat er ook binnen kort nieuwe delvers zouden komen. Maar het delven naar diamanten was geen kinderspulletje. De diamanten werden niet aan den oever der rivier gevonden, maar gewoonlijk tusschen de groote klippen een eindje er van daan. Die klippen moesten met koevoeten enz. uit hunne plaatsen genomen worden; sommige der grootste klippen moest men doen springen, en de grond in de buurt moest dan losgegraven worden, en in zakken door de Kaffers naar de rivier worden gebracht, waar zij dan gewasschen moest worden, en de diamanten uitgezocht. Het laatste moest persoonlijk door de blanken worden gedaan, want er hadden zich reeds gevallen voorgedaan, dat Kaffers van de diamanten stalen. En daarenboven, zoo vertelt men ons, is het werk zeer wisselvallig. Soms mag men op een dag eenige steenen vinden ter waarde van £ 50 of £ 75; dan gingen er weer dagen voorbij dat men niets vond of slechts zulke kleine steentjes dat het werkloon van het volk er niet eens door betaald werd.

Met al dit praten is het laat geworden en moeten wij naar onzen wagen terug, doch niet alvorens

onze gastheeren vriendelijk genoeg zijn ons te tracteeren op een beetje whisky en water, wat natuurlijk in die verlatene oorden een heele weelde is. In deze dagen zijn er nog geen drankwinkels, wat een goed ding is, zoover de Kaffers betreft; de delvers zelven vreezen voor den tijd dat de bottlestores hier zullen openen, want dan zullen zij heel wat last van hun volk hebben. Het eigenaardige van deze delverij, voor het oogenblik althans, is dat er geen spoor van eene regeering is. Er zijn nu nog maar zoowat 80 tot 90 menschen, en de weinige blanken komen vrij goed met elkander klaar, en ieder heeft zijn grond afgebakend. Maar komen er veel menschen meer, dan zal het volgens den heer Nel een belangrijke vraag worden, wie hier order gaat houden.

Jan Bronkhorst zegt dat de President wel daarvoor zal zorgen.

„Ja, maar is dit Vrijstaatsch gebied?" vraagt de heer Plessis weer. Verleden week was hier een zekere kerel, die zich Arnot noemt, en hij vertelde dat deze streek aan kapitein Waterboer behoort. Wie die vent Waterboer is, weten wij niet, maar de zendeling Kallenberg, op wiens grond wij zijn, heeft ons gewaarschuwd om niets met Arnot te doen te hebben, en zegt dat zoolang wij op den

grond van de zendelingsstatie zijn, wij geen vrees behoeven te hebben. As dit Vrijstaatsch gebied is, dan zijn wij tien uur te paard van Jacobsdal wat ons naaste dorp is, en waar er een landdrost is. Jullie kan toch nie verwach nie dat ons later voor allerlei bochtzaken naar Jacobsdal kan rij?"

„Alles zal recht kom," zegt Jan Bronkhorst lachend, want reeds in 1870 was dit het spreekwoord geworden, van Jan Brand overgenomen.

En daarop groeten wij en gaan naar onzen wagen.

Den volgenden morgen wordt de vracht afgeladen, en ontvangt Jan £ 15 in goud en 11 banknoten van £ 10 elk. Wel had hij niet erg veel zin in die banknoten, maar toen hij zag dat ze van de Standard Bank waren, nam hij ze toch aan, vooral toen Nel hem aan het verstand bracht dat hij niet verwachten kon om £ 125 in gouden ponden aan den oever der Vaalrivier te krijgen.

Met een schuitje gaan wij daarop de hier breede Vaalrivier over, en brengen een bezoek aan Klipdrift, dat zooals wij reeds gezegd hebben gerekend wordt tot de Transvaalsche Republiek te behooren, en waar dan ook een ambtenaar met den titel van Vrederechter de autoriteit van dien staat moest ophouden, met behulp van twee zwarte konstabels. Klipdrift bestaat alreeds uit zoodat 100 tenten, en heeft eene

bevolking van meer dan 400 blanken, allen mannen. Gelukkig is die bevolking alsnog zeer rustig, en heeft de Vrederechter weinig of geen vrede te bewaren, want een oude handelaar, de heer Theodore Parker, die de meest invloedrijke man in het kamp is, steunt hem met volle kracht, en de regeering eischt slechts een zeer geringe som per maand als licentie voor elke claim. Maar toch verwacht men dat de Volksraad van de Republiek in zijn aanstaande zitting nieuwe maatregelen zal nemen, en voorziening zal maken voor het bestuur der velden, die zich reeds bijna vijftig mijlen langs de Vaalrivier uitstrekken.

Dienzelfden nacht spannen wij in, en den avond van den vijfden dag is Jan Bronkhorst weer thuis, en maakt hij zich dadelijk gereed om een tweede tocht naar Klipdrift te maken, zoodra zijn ossen wat gerust hebben. Maar om geheel zeker te zijn van zijn zaak, rijdt hij den volgenden dag naar den eigenaar der zes ossen, en koopt ze van dezen voor £ 5 het stuk; de helft betaalt hij kontant; de rest belooft hij binnen drie maanden te betalen.

HOOFDSTUK VI.

Een bezoek bij President Brand.

Bloemfontein zooals het in 1870 was, verschilde heel wat van Bloemfontein zooals het in 1899 vóór den oorlog was. Ik had bijna willen zeggen, „zooals het nu is," maar dat zou misschien een soort van sarkasme wezen, en per slot van rekening weet geen mensch hier in Kaapstad, hoe Bloemfontein er op het oogenblik uitziet.

Wel in alle geval, bestond het mooie Gouvernements-gebouw aan het boveneinde van Maitlandstraat er nog niet; het gebouw waarin de Regeering hare bezigheden verrichtte, was gelegen op het Marktplein, naast het tegenwoordige Vrijstaat Hotel, en

tegenover den hoek waar het Masonieke Hotel later stond. Dit gebouw, toen als Gouvernementskantoren gebruikt, was erg onaanzienlijk; wij hebben later in den Oranje Vrijstaat dorpen gezien waar het Landdrostkantoor veel mooier was. Maar in het jaar waar wij van spreken was het ambtenaarspersoneel van Bloemfontein nog niet groot en telde, als wij ons niet sterk vergissen nauwelijks 30 man.

Wij zullen op den morgen van 2 Augustus 1870, even na negenen, dat gebouw een bezoek brengen. De kantooruren zijn van 9—12 en van 1—3 volgens de door den Volksraad goedgekeurde regulatiën, maar de ambtenaren schijnen aan die nieuwe regeling nog niet gewoon, of misschien denken ze, dat al beginnen ze een kwartiertje later, zij wel hun werk afkunnen. Hoe dit ook zij, wij vinden voor het kantoor een groepje ambtenaren staan, die onder het rooken van een pijpje, heel koeltjes een praatje houden. Daar is de heer C. de Jongh Bloem, de Thesaurier Generaal, een goede oude Hollander, bedaard en flegmatiek van aard, die zich voor niets en niemand haast, maar wiens eerlijkheid bekend is; daar is de heer J. G. Fraser, een ietwat gezette Afrikaander van Schotschen oorsprong, wiens vader predikant te Beaufort West in de Kaapkolonie is, en die thans fungeert als Weesheer; daar is de heer

F. K. Höhne, de Gouvernements-Secretaris, een klein mager mannetje, blijkbaar van Duitschen oorsprong, maar die door velen verdacht wordt van Engelschgezind te zijn; daar de heer Frank Mc Cahe, de Landdrost van Bloemfontein, hier van af de dagen van Sir Harry Smith, maar een echte republikein. Daar staat ook kapitein Heijermans, Auditeur Generaal, een ruwe Hollander, die in Zuid-Afrika zijn vaderlandsche vloeken nog niet heeft afgeleerd, en die wel eens een beetje grof kan worden, vooral als hij een aanval van zijn oude kwaal, „het pootje" heeft. Dan staan er ook nog een paar jongere ambtenaren, wiens namen nu niet van belang zijn, maar die, omdat hun chefs buiten een pijpje staan te rooken, natuurlijk van opinie zijn dat dit zoo hoort en dus hun voorbeelden volgen, volgens het oude spreekwoord van Vader Cats: „Zooals de ouden zongen, zoo piepen de jongen."

Plotseling hoort men iemand roepen „Daar komt de President," en dit veroorzaakt dat de heeren hunne pijpen uitkloppen, en ieder naar kantoor gaat, net alsof ze een spul schooljongens zijn die „Meester" zien aankomen.

In waarheid komt de President dan ook op langzame en bedaarde wijze, de handen op den rug, en met voorovergebogen hoofd, als in gedachten ver-

zonken, de marktplaats overstappen, van af de Presidentswoning, die aan den anderen kant van het dorp ligt: „ander kant die spruit," zooals de Bloemfonteinsche uitdrukking is. De oude Presidentswoning, die ook geen gebouw van belang was, stond op dezelfde plaats waar nu de Presidentie staat, maar het tegenwoordige gebouw, dat zelfs nog door Jan Brand bewoond werd, is een tienmaal grootscher en mooier gebouw dan waarmede de President zich vijftien jaren lang moest tevreden stellen. Zooals wij zien, is de President iemand van middelmatige gestalte, maar vrij breed gebouwd; zijn haar en zijn zware baard zijn nog bruin, schoon er hier en daar al een grijs haartje zichtbaar is, haren door zorg en niet door ouderdom vergrijsd; evenals het zorg en gepeins is die hem die zware rimpels reeds in het voorhoofd en tusschen de oogen hebben gegroefd. De zes jaren die voorbij gegaan zijn sedert zijn eerste optreden (verleden jaar is hij voor een tweede tijdperk van 5 jaar met algemeene stem des volks gekozen) zijn dan ook bijzonder zwaar geweest en menigmaal is hem bijna den moed ontzonken. Doch Jan Brand vertrouwt op een Hoogere Hand, en aan die Hand loopt hij. Toen in het bangst van den eersten Basuto-oorlog bijna iedereen rondom hem den moed verloor, en hij in de stilte soms weifelde,

gebeurde het, dat toen hij op weg was van Bloemfontein naar een der kommando's en juist op een verlatene en verwoeste werf had uitgespannen, hij op den grond een blaadje gedrukt papier zag liggen, dat hij optilde. Het was een uitgescheurd blad van den bijbel, vuil en vertrapt, maar er waren toch eenige woorden zeer leesbaar; Jan Brand las:

„Doch roepende tot den Heere in de benaauwdheid, die zij hadden, heeft Hij hen gered uit hunne angsten". Het was het 6de vers van Ps. 107, en de President heeft altijd beweerd dat hij dit vinden van dit blaadje en dit vers altijd heeft beschouwd als *iets meer dan een bloot toeval*, en dat door dit vers de Basuto-oorlog ten slotte gewonnen is. [1])

Jan Brand is eenvoudig gekleed in het zwart met een grijzen hoogen hoed, en de menschen die hem tegenkomen en eerbiedig groeten, groet hij vriendelijk terug, en soms maakt hij een grapje. Doch niet heden morgen; er schijnen ernstige dingen in zijn hoofd te zijn. Hij stapt het Gouvernementsgebouw binnen, gaat door de gang tot aan zijn kamer, groet zijn privaten secretaris, die in de eerste van twee in elkander loopende kamers oogenschijnlijk hard aan

---

1) Dit verhaal is zuiver autenthisch. Er leven nog velen die evenals schrijver, het persoonlijk uit den mond van den President hebben gehoord.

het werk is, en stapt dan zijn eigen vertrek binnen.

„President, daar is een man die President wil zien,” zegt de Private Secretaris.

Een oogenblik fronst ZHEd. en daarop zegt hij: „Als hij mij noodzakelijk moet zien, laat hem dan maar binnen komen, maar zeg hem dat ik veel werk heb.”

Een minuut of wat later brengt de private secretaris een eenvoudigen boer binnen, die met den hoed in de hand den President groet, terwijl de secretaris zijn naam noemt als mijnheer Cilliers.

„Zoo, zoo, Cilliers,” spreekt de President, terwijl hij den aangesprokene scherp aanziet en zich dien tracht te herinneren. „Ja, ja,” vervolgt hij daarop haastig, „jij is een zoon van Charel Cilliers van Kroonstad en je woont langs Valschrivier. En hoe gaat dit, hè. Zit, zit.”

De President is nu even vriendelijk en zooals zijne gewoonte is, spreekt hij zeer snel en in korte, half afgebrokene zinnen.

Nu Cilliers ziet, dat de President hem herkend heeft, is hij een beetje meer op zijn gemak en antwoordt op de vele vragen van Jan Brand omtrent zijn plaats, hoe het in het distrikt gaat, of het mooi geregend heeft, enz. enz., totdat dan ook de vraag komt, wat de President voor hem doen kan.

„Ja, President, ik kom naar President om te kijk of u nie ver mij kan help nie. Mijn vrouw is nou al meer as drie maanden dood en ik het een groot huishouden met kinders, en een boer kan nie op zijn plaas klaarkom zonder een vrouw, want alles gaat verwaarloos. Nou wil ik weer trouw, President, maar die Weesheer zê die boedel is nog nie rech nie, en hij wil mij nie een certifikaat voor hertrouw geef. En nou wil ik kijk of President mij nie kan help nie."

„Ja, kijk," zegt de President glimlachend, „ik weet nou nie van die boedel af nie en die Weesheer zal zeker wel een goede reden hebben om die certifikaat te weiger en hij moet op zulke dinge precies wees, want as die erfporties van jou kinders niet behoorlijk versekureer is, dan kan die minderjarige te kort gedoen word, en d'is die Weesheer zijn pligt om daarna te kijk. Maar kom maar een beetje saam, dan zal ik die Weesheer vrâ, om ver jou te zê wat daaraan schort en om jou te help die ding recht te maak".

En waarlijk, het hoofd van den Oranje-Vrijstaat stapt met Cilliers naar het kantoor van den Weesheer, verzoekt dezen om den armen kerel, zoo mogelijk te helpen, en de Weesheer geeft dadelijk te kennen dat het net een kleinigheid is, want die boedel is in

orde, maar Cilliers had door de eene of andere slordigheid van zijn agent, de likwidatie-rekening niet geteekend.

Binnen een half uur is de zaak kant en klaar, en stapt Cilliers het kantoor uit met zijn trouwcertifikaat in zijn zak, den goeden God dankende dat hij de burgers toch zulk een goeden President heeft gegeven, die zoo voor zijn menschen zorgt, en met het vaste besluit dat die eerste kans die beste hij die President een paar mooie groote springbokken zal sturen, wat hij dan een paar weken later ook werkelijk doet.

Ondertusschen is de President weêr naar zijn kamer gegaan, en begint eenige belangrijke papieren nategaan, maar nauwelijks heeft hij er een goed begin mede gemaakt, of hij wordt alweêr gestoord, ditmaal door een der hoofdambtenaren, die raad komt vragen in een bijzonder geval in zijn kantoor. De President hoort de zaak rustig aan, denkt even na, en geeft dan zijne opinie, en als de ambtenaar, die een conscientieus man is, tegenwerpingen maakt, bespreekt de President de zaak verder, totdat de ambtenaar overtuigd is dat Jan Brand „alweer recht is."

't Is ondertusschen tien uur geworden, en de Gouvernements-Secretaris de heer Höhne komt

binnen en geeft den President kennis dat de Uitvoerende Raad vergaderd is, en op ZHEd. wacht. Dadelijk staat de President op, en begeeft zich naar een nabijgelegene kamer waar de heeren Marthinus Steyn en Jeremias Venter, inofficieele leden van den Uitvoerenden Raad, en de Landdrost van Bloemfontein reeds zijn, makende de heer Höhne als Gouvernements-Secretaris het vierde lid uit. Het vijfde lid, een der inofficieele leden is ziek en afwezig.

En nu worden zaken van gewicht behandeld, want men bespreekt de kwestie over de westelijke grenzen, en eenige oogenblikken later wordt een meer dan zes voet en sterk, bijna reusachtig gebouwd man binnengelaten. Deze is de heer C. J. Vels, prokureur te Bloemfontein, later Staatsprokureur geweest, een Hollander van geboorte, die de hooge achting van den President geniet om zijne eerlijkheid en kennis, en die daar de Staatsprokureur, de heer Papenfus, ontzettend veel ander werk heeft, op zich genomen heeft om de papieren in de zaak nategaan, en de regeering te adviseeren. Tot laat in den nacht hebben gisterenavond de President en de heer Vels de papieren nagegaan, en de laatste is dan ook in den Uitvoerenden Raad verschenen op heden morgen, om deze officieel mede te deelen hoe de zaken staan, en wat zijne opinie is. Die

opinie is zeker gunstig voor den staat, en Waterboer wordt beweerd geen been te hebben om op te staan. Maar de heer Vels voegt hier iets bij, en dit is ten effekte dat het zijne opinie is dat men niet zoo zeer te doen heeft met Waterboer of David Arnot, dan wel met het Engelsche gouvernement.

„Er zit Engelsch geknoei in de zaak, en Arnot is net zoo hard de agent van Sir Philip Wodehouse als van Waterboer," merkt de heer Vels aan, en hij lacht hardop op eene eigenaardige wijze, een lach die bijna de waterkaraf en glazen op de tafel doet rammelen. De heer Vels lacht als een kleine donderstorm.

„Né, né, mijnheer Vels, dat is gekheid," herneemt de President. „De Engelsche regeering kan geen belang bij de zaak hebben, en volgens de Conventie heeft zij geen bondgenootschap met inboorlingenstammen ten noorden der Oranje Rivier."

„President, er zijn diamanten in die buurt gevonden, en ik hoor dat er al een heele spul delvers bij Pniel op Vrijstaatsch gebied zijn, wat u zelf ook zeker weet. En waar diamanten of geld te krijgen is, daar blijft een Engelschman nu eenmaal niet weg. En aan Conventies geloof ik niet; de afloop van den Basuto-oorlog en het beletten van de invoer onzer ammunitie door Sir Philip Wodehouse hebben

mij getoond dat Engeland zich net zoo lang aan conventies houdt als het haar past," herneemt de heer Vels.

„Gij laat u verleiden door een anti-Engelsch gevoel, mijnheer Vels," zegt de President ernstig en op half bestraffenden toon, en hij vervolgt: „In alle geval is het niet noodig voor ons om nutteloos spoken in de toekomst te voorschijn te roepen, en wij moeten ons bepalen bij de zaken zooals zij thans nog zijn. Op het oogenblik hebben wij met Waterboer te doen, en zooals de heeren Steyn en Höhne ons gemeld hebben, heeft Waterboer er in toegestemd om eene commissie van onze zijde te ontmoeten om de zaak te trachten te beslissen. Deze commissie moet op 15 Augustus te Nooitgedacht aan de Vaalrivier zijn, en het eerste wat wij thans doen moeten is om de leden dezer commissie te benoemen."

Aldus tot de zaak teruggebracht, kwam de Uitvoerende Raad spoedig tot een besluit, en men meende niet beter te doen dan de President met den geheelen Uitvoerenden Raad als commissie te benoemen. De heer J. Z. de Villiers, Secretaris van den Volksraad, zou de notulen der verrichtingen houden, en ook de heer Vels zou samengaan. Aan de heeren Steyn en Venter werd opgedragen om voor de noodige voertuigen te zorgen en ten slotte

werd bepaald, dat men den 10den Augustus zoo vroeg mogelijk zou vertrekken.

Het was over 12 uur toen de Uitvoerende Raad verdaagde, en de leden naar huis gingen, en ook de President ging naar zijne woning. Op het oogenblik zullen wij ZHEd. niet in den boezem zijner familie volgen, doch slechts hier melden dat mevrouw Brand (in de wandeling dikwijls „Tante Hannie" genoemd) eene dochter was van den heer Zastron, vroeger Registrateur van Akten in de Kaapstad, en dat het echtpaar een aanzienlijk getal kinderen had, namelijk zes zoons en drie dochters. Dit groote huisgezin behoorlijk te onderhouden en voor de opvoeding der kinderen te zorgen, vereischte natuurlijk veel geld, en daar de President open huis hield, en misschien niet in private zaken een uitmuntend financier was, schoon hij dit ongetwijfeld op politiek gebied was, was het niet te verwonderen dat ZHEd. jaren lang niet kon uitkomen met zijn geenszins hoog salaris. Echter bleek de Volksraad later heel wat vrijgeviger te zijn en bewees hij de diensten van het Hoofd van den Staat te kunnen schatten.

Iets over een uur is President Brand wêer op kantoor, en het grootste gedeelte van den namiddag wordt ingenomen door het bespreken tusschen hem en den Gouvernements-Secretaris van de correspon-

dentie, zoowel binnenlandsche als buitenlandsche. Gelijk met de andere ambtenaren om 3 uur verlaat ZHEd. het Gouvernementskantoor, en stapt naar huis dikwijls in gezelschap van een zijner ondergeschikten, en nu de arbeid voor den dag eenigszins voorbij is, is ZHEd. gewoonlijk in goeden luim, en geeft hij allerlei grapjes en anekdoten ten beste, meest uit hetgeen hij in der tijd gezien en gehoord heeft, toen hij als drukbegeerd advokaat met den rechter op Rondgaand Hof ging.

Wij zullen straks eens zien hoe het op de vergadering te Nooitgedacht toegegaan is. Maar nu moeten wij eerst iets zeggen over de Transvaal met betrekking tot de nieuwe Diamantvelden, want de houding der Transvaalsche regeering en de ongelukkige beslissing harer rechten is van geen geringen invloed geweest op de latere gebeurtenissen van den Oranje-Vrijstaat.

HOOFDSTUK VII.

Iets over de Keate Uitspraak.

Wij hebben in een vorig hoofdstuk gemeld, dat de meer noordelijke der twee Boerenrepublieken aanspraak maakte op den grond tusschen de Vaal- en Hartsrivieren gelegen, waarin juist de eerste diamantvelden langs de Vaalrivier waren gelegen en onder anderen het groote delverskamp te Klipdrift. Ook hebben wij gezien dat de regeering der Transvaal op deze laatstgenoemde plek erkend werd, en er een ambtenaar in den vorm van een Resident Vrederechter had. Ten slotte hebben wij ook gemeld dat er anderen waren die aanspraken maakten, zoovals de Batlapin onder het opperhoofd Mahura, de

Barolong onder hun kapitein Montsiwa, en insgelijks de Grikwa-kapitein Waterboer. De delvers wilden echter van een bestuur van inboorlingen niets weten, en de Transvaal zou bij deze delversbevolking veel steun hebben gevonden, als de regeering niet een allerdwaaste fout begaan had. President Pretorius is altijd een zwak man geweest, en steeds de speelbal van gewetenlooze avonturiers en speculateurs, en deze leidden hem ook thans weer op het verkeerde pad.

Door zijn invloed nam in Juni 1870 de Transvaalsche Volksraad in het einde van zijne zitting, toen er nog maar 12 leden tegenwoordig waren, een besluit, waarbij aan den Uitvoerenden Raad macht gegeven werd om een concessie of monopolie te verleenen van het bewerken der diamantvelden; en in overeenstemming met dit besluit werd werkelijk zulk eene concessie verleend aan de heeren Munnich, Posno en Webb, tegen betaling van 3 Sh. en 6 pence voor elken karaat diamanten door hen gevonden.

Zoodra deze onrechtvaardige en dwaze maatregel in de Diamantvelden langs de Vaalrivier bekend werd, ontstond er feitelijk een oproer aldaar, en de delvers verklaarden zich gewapend te verzetten zoo de concessionarissen het waagden hunne rechten uit te oefenen. Pretorius zag te laat in, dat hij verkeerd had gedaan, en herriep de concessie, maar onder-

tusschen hadden de delvers te Klipdrift reeds een eigen republiek gevormd met den heer Theodore Parker als President, en na dien tijd is de Transvaalsche regeering nooit in staat geweest eenige macht er uit te oefenen. Doch daar zij eene proklamatie uitvaardigde dat zij het grondgebied als het hare beschouwde en gewillig was om de delvers alle mogelijke rechten van zelfbestuur toe te staan, en te gelijker tijd een zekere Theodor Doms, namens de Batlapins en Barolongs nu op den grond aanspraak maakte, ontstond er eenige verdeeldheid onder de delvers, die echter zonder gevolgen was, daar, ter oorzake van kort daarop ontdekte rijkere velden in het zuiden, (bij het tegenwoordige Kimberley) een groot deel der zich te Klipdrift bevindende delvers daarheen verhuisde.

Maar daarmede was de zaak nog niet afgeloopen. Tevergeefs trachtte de regeering eene schikking omtrent den grond te maken met Montsiwa, Mahura, of Waterboer, en ondertusschen was de waarnemende Hooge Commissaris te Kaapstad, luitenant-generaal Hay (waarschijnlijk op aansporing van den heer Doms en een zendeling, Ludorf geheeten) zich met de zaak gaan bemoeien, en schreef deze aan de Transvaalsche regeering een brief, waarin hij o. a. zeide „dat hij niet toelaten zou dat de Transvaal

inbreuk maakte op het grondgebied van inboorlingenstammen, die bondgenooten van Hare Majesteit waren". En dit durfde ZExc. zeggen, ofschoon bij de conventie van Zandrivier in 1852 en de conventie van Bloemfontein in 1854 de Engelsche regeering *uitdrukkelijk* verklaard had, geen bondgenootschap of traktaat te hebben met eenige inboorlingenstam ten noorden der Vaal- of der Oranjerivier.

Montsiwa en eenige der andere Kapiteins wendden zich nu tot den Hoogen Commissaris met verzoek om een hof van arbitrage aan te stellen ten einde de geschillen over de gronden te doen beslissen. Dit vond plaats in het begin van November 1870.

Doch reeds drie maanden te voren, namelijk in het einde van Augustus van dat jaar, had de heer David Arnot zijn baas, kapitein Waterboer zoo ver gekregen, dat deze eene memorie aan de Koningin van Engeland teekende, waarin hij verzocht om als onderdaan der Koningin te worden aangenomen. Men kan hieruit alweer zien, hoe slim de Engelsche politiek te werk gaat. De procedure is heel eenvoudig en toch effektief. Eerst komt een zendeling of de een of andere slimme agent in het land van een inboorling, krijgt invloed bij den kapitein, en maakt zich onontbeerlijk; dan komen er ruzies, hetzij met de nabijliggende stammen of met de

Boeren, en dan — vraagt de inboorling hulp van Engeland, en verzekert zich die door land en volk in handen te stellen der Engelsche Kroon. Die politiek is in Zuid-Afrika niet alleen gevolgd sinds 1825; zij is ook in Midden-Afrika toegepast, en altijd met hetzelfde goede gevolg. Geschiedkundig is de man die deze politiek het eerst in het leven heeft geroepen, geweest Lord Clive, die daardoor de Franschen uit Voor-Indië heeft verjaagd, en langzamerhand een groot deel van Indië in de handen der Engelsche regeering heeft gekregen, totdat eindelijk Engeland er geheel en al baas werd. En daar die politiek zoo goed beantwoord heeft, behoeft het geen verbazing te wekken dat de Britsche regeering zoo stijf aan haar vasthoudt. Jammer maar dat er niemand in de twee Boerenrepublieken is geweest om een blaadje uit Engeland's boekje te nemen. Toen President Kruger met Lobengulo zoo iets begon, door het zenden daarheen van den heer Grobler, was het al te laat. Die dingen had men eerder moeten inzien, maar ongelukkig heeft het Zuid-Afrika steeds aan een vèrzienden staatsman ontbroken; de eenige ware staatsman die ons land gekend heeft, was een Hollander: *Dr. W. J. Leyds.*

Maar laten wij tot ons verhaal terugkeeren. De Transvaalsche Volksraad ontkende het recht van

den Hoogen Commissaris om zich met deze zaak te bemoeien, op grond dat dit inbreuk maakte op de Conventie van Zandrivier, maar gaf toch te kennen dat zij, zoo noodig, gewillig was de zaak aan arbitrage te onderwerpen, schoon niet zeggende wie arbiter moest zijn.

Doch Generaal Hay was al een stapje verder gegaan, want in de Kaap-kolonie ging er onder handelskringen en ook onder zekere politieke kringen een stem op ten gunste van de annexatie der Diamantvelden, op grond dat Engeland de sterkste macht in Zuid-Afrika was en het in het belang van het algemeen was, dat de diamantvelden, waarin langzamerhand zooveel geld werd belegd, in handen van den Staat kwam, die de delvers het best kon beschermen.

Nu kon echter de Hooge Commissaris geen enkelen stap tot annexatie van ook maar een duim gronds in Zuid-Afrika doen, zonder eerst daartoe verlof te hebben verkregen van de Engelsche regeering. Maar daar meende hij niet op te kunnen wachten, en hij nam dus een stap die feitelijk gelijk stond met het annexeeren van het grondgebied door de Transvaal geëischt. Met goedkeuring van Waterboer zond hij op 30 November 1870 naar Klipdrift een magistraat met speciale macht onder een reeds jaren geleden

gepasseerde wet, en toen deze magistraat, de heer John Campbell op 13 December te Klipdrift aankwam, deed President Parker afstand van zijne betrekking en erkenden de delvers de macht van den heer Campbell, die twee maanden later bovendien een aanstelling ontving als zoodanig van Nicholaas Waterboer.

Door deze daad erkende de Engelsche regeering dus reeds ten eerste dat Waterboer recht had op den grond in dispuut en nam zij feitelijk Waterboer onder hare bescherming.

In het begin van 1871 werd Generaal Hay opgevolgd door den nieuwen Hoogen Commissaris en Gouverneur der Kaapkolonie, Sir Henry Barkly, een man die met een diepen haat tegen de Afrikaanders was bezield, en die veel kwaad in dit land heeft gedaan. Sir Henry bracht eerst een bezoek aan Basutoland en ging toen naar Klipdrift, waar hij op den 26sten Februari aankwam, en er niet alleen den President der Zuid-Afrikaansche Republiek, maar ook de heeren Arnot en Ludorf als vertegenwoordigers hunner Kapiteins ontmoette. Deze laatsten legden hunne zaken voor den Hoogen Commissaris en gaven aan hem hunne gewilligheid te kennen de kwestie aan de beslissing van arbiters te onderwerpen. Toen Sir Henry aan President Pretorius

vroeg of hij hiermede genoegen nam, zeide de Transvaalsche president van ja. Dit was misschien de grootste politieke domheid ooit door iemand in Zuid-Afrika begaan, want onder de omstandigheden werd de Hooge Commissaris beslisser in zijn eigen, of in alle geval Engeland's zaak. President Pretorius en al de opperhoofden die met de zaak gemoeid waren, teekenden nu de akte van submissie, waarbij de heer A. A. O'Reilly, Landdrost van Wakkerstroom, door de Transvaal aangesteld werd als scheidsrechter, en de andere partijen den heer John Campbell, die reeds Magistraat te Klipdrift was. Ingeval dat deze twee heeren niet mochten overeenkomen, werd de Luitenant-Gouverneur van Natal, de heer Keate tot opperscheidsrechter aangesteld. Dat de President der Transvaal in deze laatste aanstelling, die door Sir Henry Barkly werd voorgesteld, berustte, is te verklaren uit het feit, dat kort te voren de heer Keate arbiter was geweest in zekere grenskwestie tusschen de Transvaal en den Oranje Vrijstaat, en daarin de eerstgenoemde Republiek in het gelijk had gesteld. Doch in alle geval kon de heer Keate geen onpartijdig persoon worden genoemd.

Er is geen twijfel of in het onderteekenen der akte van submissie ging President Pretorius zijn macht te buiten. De Volksraad had hem drie leden

ter zijde gesteld om in deze kwestie te handelen, en Pretorius behoorde niets gedaan te hebben en kon de republiek niet binden zonder goedkeuring zijner medecommissarissen, die hij echter in dit geval niet heeft geraadpleegd. Doch zeer waarschijnlijk was dit eene kwestie tusschen Pretorius en den Volksraad, en zoo Sir Henry Barkly dit al wist, dan was het misschien niet zijne plicht om Pretorius te vertellen wat hij doen moest.

Op 4 April 1871 kwam het arbitragehof te Bloemhof bijeen. Er is geen ruimte in dit boekje om de verrichtingen van dat hof hier na te gaan, maar toch moeten wij twee dingen opmerken. Het eerste is dat geen partij zoo slecht hare zaak bestudeerd had, als de Transvaalsche afgevaardigden, n. l. President Pretorius en de waarnemende Staatsprokureur, de heer F. Klein. Zij hadden niet de moeite genomen om alle dokumenten op de vraag betrekking hebbende, op te sporen, maar vertrouwden slechts op zekere mondelinge getuigenis. Hadden zij onder de oude dokumenten in Pretoria gesnuffeld, dan zouden zij heel wat gevonden hebben dat hun goed te pas zou zijn gekomen, en zelfs al hadden zij alleen de proklamaties en correspondenties van Gouverneur Sir Harry Smith van 1848—1851 nagegaan, dan zouden zij in staat geweest zijn hun goed recht te

bewijzen. Die proklamaties en correspondentie waren te vinden in de Engelsche blauwboeken en dus zonder moeite verkrijgbaar.

Aan den anderen kant waren de agenten van Waterboer (de heer Arnot) van de Batlapins (prokureur Grant) van de Baralongs (de heer Ludorf) en van nog andere opperhoofden (de heer C. C. Mathey van Bloemfontein) uitmuntend voor alles geprepareerd, en waren zij geslepene mannen, die voor niets terugdeinsden. Een bewijs van dit laatste werd o.a. door het volgende geleverd. De heer Ludorf had reeds vroeger melding gemaakt van een zeker traktaat in 1851 door Andries Potgieter aangegaan met Montsiwa, waarin Potgieter Montsiwa als een onafhankelijk opperhoofd zou hebben erkend, en een grens tusschen zijn gebied en die der emigranten was bepaald. Was dit traktaat echt, dan was de zaak van de Transvaal zoo goed als verloren. Maar geen mensch in de Transvaal herinnerde zich ooit dat zulk een traktaat was gemaakt, en alle omstandigheden spraken er tegen. En toch kreeg de heer Klein een copie van dit zoogenaamd traktaat, en leverde het in van Transvaalsche zijde om te bewijzen, dat de Hartsrivier de scheiding was tusschen de republiek en het gebied van Montsiwa. Doch wat kwam nu in den loop van de zaak uit. Eerstens, dat het

dokument geen traktaat was, maar moest voorstellen een extrakt van eene bijeenkomst, gehouden tusschen zekere Transvaalsche Commissie en Montsiwa met zijne raadslieden, gehouden, *quasi* op 30 December 1851. Het geheel, handteekeningen en al, was in het handschrift van den heer Ludorf, en toen men het watermerk van het papier, waarop dit alles geschreven was, zooals den heer Ludorf voorgaf, op de plek en ten tijde zelve, dus in 1851, *bleek het, dat het papier eerst in 1868 gemaakt was.* Dus een valsch dokument door een zendeling opgetrokken! Op zulke mooie getuigenis berustte de rechtvaardige zaak van Engeland en zijn Kafferbondgenooten!

Toen de zaak afgeloopen was, bleek het dat de twee arbiters, de heeren Campbell en O'Reilly niet overeen konden komen in hun uitspraak, wat natuurlijk niemand verbaasde, daar beide personen ieder zijn eigen zijde in het gelijk zou stellen. Nu moest dus de eindbeslissing gegeven worden door den Luitenant-Gouverneur van Natal, de heer Keate. Deze heer was bij het verhoor der zaak niet tegenwoordig geweest, en alle dokumenten en de getuigenis werden naar hem gezonden, en daarop alleen moest hij uitspraak geven. Die uitspraak gaf hij dan ook op den 17den October 1871, en zij viel geheel ten

nadeele van de Transvaal uit. Niet alleen werden de grenzen in het noorden en oosten van Waterboer's gebied daardoor bepaald zooals door dezen en den heer Arnot geeischt, maar aan Montsiwa en de Batlapins werd een stuk grond toegekend, dat de Republiek van bijna twee geheele distrikten beroofde. Wat was men in de Transvaal woedend!

Als men nu eerlijk de waarheid moet zeggen, dan was de Transvaalsche regeering, door hare zorgeloosheid en de onbekwaamheid harer zaakwaarnemers zelve schuld aan den toestand van zaken. Den heer Keate te blameeren in deze kwestie, dat gaat volstrekt niet, want deze heer kon en moest slechts oordeelen en uitspraak geven volgens de stukken en getuigenis hem voorgelegd, en volgens die kon hij nauwelijks een andere uitspraak geven. Historisch en in werkelijkheid was die uitspraak verkeerd, maar daarvan waren gedeeltelijk het geknoei van David Arnot en de Engelsche regeering, gedeeltelijk de stommiteiten der Transvaalsche regeering de oorzaak.

Voor Zuid-Afrika in het algemeen is die uitspraak van groot belang geweest, en heel wat der latere verwikkelingen zijn er door veroorzaakt. Maar geheel van kracht is die uitspraak toch nooit geworden. Vooreerst was Engeland tevreden met het in bezit

nemen van dat deel der gronden, waarop de diamanten werden gevonden, want dat was natuurlijk het voornaamste doel uit een Engelsch oogpunt beschouwd. En wat gebeurde er later? In 1874, toen het eigendom over deze gronden nog eens in dispuut kwam, en door een behoorlijk bevoegd Hof onderzocht en door bekwame advokaten uitgepluisd werd — toen bleek het ten duidelijkste, dat Waterboer, Montsiwa en al die lieden meer, geen stuk recht op de gronden hadden, waarop zij aanspraak hadden gemaakt, en dat dus feitelijk de geheele Keate-uitspraak verkeerd was. De Transvaal bleef dus in het bezit van het grootste deel van het gebied dat volgens die uitspraak haar ontnomen werd, niet zoozeer omdat Engeland zich eerlijk wilde gedragen, maar — omdat men van meening was dat die gronden toch niets waard waren, en een diefstal dus in dit geval geen voordeel zou aanbrengen.

Zoo liep de Transvaalsche zaak af. Nu een woordje meer over de kwestie van den Vrijstaat, die van meer dadelijk belang voor ons is, en in veel hooger mate aantoont hoe weinig Engeland schroomt om van de laagste middelen gebruik te maken, als het slechts zijn doel kan bereiken.

HOOFDSTUK VIII.

Hoe Jan Bronkhorst zijn President hielp.

Op den vroegen namiddag van 14 Augustus 1870, stond er nabij een spruit, omtrent drie uur, te paard aan deze zijde van het tegenwoordige Barkly West, een wagen uitgespannen. Op omtrent 400 à 500 treden van dien wagen liepen een zestiental groot gehoornde sterke ossen rustig te grazen, terwijl hun wachter, een Hottentot, niet ver van hen bij een miershoop zat, bezig om bij een vuurtje een stuk vleesch te braden, dat hem tot middagmaal moest dienen.

De wagen zelf was een twintigtal treden ter rechterzijde van het pad, op een plek, die zooals het platgetrapte gras, de vele wagensporen en de

overblijfselen van een aantal oude vuurmaak-plekken aanduidden, blijkbaar als een gewone uitspanplaats werd gebruikt door reizigers.

De wagen was, te oordeelen naar de diepe sporen, zwaar geladen, en als gij een kijkje binnen in hadt genomen, zoudt gij er dan ook een wonderlijk mengelmoes van artikelen hebben gevonden. Op den bodem van den wagen, voor de halve tent, lagen een twaalftal mudden meel; daarop stonden, rechtop 8 mud aardappelen, die in positie werden gehouden door twee half-aamen, die met riemen aan de zijden van den wagen waren vastgesjord, om hen het rollen te beletten, want anders mocht hun inhoud eens uitlekken, en die inhoud was, van het éëne vat, brandewijn, en van het andere vat, wijn. Daarop volgden nog drie zakken, die gedroogde wild-biltong bevatten; daarnaast stonden weer drie zakken koffie, drie zakjes suiker, en dan twee kleine vaatjes, waarvan het éëne omtrent dertig pond boter, en het andere even zooveel gewicht in zoogenoemd „zachte vet" bevatte, d. w. z. vet, gesmolten uit de staarten van Kaapsche schapen, iets dat in Zuid-Afrika dikwijls gebruikt wordt in plaats van boter, vooral om vleesch en zulke dingen meer in te braden; is boter schaarsch en duur, dan gebruikt men het ook in stede daarvan op brood.

Een Afrikaander, die bovenstaande „vracht-beschrijving" leest, zal wel tot de conclusie komen, dat we hier met een „smous" of een transportrijder te doen hebben. En toch zou hij het wel eenigszins mis hebben, want als wij eens een kijkje nemen naar den eigenaar, die achter in den wagen, op zijn katel rustig een middagdutje doet, dan zouden wij niemand anders vinden, dan den ons reeds goed bekenden Jan Bronkhorst.

Jan had al reeds twee reizen naar Klipdrift gedaan, dat wil zeggen, de eerste reis waarop wij hem begeleid hebben en nog eene andere daarna; op beiden had hij zeer goede zaken gemaakt, zoodat hij besloot een derde te wagen. Zijn eigen meel was echter verkocht; hij kocht dus eenig meel van buren tegen redelijken prijs en voegde er wat aardappelen bij, die hij nog over had; Annie had er de boter en het vet bijgedaan, en ook de springbokbiltong, alle artikelen die, naar Jan meende, goed zouden verkoopen. Daar deze op zijne vorige reizen gemerkt had, dat er ook handel te drijven was in koffie, suiker, en voornamelijk in drank, had hij in Boshof bij zijn winkelier zich die dingen aangeschaft, en bij het Landdrostkantoor een driemaandelijksche licentie als rondreizend handelaar uitgenomen voor £ 1.10.0, want hij wist dat zonder zulke licentie hij niet kon

handelen, en de wet wilde Jan geenszins overtreden. Hij vertelde echter aan niemand waar de reis naar toe ging, daar hij begreep dat hij slechts zich zelven daardoor zou benadeelen, want als er velen waren om zijn voorbeeld te volgen, zouden de prijzen natuurlijk door de competitie dalen. Jan had geen les in staathuishoudkunde gehad, doch zijn gezond verstand vertelde hem, dat hoe meer aanvraag en hoe minder toevoer, des te hooger de markt.

Jan deed thans zijn middagdutje, maar heel lang duurde dat dutje niet, want hij was nog geen kwartier aan den gang, of zijn drijver, die onder den wagen lag, maar niet sliep, riep:

„Baas, daar kom paardewagens en karren aan."

Jan, die zeer licht sliep, opende dadelijk de oogen en zat rechtovereind op de katel, en keek toen den wagen uit, in de richting van welke hij gekomen was. Een dikke stofwolk vertoonde zich boven op de bult aan den anderen kant van de spruit, en nu en dan kon men voertuigen en trekdieren zien; het scherpe oog van den boer, gewoon aan het opmerken van zulke dingen, onderscheidde spoedig twee veerenwagens, ieder door vier muilen getrokken, en twee kapkarren met twee paarden elk bespannen. Daar het afdrans ging, reden de rijtuigen vrij snel, en waren spoedig bij de spruit, en toen zij aan

dezen kant er van voor den dag kwamen, kon de boer hen goed zien. De wagens en karren schenen echter haast te hebben, want zij hielden niet stil, maar reden in flinken draf de lange hoogte op, die over den volgenden bult ging; de weg toch was hier eenigszins hard, schoon hij aan den anderen kant van de bult, een half uur verder, weer zwaar zand werd.

„Ik wonder wie is hullie?" sprak Jan Bronkhorst, half tot zichzelven en half tot den drijver.

„D'is zeker weer diggers wat naar Pniel gaat," merkte de drijver aan, „die volk van die laatste plaats waar ons uitgespan hêt, vertel mij daar gaat nou amper alle dag nieuwe menschen naar die rivier, want hullie krij banja diamanten daar."

„Ja, maar die mense wat zoo'n toe rij zal toch tenten en zulke goed saamvat en een heele spul kos ook, en dit lijk nie ver mij alsof daar banja goed op die wagens kan wees, want die ezels draf te fluks met hullie die pad op."

„As hullie bij die zand kom, zal hullie gauw gauw stap," lachte de drijver, „een ezel is maar een verrotsige ding in die zand, en jij kan slaan zooas jij wil, d' is net ver niks nie; draf zal hullie nie."

„Hullie kan daarom van a'end die rivier nie haal nie," merkte Jan weer aan, „en hullie zal zeker bij

ou Willem Labuschagne gaan uitspan; d' is net een uur te paard hier van daan, en d' is die eenigste plek waar hullie zal water krij vóór hullie bij die rivier kom."

Met deze woorden sprong Bronkhorst uit den wagen, want nu hij in zijn slaapje gestoord was, voelde hij geen lust om weêr te gaan leggen.

„Daar boven langs die spruit loop drie blauw wildebeeste, baas," riep thans de drijver uit, die ook van onder den wagen gekropen was, en wiens arendsoog het wild bespeurd had.

Jan keek in de aangewezene richting, en zag de drie dieren, die hij ook dadelijk herkende als de gnu's of wildebeesten zooals de boeren ze gewoonlijk noemden.

„Machtig, d' is jammer dat ik nie ver ou Walton hier hêt," riep de boer uit, in wien de onverzadelijke jachtlust, den Afrikaander eigen, plotseling levendig werd. „Ik geloof rechtig, dat als ik voorzichtig is, ik hullie langs die spruit kan bekruip," vervolgde hij, toen hij een oogenblik de positie van het wild opgenomen had. En de daad bij het woord voegende, haalde Jan van uit den wagen, zijn Westley-Richards voorlader-karbijn, een geweer waarmede de Vrijstaters gedurende den Basuto-oorlog bekend waren geraakt, en dat toen tot de beste soort buksen

werd gerekend. Hij stak een pakje patronen in zijn baatje-zak, gaf de drijver bevel om te zorgen dat de ossen niet te ver van den wagen dwaalden, en stapte toen naar de drift van de spruit, met doel om al langs de waterloop, (die thans geheel droog was) te loopen, en het vee te bekruipen. Voor hij echter de spruit inging, zag hij het wild omspringen, en wegloopen, en daar hij nauwelijks kon begrijpen dat zijne bewegingen de dieren schrik kon hebben aangejaagd, keek hij rond om te zien wat dan hiervan de oorzaak kon zijn. Hij bemerkte, toen dat van uit de richting waarvan de andere wagens zoowat een kwartier geleden waren gekomen, er nu een andere wagen met vier paarden bespannen aankwam, doch langzaam; de paarden stapten. De boer kwam dadelijk tot de gedachte dat er iets daar haperde, en daar het nutteloos voor hem zou zijn om te voet achter de gnu's aan te gaan, stapte hij naar zijn wagen terug, zette geweer en patronen weêr weg, stak rustig een pijp op en wachtte bedaard den langzaam naderenden wagen af. Het duurde wel twintig minuten voor dit voertuig bij den spruit was, en Jan bemerkte toen dat de paarden die in den wagen gespannen waren òf flauw òf ziek waren. Twee personen, blijkbaar de passagiers, liepen te voet langs het rijtuig; slechts de leidselhouder en

de drijver zaten op het voorste bankje. Jan zag den wagen in den spruit verdwijnen, want de drift was vrij diep, en dadelijk daarop hoorde hij een gekraak van hout en van assen, dat veroorzaakte dat hij op een drafje naar de spruit liep, want hij voelde zich gewis dat er een ongeluk gebeurd was. De drijver, zijn baas ziende hardloopen, volgde zijn voorbeeld, en beiden waren tegelijk bij de drift. Wat ze daar voor hun oogen zagen, is gemakkelijk te verbeelden voor iemand die aan het reizen in Zuid-Afrika gewoon is, maar niet zoo gemakkelijk te beschrijven. Het was in het kort gezegd, een Gordiaansche knoop van vier paarden met tuigen, met een wagen er half boven op geworpen. De twee passagiers stonden er half hulpeloos bij; de drijver en leidselhouder van den wagen waren juist bezig van den grond, waarmede zij eenigszins onzacht in aanraking waren gekomen, op te staan.

„Wat is dit hier? riep Jan Bronkhorst, en met één sprong was hij bij de worstelende, spartelende en schoppende paarden, die bezig waren om den knoop, zoo mogelijk, nog meer te verwarren.

„Die voorpaarden het geval," zeide de drijver, en toen het die achterpaarden over hullie heen geval. Ik kon hullie nie hou nie."

Jan zeide geen woord; hij had zijn mes voor den

dag gehaald en had reeds een streng aan stukken gesneden, waarin een der paarden hopeloos verward was en met behulp van den drijver van den wagen, zijn eigen drijver en den leidselhouder, gelukte het hem, om na heel wat sukkelen, rukken, plukken, praten en schreeuwen, de vier paarden op hunne pooten te krijgen, hoewel het halve tuig erdoor vernield was. De paarden zelve hadden geen groote letsels gekregen; slechts een der voorpaarden had zijne knieën leelijk bezeerd, en liep kreupel. Maar Jan zag dadelijk dat alle paarden ziek waren: ze leden aan diarrhee en zagen er akelig en gedaan uit.

„Jullie moe die paarde kniehalter en laat vreet, dan zal ons later kijk wat ons kan maak," zeide hij tot den drijver van den wagen.

„Wat gaan wij thans doen?" vroeg de oudere der twee passagiers aan den anderen, die een jong man van omtrent 23 jaar was.

„Né, President, dit weet ik nie. Misschien is er een plaats in de nabijheid, waar ons andere paarden kan krij. Ons kan hier aan dien man vraag," antwoordde de jonge man, en met deze woorden stapte hij naar Jan Bronkhorst, en zeide:

„Middag Oom. Weet u niet of daar een plaats in die nabijheid is, waar ons paarde kan huur?"

„Né, dicht bij is da nie een plaats nie", luidde

het antwoord. „Die naaste plaats is een uur te paard voren toe, maar hoe zal jullie da kom. Jullie paarde is almaal te ziek, en al kan jullie een zâal op een van hullie zet, zal hij in mekaar zak vóór hij daar is. Waar kom jullie vandaan?"

„Van Bloemfontein. D'is ons President, Oom, en ik is zijn secretaris", zeide de jonge man.

Jan Bronkhorst nam zijn hoed eerbiedig af, en op den President afstappende, zeide hij: „Middag, President, excuus dat ik President zoo gauw nie geken het nie, maar ik het President nie gezien nie vanaf 66, in die kamp bij Thaba Bosigo. Mijn naam is Jan Bronkhorst".

President Brand bood zijn burger den hand aan, en zeide: „Jij is toch nie die Jan Bronkhorst, wat met kommandant Louw Wepener was, toen hij op Thaba Bosigo gevallen is?".

„Ja, President, d'is ik, en ik het toen nog express gerij naar Bloemfontein ver Kommandant-Generaal Fick".

„Ja, ja, ja, ik herinner mij nou nog van die ding", hernam Jan Brand haastiglijk. „Maar, kerel, kan jij nie ver ons nou help nie? Ik mot morgen bij Nooitgedacht aan die rivier wees, en mijn andere menschen zijn ons al vooruit. Waar zal ons kan paarde krij".

„Né, President, paarde zal President nie hier krij

nie. Maar as President en zijn secretaris zoolang na mijn wagen wil kom, kan ons zien of ons nie een plan kan maak nie".

„D'is goed", hernam de President", maar ik is haastig, man, en ons kan nie ons tijd verpraat nie. Hè-jij nie een zâal nie, wat jij ons kan leen, dan zal ik mijn drijver met één van ons paarden vooruit stuur om andere paarde te haal".

„Dit kan nie; al het ik een zâal, zal nie een van President zijn paarde nie een kwartier verder kan loop nie. Die goed lijk ver mij hullie kan zoo maar inflammatie krij".

Al pratende stapte men nu naar den wagen, waar Jan Bronkhorst het hoofd van den Staat zijn veldstoeltje gaf, den secretaris een platvaatje als zetel aanbood, en zelf bleef staan, waarop men raad hield. Na eenige onmogelijke wenken van èn den President èn den secretaris, zeide Bronkhorst, dat hij het volgende als het beste plan zou aan de hand geven. Hij zou 6 van zijn flukste ossen in den wagen van ZHEd. spannen, zou zijn drijver mêegeven, en dan den President met den secretaris laten brengen naar Oom Willem Labuschagne. Dit zou omtrent drie uur nemen om op deze wijze daar te komen; de drijver van ZHEd. kon dan de paarden van het wagentje langzaam aanjagen. De zon zou al onder

wezen als de President bij Oom Willem aankwam, maar hij zou waarschijnlijk daar de andere leden van het gezelschap vinden, en men kon dan daar overnachten en verdere plannen maken. Daar Oom Willem maar twee uur van de rivier was, zou de President, niettegenstaande het gebeurde, toch nog in staat zijn om den volgenden morgen bij Nooitgedacht, dat vlak bij Pniël lag, aan te komen.

Dit langzame reizen was nu eigenlijk niets naar den zin van den Vrijstaatschen President, die op dit gebied eenigszins haastig was, en zeer tegen zijn gewoonte in, teekenen van ongeduld vertoonde, wanneer hij niet snel langs den weg kwam. Maar ongeduld hielp hier niets, en men moest òf het aanbod van Jan Bronkhorst aannemen òf hier blijven, en dus uit twee slechten het beste kiezen.

Een half uur later waren zes van de beste ossen die Jan had in het wagentje gespannen, en steeg het hoofd van den Oranje Vrijstaat met zijn secretaris in den wagen. Jan Bronkhorst maakte nog zijn excuus bij den President, dat hij zelf niet als drijver kon medegaan, „maar", voegde hij er bij, „President zal kan verstaan dat ik nie mijn wagen hier alleen met die volk kan laat staan. Maar mijn drijver is goed, en ken die pad, en waar die plek een beetje leelijk is, zal die leiselhouder maar moet vóórtouw vat."

De President bedankte Jan voor de hulp, en daarop vertrok men. Nog dienzelfden avond, even na zononder, kwam de wagen op de plaats van Willem Labuschagne aan, en niet weinig waren de leden van den Uitvoerenden Raad en de heer Vels, die aldaar op ZHEd. hadden gewacht, en reeds vrij ongerust waren geworden, verwonderd om ZHEd. op deze wijze te zien aanlanden. De President zelve had weêr zijn goed humeur teruggekregen, en lachte hartelijk mede, toen de heer Marthinus Steyn eenige grapjes er over maakte. Met dit al was het een heele kwestie hoe men den volgenden morgen zou vertrekken, want schoon de paarden van ZHEd.'s wagentje dien nacht omtrent 11 uur aankwamen, waren zij nog in zulk een ellendigen toestand, dat er geen denken aan was om ze dadelijk te kunnen gebruiken. Oom Willem Labuschagne had twee paarden die hij den President aanbood, maar twee dieren konden het wagentje niet trekken door het zware zand. Ten laatste gaf de heer Vels te kennen, dat als de President er niet om gaf, hij zijne paarden bij die van Oom Willem zou voegen, en zijn eigen kar zoolang achterlaten, zullende hij zijn reiskoffertje, enz. op het wagentje pakken. Den volgenden dag, als de paarden van den President hersteld waren, zouden die dan voor de kar van den

heer Vels gespannen worden, en achterna komen.

Jan Bronkhorst had natuurlijk dien geheelen nacht moeten overleggen bij den spruit, want met tien ossen kon hij niet rijden. Maar hij was te goed Vrijstater, dan dat dit hem hinderde; hij had zijn President geholpen en het beetje tijdverzuim dat hij had, rekende hij niet. En toen den volgenden morgen, even vóór het aanbreken van den dag, de drijver met de zes ossen en hunne jukken en trektouw terugkwam, liet Jan de dieren eerst nog eenige uren rusten, en toen inspannen. Laat dien avond kwam hij te Pniel aan, en toen hij zijn wagen op de uitspanning trok, vond hij daar ook den wagen van den heer Steyn uitgespannen, en vertelde diens drijver dat de President en diens gezelschap in het huis van den zendeling waren, en dat ZHEd. vreeselijk kwaad was; waarom dat kon de drijver echter niet zeggen. De reden van des Presidents kwaadheid zullen wij later in het volgende hoofdstuk vertellen. Hier zullen wij echter vertellen, dat Jan in Pniel een uitmuntenden handel dreef, en heel wat winst maakte, vooral op zijn drank, die hij tegen hooge prijzen verkocht. Want Pniel was toen het middelpunt der diamantvelden; er stonden meer dan drie honderd tenten, en er heerschte groote bedrijvigheid, en daar het aantal

nieuwe aankomelingen steeds toenam, was er groote navraag naar levensmiddelen.

Een aantal delvers verzochten onzen boer dan ook om zoo spoedig mogelijk terug te komen, en vooral, indien mogelijk, slachtvee mede te brengen, want er was gebrek aan versch vleesch. Eenige der delvers boden Jan zelfs £ 12 per stuk voor twee of vier zijner ossen aan, maar daar wilde onze vriend niets van hooren. Hij wist dat zijn trekossen uitmuntende dieren waren, en hij op hen kon rekenen, en wat zou hij gaan beginnen als hij geen trekdieren meer had? Hij beloofde echter om zoodra hij kon terug te komen, en dan slachthamels en ook eenige ossen mede te brengen, en ook tabak, iets waar ook vraag naar was. Toch nam het onzen vriend twee dagen voor hij al zijn goed verkocht had; dien tijd rustten zijne ossen flink, en toen hij den terugweg met den leegen wagen en een vollen geldbuidel aanvaardde, kon hij elken dag een heel stuk weg afleggen, zoodat hij reeds vroeg in den morgen van den vijfden dag op zijne plaats aankwam.

Jan Bronkhorst zag in dat hij op weg was om zijn fortuin te maken, en hij voelde grooten lust om iets te wagen, en zich een tweeden wagen met ossen aan te schaffen. Doch om dit te doen, had hij zich voor meer dan £ 150 in de schuld moeten steken,

en toen hij zijn plan met Annie besprak, raadde deze hem dit af, en zeide, dat hij liever nog moest wachten, totdat hij gezien had wat hij op den volgenden tocht zou verdienen. Jan stemde hierin toe, maar ten slotte kwam hij tot het besluit dat er met twee vrachten heel wat meer geld te verdienen was dan met één. Hij ging dus naar een der boeren in het distrikt, die, naar hij wist, twee wagens met bijbehoorende spannen ossen had, en huurde van dezen een wagen en 16 ossen voor veertien dagen tegen £1 per dag, en daar Jan zelf voor drijver en leider moest zorgen, was dit in die dagen een uitmuntenden prijs. Nu was alles in orde, en onze boer kocht daarop vijf ossen in goede conditie tegen £4 het stuk, laadde in Boshof twee vrachten goed van allerlei soort op, waaronder 60 rollen tabak en vertrok toen weêr naar Pniel. Van zijn eigen schapen, nam hij 80 uitgezochte hamels mede. Jan gevoelde dat hij geld ging maken, en waarlijk, hij had zich niet bedrogen; deze reis alleen bracht hem meer dan £400 op, waarvan omtrent £180 schoone winst was.

Wij zullen den flinken ondernemenden jongen Afrikaander een tijdje laten handelen, en thans weêr onze lezers verhalen, hoe de Diamantvelden-kwestie zich begon te ontwikkelen en hoe Engeland diefstal pleegde.

HOOFDSTUK IX.

President Brand houdt zich flink.

Er was een heele goede reden, waarom President Brand den avond .dat hij te Pniel aankwam, zoo kwaad was. Zoo als wij in een vorig hoofdstuk hebben verhaald, hadden de heeren Steyn en Höhne, op last van den Volksraad in Juli een bezoek gebracht aan Waterboer, om met dezen tot een schikking te komen. Dit was hun niet gelukt, maar men was toch overeengekomen dat op den 15den Augustus Waterboer eene Vrijstaatsche Commissie te Nooitgedacht, aan de Vaalrivier en dicht bij Pniel gelegen zou ontmoeten, en men daar de zaken verder zou bespreken. Daarop werd, zooals wij gezien hebben,

de Vrijstaatsche Commissie aangesteld, en hebben wij die Commissie den wagen van Jan Bronkhorst zien voorbijrijden op 14 Augustus, op weg naar de vergaderplaats.

Omtrent 11 uur in den morgen van den bepaalden dag kwam de Vrijstaatsche Commissie te Nooitgedacht aan, maar vond daar noch Waterboer, noch iemand anders der Grikwa's of Batlapins, en hoe men ook al navraag deed, er was niets van hen te vernemen. De President was natuurlijk verstoord; hij meende dat Waterboer en zijn vriendje, mijnheer Arnot, hem voor den gek hielden, en hem voor niets deze lange en lastige reis hadden laten doen. Hij bleef tot laat in den namiddag op Nooitgedacht vertoeven, ten einde te zien of er niemand van de zijde van Waterboer zou opdagen, maar men wachtte te vergeefs. Er zat ten slotte niets anders op, dan om weêr terug te gaan, en de President besloot om naar Pniel te gaan, den nacht bij den zendeling door te brengen, en den volgenden dag het delverskamp in aanschouw te nemen, want hij had vernomen dat er heel wat delvers te Pniel waren, en wenschte met eigen oog te zien hoe het er ging, en met eigen oor te vernemen naar eenige klachten of grieven die de delvers mochten hebben. Want het is steeds een beginsel van den President geweest

om de dingen zelf te onderzoeken en met de toestanden in de verschillende distrikten van zijn staat bekend te raken, en niet slechts af te gaan op de rapporten van ambtenaren. En vooral deed hij dit in de eerste tien of twaalf jaren van zijn bestuur, toen hij nog niet geheel en al op zijne ambtenaren kon rekenen, en zich dikwijls behelpen moest met mannen, die niet voor hun taak waren berekend.

Bij den zendeling, den Eerw. Kallenberg aangekomen, deed de President navraag of deze niets van Waterboer had vernomen, maar deze wist van den Grikwa sinjeur ook niets af, en ZHEd. ging in alles behalve prettigen bui naar bed.

Den volgenden morgen na ontbijt maakte President Brand zich gereed om met zijne metgezellen het kamp te Pniel een bezoek te brengen, en hij wilde juist order geven tot inspannen, toen een Grikwa aan de zendingsstatie kwam, en aan den zendeling vroeg of daar niet menschen waren, die Waterboer wilden zien. De heer Kallenberg zeide aan den man dat de President en de Uitvoerende Raad er waren, en hadden gedacht om Waterboer te Nooitgedacht te ontmoeten, maar dat deze er niet was geweest. De Grikwa antwoordde dat kapitein Waterboer met zijn raad, den heer Arnot en nog eenige anderen wel degelijk te Nooitgedacht waren, en daar op de

Vrijstaatsche commissie hadden gewacht sinds gisteren. De zendeling liet daarop den President roepen, en deelde hem dit mede. En nu kwam het uit dat er blijkbaar een misverstand heerschte, en dat er *twee* Nooitgedachts waren, een in den Vrijstaat, en een ander aan den overkant van de Vaalrivier, namelijk de kraal of woonplaats van den Koranna kapitein Barend Bloem. Het was deze plaats die blijkbaar door Waterboer aangeduid was, want hij wachtte nu daar op de Vrijstaters, en zooals de Grikwa-boodschapper, door den heer Arnot gezonden, vertelde, was de President van de Transvaal, Pretorius, met eenige andere Transvalers daar ook.

President Brand besloot dadelijk zijn bezoek aan het delverskamp uit te stellen totdat hij van de conferentie was teruggekomen, en gaf terstond bevel om alles gereed te maken voor de reis naar de kraal van Barend Bloem, die zeven uur te paard van Pniel verwijderd was. Toch werd het bijna twaalf uur voor men wegreed, en daar er heel wat oponthoud was met het overzetten der voertuigen per pont over de Vaal, bleek het onmogelijk dien avond Nooitgedacht te bereiken, en zond men den Grikwa-boodschapper vooruit om Waterboer te doen weten dat de President den volgenden morgen ter plaatse zou zijn. Er moest dien nacht in het veld geslapen

worden, wat nu juist niet zeer aangenaam was, want het was nog winter en vrij koud. Maar heinde en ver was er geen plaats, en bij de kraal van eenige der Koranna's, die zich langs het pad bevonden, wilde men niet aangaan. De nacht passeerde echter vrij goed, en om tien uur kwamen de Vrijstaters bij Barend Bloem aan, en vonden daar inderdaad President Pretorius. Men trof dadelijk de noodige regelingen voor het houden der conferentie in een grooten tent, die door Waterboer opgeslagen was, en den volgenden dag zou het werk beginnen. Maar reeds dezen dag ontstond er eenige moeielijkheid. President Pretorius, die vergezeld was van zijn Staatssecretaris, den heer Proes, en het Volksraadlid, den heer J. R. Lys, eischte deel te nemen aan de conferentie, op grond dat de Transvaalsche regeering ook zekere aanspraken had op het gebied in dispuut.

Waterboer, of liever zijn agent Arnot had hier wel eenige objectie tegen, maar zou toch misschien toegestemd hebben. Doch President Brand wilde hiervan niets weten, op grond dat daardoor de Vrijstaatsche commissie de mogelijkheid zou erkennen van het bestaan van rechten der Transvaal op den grond, en dat niet zou gaan, want de zaak van den Vrijstaat was, naar ZHEd's opinie doodeenvoudig onbetwistbaar. Ongetwijfeld had de President uit

dit oogpunt geen ongelijk; toch was, zooals later bleek, zijne houding onverstandig. Want door de Keate-uitspraak werd feitelijk niet alleen de Transvaal, maar ook de Oranje Vrijstaat in het ongelijk gesteld. Door die uitspraak kreeg Waterboer de noordelijke en noordoostelijke grenzen door hem geëischt, en vielen dus de Campbellgronden binnen zijn gebied. Natuurlijk kon President Brand dit niet vooruit zien, maar de vraag kan thans gedaan worden, of het niet verstandiger geweest zou zijn van den Vrijstaatschen staatsman om hand in hand samen te werken en gemeene zaak te maken met de Transvaal, en vereenigd den vijand tegen te staan. Was er dan later een kwestie tusschen de twee republieken ontstaan over die gronden, dan had men die waarschijnlijk wel zonder veel moeite uit den weg kunnen ruimen. Maar 't is steeds een droevige fout van President Brand geweest, dat hij nimmer gezind was om met de Transvaal samen te werken. Hij was geenszins tevreden met den toestand die in de zusterrepubliek heerschte, en gaf onverholen te kennen dat de boêl daar in de war was. Het denkbeeld van een algemeen Afrikaanderisme, dat aan Engelschen invloed paal en perk kon stellen, heeft nooit een zetel in Jan Brand's brein kunnen vinden, en dit is misschien de zwakke zijde zijner

staatkunde geweest. Daarenboven was hij steeds bezield met de vrees dat eene samenwerking der twee Republieken slechts kon strekken om Engeland kwaad te maken, en dit wilde hij zooveel mogelijk vermijden. Wij zullen later nog gelegenheid hebben om op dit punt terug te komen.

Op den morgen van den 18den Augustus begon eindelijk de conferentie. Het is niet noodig hier al de argumenten en bewijsstukken na te gaan, die van de zijde van Waterboer werden voorgebracht, behalve dat melding gemaakt moet worden van het feit dat Waterboer thans met een piksplinternieuwe bewering voor den dag kwam, ten effekte dat Cornelis Kok een onderdaan van hem, of althans een hem ondergeschikte kapitein was. Dit was zoo iets belachelijks, dat President Brand niet eens op deze zaak wilde ingaan, en toen de heer Arnot namens Waterboer aanbood om een paar van diens raadsleden te hooren over dit punt, verzette de Vrijstaatsche commissie zich hier tegen, op grond voornamelijk, dat aangezien die raadslieden thans als rechters in de zaak zaten, zij geen getuigenis konden geven. De heer Arnot bleef echter op zijn stuk staan, en daarop werd de conferentie, nadat zij vijf dagen geduurd had, verdaagd om de Vrijstaters de gelegenheid te geven de zaak in overweging te nemen.

Maar nog dien zelfden avond kwam de heer Arnot met de aap uit de mouw, door aan den President te schrijven, dat hij voorstelde de eisch van Waterboer te onderwerpen aan de arbitrage van den Gouverneur der Kaapkolonie, Sir Philip Wodehouse. Men kan zich gemakkelijk voorstellen dat President Brand dit aanbod kort en krachtig afsloeg, en in dien geest op den brief van den heer Arnot antwoordde. Nu onttrokken Waterboer en zijn Grikwa's zich aan de conferentie en verdwenen den volgenden dag zonder boe! of bah! te zeggen en zonder eens, als fatsoenlijke menschen te groeten.

Met zulke lieden, dat begreep men, was niets aan te vangen, en de President van den Oranje Vrijstaat besloot nu zijn eigen gang te gaan, en te doen alsof er geen Waterboer bestond. Thans had hij eene conferentie met President Pretorius en diens raadslieden, en bleek het dat de Transvaal slechts aanspraak maakte op den grond tusschen de Vaal- en Hartrivieren, waar de Vrijstaat dus niets mede te doen had. Er was dus op stuk van zaken, niet de minste oorzaak voor wrijving tusschen de twee Republieken, en juist daarom was het te meer te betreuren dat President Brand niet dadelijk met President Pretorius tot eene overeenkomst was gekomen.

De Vrijstaatsche President ging nu terug naar Pniel

en den 27sten Augustus bracht hij een bezoek aan het Kamp der Delvers waar men hem met alle achting en eerbied ontving. ZHEd. hield in het Engelsch eene aanspraak tot de nieuwe bevolking, zeide o.a. dat het hem genoegen deed om te zien dat alles er zoo ordelijk en vreedzaam toeging, maar dat hij tevens begreep dat men er toch terstond behoorlijke ambtenaren en politie moest hebben. Hij beloofde dan ook dadelijk hiervoor te zorgen, en dit werd door de delvers met luid gejuich begroet. In werkelijkheid was er dien dag ten minste niemand die iets zeide omtrent de verkieselijkheid om deze Diamantvelden onder Engelsch bestuur te brengen, en was men in allen deele geheel tevreden met het Vrijstaatsche bestuur.

Twee dagen later, op 29 Augustus 1870, gaf President Brand, van uit het zendelingsstatie te Pniel eene proklamatie uit, waar hij het zoogenaamde distrikt Campbell, ten westen van de Vaalrivier, als Vrijstaatsch grondgebied proklameerde, dit tot een distrikt verhief met een Landdrostzetel te Pniel, en den heer Oloff Johannes Truter, toen Landdrost te Kroonstad en een der flinkste ambtenaren van den staat tot Landdrost van het nieuwe distrikt aanstelde. Reeds in de tweede week van September was de Landdrost op zijn post, en binnen weinige

weken was hij zeer populair onder de delvers. Hij hield orde, hij bevorderde de belangen der inwoners, en trachtte op alle mogelijke wijze eenige hunner wettige grieven te gemoet te komen.

Doch nu moeten wij iets verhalen van een plotselinge verandering in den toestand van zaken, al doet ons dit voor een oogenblik ons verhaal wat vooruitloopen. Er was namelijk een geheel nieuwe ontdekking gedaan. Op de plaats Dorstfontein, gelegen nabij een soort van vlei of verlaging van den grond, die als Du Toitspan bekend stond, vonden op zekeren dag eenige kinderen een aantal kleine diamanten in de modder of de klei waarmede het huis van den eigenaar, den heer Van Wijk, gebouwd was. Dit kwam ter oore van eenige Engelsche delvers, en deze spoedden zich naar Dorstfontein en kwamen te weten, waar vandaan de klei, waarmede het huis gebouwd werd, gekregen was. En werkelijk, een oppervlakkig onderzoek bewees dat er diamanten in die klei werden gevonden! Het groote nieuws verspreidde zich naar Pniel, en nu werd Dorstfontein als het ware bestormd. De heer Van Wijk wilde niets van de diamantdelvers weten, en wilde hen zelfs wegjagen. Maar hij had evengoed kunnen probeeren om alléén een regiment Zulu's weg te jagen. De delvers gaven te kennen, dat zij

gewillig waren om den heer Van Wijk een billijke licentie te betalen voor het recht van delven, en of onze Vrijstater al weigerde om iets aan te nemen, en zeide dat hij geen delvers op zijne plaats wilde hebben, het hielp alles niets — in het eind moest hij toch ingeven, en tot termen komen.

Dit was het begin van de zoogenaamde „drooge delverijen", of van de tegenwoordige Kimberley-mijn, die later bleek de rijkste diamantmijn ter wereld te zijn.

Men begon overal in de buurt van Dorstfontein te prospecteeren, dat is onderzoekingen te doen, en het gevolg was, dat men op de plaatsen Bultfontein en Vooruitzicht (het tegenwoordige Kimberley) ook diamanten vond, en dit in zulke hoeveelheden, dat de delvers bijna allen hals over kop Pniel verlieten, en zich te Du Toitspan vestigden, en reeds in April 1871 moest Landdrost Truter naar laatstgemelde plek verplaatst worden.

Wij zullen zoo straks een kijkje gaan nemen bij de nieuwe mijn, maar moeten eerst vertellen, welke moeielijkheden er daar plaats vonden.

Deze plaatsen, waar de diamantvelden nu ontstonden, waren uitgereikt deels door de Engelsche regeering in den tijd van de Souvereiniteit, deels door de Vrijstaatsche regeering na 1854. Nu is in

de meeste grondbrieven van plaatsen in de Kaapkolonie het recht op mineralen door de Regeering uitgehouden, omdat de Staat zich de baas beschouwt van alle mineralen onder den grond gevonden, iets dat het geval is in de meeste beschaafde landen, en vooral in zulke landen, waar gronden worden uitgereikt op zoogenaamde eeuwigdurende erfpacht, zooals in Zuid-Afrika steeds gedaan is sedert 1813. Maar ongelukkig waren deze grondbrieven aangaande deze diamantplaatsen zoodanig opgesteld, dat de staat zijne rechten op mineralen *niet* had uitgehouden, en die dus aan den eigenaar van den grond behoorden.

Het valt licht te begrijpen voor hem die den Zuid-Afrikaanschen boer kent, dat de eigenaars van Dorstfontein, Bultfontein en Vooruitzicht niets ingenomen waren met al de herrie en drukte op hunne plaatsen, en zoo spoedig mogelijk uit die wereld wilden wegkomen, als zij maar een redelijken prijs voor hun grond konden krijgen. Dat die grond thans millioenen van ponden waard was, dat wisten zij niet en konden zij zich ook geen begrip van vormen. Maar er waren menschen die dit wel begrepen, en deze boden dan ook spoedig een duizend of wat ponden voor elke plaats. De heer Van Wijk, de heer D. S. Fourie, en de andere eigenaren waren blij zulk een geduchten prijs te ontvangen, en trok-

ken weg, den grond aan de Engelsche koopers latende.

En nu begon het lieve leventje! De nieuwe eigenaars zochten niet alleen de beste gedeelten van den grond uit om er zelve hun voordeel uit te maken, maar lieten ook geen anderen toe op de plaats te delven zonder hun een zeer zware licentie op te leggen. De delvers waren, zooals men begrijpen kan, niets ingenomen met dezen nieuwen toestand, en spoedig gaven zij dit met daden te kennen, door met geweld de plaats Bultfontein in bezit te nemen, en er hunne claims op af te pennen. Volgens de wet waren de delvers in het ongelijk, maar de billijkheid was aan hunne zijde. Men moet eerlijk erkennen dat de delvers zeer verstandig handelden, toen de eerste opgewondenheid bedaard was. Zij stelden de kwestie in handen der regeering, en schoon deze natuurlijk geen inbreuk kon maken op de rechten door haar zelve aan de eigenaars van den grond verleend, zag zij toch in dat er de eene of andere schikking moest gemaakt worden. Na heel wat moeite gelukte het haar dan ook eene provisioneele schikking te treffen, die, voor het oogenblik althans alle partijen bevredigde. Er werd bepaald dat elke claim 900 vierkante voeten zou zijn, of 30 voet in het vierkant; voor elke claim zou een delver tien shillings per maand betalen aan de regeering; deze

zou hiervan 4 sh. betalen aan den eigenaar der plaats; 1 sh. aan het zoogenaamde delverscomité, een lichaam dat voor de mijnen moest zorgen, en de overige 5/. zou de regeering zelve behouden om de onkosten van bestuur, politie, enz. te dekken.

Zoo stonden de zaken in Juni 1871, doch lang vóór dien tijd gebeurden er dingen van belang en daar zullen wij het onze van vertellen.

HOOFDSTUK X.

Het begin van den strijd.

Luitenant-Generaal Hay was, zooals wij gezien hebben, dadelijk genegen geweest om de partij van Waterboer te nemen tegenover de Transvaal. Maar het bleek spoedig dat hij even gereed was om tegen den Vrijstaat in deze kwestie op te treden, want reeds op 15 September 1870 schreef hij een brief aan President Brand, waarin hij dezen kennis gaf dat hij in een der kranten de proklamatie der Campbell-gronden tot Vrijstaatsch grondgebied had gezien, doch gaarne wilde weten met welk recht de Vrijstaat die gronden annexeerde, daar Nicholaas Waterboer ook aanspraak op die gronden maakte.

Hij sloot zijn brief met de vrij brutale aanmerking dat volgens zijne meening de Vrijstaat vooreerst geen recht had tot het oprichten der grensbakens.

Vier dagen daarna kwam er een tweede depêche van ZExc., zeggende dat deze de aanstelling van den heer O. J. Truter had gezien te Pniel, maar daar dit gelegen was binnen grond door Waterboer geeischt, kon ZExc. niet toelaten dat eenige macht door den Vrijstaat uitgeoefend werd over personen „die Harer Majesteits onderdanen waren". En vervolgde hij, aangezien er een groot aantal personen naar de diamantvelden ging, en het noodzakelijk was om het plegen van misdaden en ongeregeldheden te voorkomen, had hij goedgevonden om Magistraten het recht te geven in die deelen orde te houden, in termen van een zekere akte van het Engelsche Parlement.

Wel, brutaler kon het niet, en het gevolg was dan ook, dat President Brand dadelijk aan Generaal Hay op beleefde manier te kennen gaf, dat hij niets met de zaak te maken had, en dat in alle geval, wat de gronden ten oosten van de Vaalrivier aanging, die altijd aan den Vrijstaat hadden behoord sinds de dagen der Conventie van Bloemfontein, en dat de eischen van ZExc. niets anders waren dan eene overtreding van die Conventie.

Generaal Hay antwoordde op eene wijze waaruit het maar al te duidelijk bleek dat hij nu alreeds Waterboer in het gelijk stelde, want al de argumenten door hem gebruikt, waren die van den heer Arnot; ook maakte hij de malle bewering, dat Cornelis Kok een onderdaan van Waterboer was geweest.

Er ontspon zich nu een lange briefwisseling tusschen President Brand en den Luitenant Gouverneur die echter tot niets leidde, en ten laatste besloot de Volksraad te zien of er geen einde aan de zaak te maken was met een persoonlijk onderhoud. Dientengevolge vertrokken de President en de heer C. W. Hutton, (toenmaals lid van den Volksraad en later Landdrost, eerst van Fauresmith en toen van Bloemfontein) naar de Kaapstad, waar zij op 29 December 1870 aankwamen. Doch daar de nieuw aangestelde Gouverneur der Kaapkolonie en Hooge Commissaris, Sir Henry Barkly elk oogenblik verwacht werd, meende Luitenant-Generaal Hay diens handen niet te mogen binden, en weigerde hij de zaak met de Vrijstaatsche afgevaardigden te bespreken.

Toen Sir Henry Barkly een paar dagen later aankwam, gaf hij hun een onderhoud, maar bleek het, dat men niet den minsten indruk op hem kon maken, gevende hij voor nog niet genoeg bekend met de zaak te zijn, en al wat hij deed, was de

afgevaardigden te Kaapstad houden, en ze lastig te vallen met de meest beuzelachtige dingen. Zooals de heer Hutton later zeide, was het hem van het begin af duidelijk, dat al de ambtenaren in de Kaapstad van opinie waren dat Waterboer in zijn recht was, en de Vrijstaat aanspraak maakte op gronden waar hij geen recht op had; het was nutteloos geweest om in Kaapstad tijd te vermorsen, want van den Hoogen Commissaris zou men toch nooit recht verkrijgen. President Brand echter wilde steeds den zachten weg bewandelen, en geen steen onaangeroerd laten om de zaak in der minne te schikken. Maar het was te vergeefs; hij moest met zijn medgezel de Kaapstad verlaten zonder iets te hebben kunnen uitvoeren.

Nauwelijks was hij op weg naar huis, of op de Diamantvelden begonnen de dingen aan het roeren te komen. De heer Campbell, die natuurlijk hieromtrent geheime instructies uit Kaapstad had ontvangen, begon zich van uit Klipdrift, waar hij, zooals wij gezien hebben als speciale Magistraat aangesteld was, te bemoeien met dingen aan de Vrijstaatsche zijde der Vaalrivier. Op 1 Februari 1871 gaf hij eene kennisgeving uit, waarbij hij aan personen te Pniel belette eenigen grond te vervreemden; acht dagen daarop, toen er een nieuw kamp te Cawood's Hope aan de Vrijstaatsche zijde

gevormd werd, gaf hij aan de zich daar bevindende delvers kennis, dat zij hunne licentiën bij hem moesten komen betalen, en niet bij den Landdrost, den heer O. J. Truter. En op denzelfden dag had hij de onbeschaamdheid om tenders te vragen voor het oprichten van een gevangenis te Pniel, dus in een Vrijstaatsch dorp.

De regeering van den Oranje-Vrijstaat kon dit niet ongemerkt laten voorbijgaan, en zij stuurde dan ook een sterk protest aan Sir Henry Barkly aangaande de handelingen van den heer Campbell. Doch wat antwoordde ZEx.? „Dat zoolang er het dispuut over de grenslinie bestond tusschen Waterboer en den Oranje-Vrijstaat, alle daden namens eerstgemelden verricht, volgens het oordeel van Harer Majesteits Regeering, van grooter kracht waren dan die door den Vrijstaat gedaan". Met andere woorden: „Waterboer heeft meer recht op den grond dan de Boeren".

Als men de geschiedenis van dit tijdperk nagaat, dan verbaast men zich over de domheid, de valschheid, de onbeschaamdheid en de laagheid der Engelsche regeering. In de Kaapstad waren, zooals door den heer Theal terecht aangemerkt, de dokumenten die ten duidelijkste het goed recht van den Vrijstaat zouden hebben bewezen, en met een weinig moeite had men die dokumenten (het bestaan waarvan aan President

Brand onbekend schijnt geweest te zijn) kunnen vinden. Men beoordeelde in Kaapstad de zaak zonder haar behoorlijk te hebben onderzocht, en men misleidde, deels door nalatigheid, en deels moedwillig, de regeering in Engeland. De belachelijkste dingen werden aan den toenmaligen secretaris van Koloniën, Lord Kimberley, in lange depêches geschreven, en deze, toen alles behalve een vriend der Boeren, at alles voor zoete koek op, en schreef depêches op zijne beurt, de voornaamste inhoud waarvan was dat Engeland niet kon toelaten dat „de Boeren slaven-expedities maakten in landen van inboorlingen die met Engeland bevriend waren". Die slavenhoudende Boeren, wezens die sinds 1835 in Zuid-Afrika *niet* bestaan hebben, zijn altijd een vreeselijke nachtmerrie geweest voor de Engelsche ministers van Koloniën, en het heeft ons altijd verwonderd, dat toen in 1899 de heer Chamberlain naar een stok zocht om de Boeren te slaan, hij dit oude stokpaardje niet uit den stal heeft gehaald, evenals zijne voorgangers dit in 1877 hebben gedaan. Maar waarschijnlijk was het arme dier al te oud, te afgewerkt en te kreupel.

Doch laten wij ons verhaal voortzetten. Sir Henry Barkly deed in Maart 1871 een reis naar de Diamantvelden en ging van daar rechtuit naar Basutoland. Op zijn weg moest hij Bloemfontein aandoen, en

hier werd hij met de noodige eerbewijzen ontvangen. Een voorstel om de geheele zaak aan arbitrage te onderwerpen werd door hem aan President Brand gemaakt. Deze antwoordde dat, wat aanging de rechten van den Vrijstaat op de gronden ten oosten van de Vaalrivier, er geen sprake kon zijn van arbritage, want die rechten waren te duidelijk. Doch omtrent de Campbell-gronden, n.l. de gronden ten westen der Vaalrivier was men niet ongewillig de zaak aan een scheidsrechter te onderwerpen, en men noemde als zoodanig den President der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, of den Koning van Holland. President Brand ging zelfs nog een stap verder. Hij bood die gronden aan Engeland te koop aan, of in ruiling van het stukje grond Albanië genaamd. Doch Sir Henry wilde van zijne zijde hiervan niets hooren. Als er een arbiter aangesteld moest worden, moest die *N.B.* een Engelschman zijn! Een onpartijdig, onbevooroordeeld persoon was natuurlijk niet geschikt als scheidsrechter, want dan wist Engeland wel dat het geen kans had.

Nauwelijks had Sir Henry Bloemfontein verlaten, of er braken op de diamantvelden onaangenaamheden uit, omdat de heer Campbell de delvers aanraadde om alle licentiegelden te betalen aan hem, en direkt en indirekt te kennen gaf, dat men de Vrijstaatsche

ambtenaren niet behoefde te gehoorzamen. Onder eene gemengde bevolking zooals toen op de diamantvelden gevonden werd, bevindt er zich steeds Engelsch schorrie-morrie genoeg die gereed zijn om een standje te maken, en de zaden door den heer Campbell uitgestrooid, vielen gedeeltelijk op vruchtbaren grond. Het gevolg was, dat een deel der Engelschen zich verzette tegen den heer Truter. De Vrijstaatsche regeering handelde flink onder de omstandigheden. Zij riep dadelijk een kommando op de been, zond dit naar de diamantvelden en herstelde er de orde.

Sir Henry Barkly was woedend, en hij verklaarde dat door deze handelwijze de Britsche regeering beleedigd was. Ja, hij ging zoover, om op 20 Maart 1871 aan President Brand te schrijven, dat hij vastbesloten was om geweld met geweld te keeren, en de Engelsche onderdanen in het land van Waterboer te beschermen. En hij voegde de daad bij het woord en zond dadelijk een troep politie onder kommandant Bowker naar Klipdrift om den heer Campbell te ondersteunen, terwijl een nog grootere troep zich samentrok bij Hopetown, en gereed stond ingeval zulks noodig mocht zijn.

De zaken zagen er nu leelijk uit, en de Volksraad kwam bijeen. Er vond eene vrij stormachtige

discussie plaats, en niet weinigen der leden gaven het als hunne opinie te kennen dat men de rechten van den staat met de wapenen in de handen behoorde te verdedigen. Er zijn nog heden vele mannen die dien tijd doorleefd hebben, en van opinie zijn dat, zoo de Vrijstaat een verbond met de Transvaal had aangegaan, en de twee Republieken zich tot den strijd hadden gereed gemaakt, Engeland in zijn schulp zou zijn gekropen, en geen oorlog in Zuid-Afrika zou hebben begonnen. Heel waarschijnlijk hebben zij, die toen die meening koesterden, gelijk gehad, maar het was aan den invloed van den President te wijten dat de krijg vermeden werd. Op zijn aandringen nam de Volksraad op 5 April 1871 een besluit, waarbij hij aan den Hoogen Commissaris aanbood om de zaak te onderwerpen aan de beslissing van het een of ander hoofd van een onafhankelijken Europeeschen staat, zullende middelerwijl het betwiste land in bezit blijven van den Vrijstaat.

Het antwoord van Sir Henry Barkly op dit vredelievende voorstel was kort en krachtig. Hij weigerde absoluut de kwestie te bespreken vóór men het Vrijstaatsche kommando, dat nog steeds bij de diamantvelden lag, terugriep. Opnieuw gaf de Vrijstaatsche volksraad toe; hij riep het kommando terug,

en gaf te kennen dat het gewapend optreden nooit bedoeld was tegen Engeland, maar slechts tegen onwettige daden door of namens Waterboer gepleegd.

Toen het kommando naar huis was, gaf Sir Henry Barkly ten antwoord, dat hij gewillig was de zaak te onderwerpen aan een arbiter, door hem te worden aangesteld, en de wijze waarop, en de taal waarmede hij dit voorstel maakte, was van dien aard, dat de Volksraad zich terecht beleedigd gevoelde, en het aanbod afsloeg. Echter bood hij van zijnen kant aan de arbitrage over te laten aan een onafhankelijk persoon. Maar Lord Kimberley schreef in antwoord op dit hoogst billijk aanbod: „dat Engeland niet kon toelaten dat eenige kwestie in Zuid-Afrika beslecht werd door iemand anders dan hem zelf; met andere woorden „Engeland moest steeds rechter zijn in zijn eigene zaken". Diezelfde positie is in 1899 door den heer Chamberlain opgenomen, alweêr een bewijs hoe Engeland steeds één en dezelfde onbillijke gedragslijn tegenover de Zuid-Afrikaansche republieken heeft gevolgd.

De een of andere lezer mocht eens vragen, wat de Afrikaanders in de Kaapkolonie wel van deze zaak zeiden? Wel, daarop valt het niet moeielijk om antwoord te geven. Zij zeiden doodeenvoudig niets. Want, men vergete niet, dat in 1870 het

Afrikaanderisme op een zeer laag peil stond in de oude Kaapkolonie. De Afrikaander bond was nog niet opgericht, de heer J. H. Hofmeyr (Onze Jan) had nog geen bijzonderen invloed, en was slechts nog aan de *Zuid-Afrikaan* verbonden. In het Parlement waren er wel eenige Afrikaanders, doch deze hadden weinig of geen invloed, en de kern der bevolking, de boerenstand, was er niet in vertegenwoordigd, omdat alle verrichtingen in het Engelsch waren, en de meeste boeren onbekwaam waren zich in die taal uit te drukken. Wel schreven de *Zuid-Afrikaan* en het *Volksblad* ten gunste der rechten van den Oranje-Vrijstaat, maar de Hollandsche dagbladpers had toen nog lang niet den invloed, die zij twintig jaren later verkregen had.

Aan de Engelsche zijde in de kolonie heerschte geenszins eensgezindheid. De kooplieden en handelaars, die steeds gereed zijn geweest om zelfs de onrechtvaardigste en smerigste streken van Engelsche Gouverneurs en Engelsche Secretarissen voor Koloniën te ondersteunen, zoolang er maar wat geld voor hen te verdienen was, en zij hun handel konden uitbreiden, juichten de daden van Sir Henry Barkly toe, en waren er ten sterkste voor dat men de diamantvelden zou annexeeren aan de Engelsche kroon, en er zooveel land bij zou trachten te nemen

als men maar eenigszins kon. Ja, de *Cape Argus*, het blad dat toen deze partij, zoowel als de negrophilisten (waarvan de eigenaar van gemeld blad, de heer Saul Solomon, het hoofd was) vertegenwoordigde, was zelfs ten gunste van het uit den weg ruimen van de Hollandsche republieken, en als men de bladen van die dagen doorleest, dan vindt men den ontzaggelijksten onzin er in, hetgeen ook alweer een bewijs is van het zoo dikwijls herhaalde gezegde, dat het de Engelschen zijn geweest die in dit land den rassenhaat hebben aangewakkerd, en niet de Afrikaners.

Er waren echter eenige Engelschen, zooals Sir William Porter, de Prokureur-Generaal, de heer J. C. Molteno, de heer J. X. Merriman en eenige anderen, die wel van opinie waren dat het noodig was, dat de diamantvelden onder het krachtige bestuur van Engeland moesten komen, maar die toch eerlijk genoeg waren om te zeggen, dat men dien grond niet van den Vrijstaat moest stelen, schoon er geen objectie was om den grond van Waterboer te annexeeren. Deze lieden schijnen hoofdzakelijk bevreesd er voor te zijn geweest, dat de Vrijstaatsche regeering niet sterk en krachtig genoeg zou blijken te zijn om een gemengde Delversbevolking, zooals die op de Diamantvelden, in behoorlijke orde te

houden; eene vrees die natuurlijk geheel ongegrond is gebleken, b.v. in het geval van Jagersfontein. In alle geval meende Sir Henry Barkly dat hij voldoende in de Kolonie steun vond voor zijne inzichten, en in zijne depêches aan Lord Kimberley drong hij dan ook ten sterkste aan op verlof om het land van Waterboer en de Diamantvelden te annexeeren. Hoe hem dit gelukte, zullen wij eenige hoofdstukken verder zien. Thans moeten wij even naar onzen vriend Jan Bronkhorst terug.

HOOFDSTUK XI.

Waarin iets zeer treurigs verteld wordt.

Indien wij op den 21sten Maart 1871 een bezoek hadden gebracht op de plaats van onzen ouden bekende, Jan Bronkhorst, dan zouden wij getroffen zijn geweest door de ongewone stilte die op de plaats heerschte. In het land waar de drooge stoppels van het een paar maanden geleden afgeoogste koren nog stonden, en slechts een klein lapje mielies, nog wat groen vertoonde, was er geen mensch te zien; buiten om den landmuur weidden eenige koeien; op de werf zelve stond een bokwagen, die er uitzag alsof hij er niet hoorde en alsof hij zich volstrekt niet op zijn gemak gevoelde. Het woonhuis was potdicht; de

groene luiken waren gesloten, en als gij de deur, die van denzelfden kleur als de luiken was, had geprobeerd, zoudt gij bevonden hebben dat die op slot was, en bij de achterdeur zou u den toegang ook belet zijn. Slechts bij de stroohutten die links van het huis achter de groote van klip opgestapelde koekraal lagen, zoudt gij eenig volk hebben gezien, en als gij de moeite hadt genomen om aan een der zich daar bevindende meiden te vragen waar de bewoners der plaats waren, zoudt gij gehoord hebben, „dat de baas en zijn menschen dorp toe is".

Wel, daar wij de plaats aldus verlaten vinden, en toch Jan Bronkhorst een bezoek willen brengen, zullen wij wel verplicht zijn om het dorp, Boshof, een bezoek te brengen. Boshof was in die dagen nog maar een klein, onaanzienlijk dorp; het was echter goed uitgelegd, en vrij wel voorzien van water, zoodat de jonge blauwgom en andere boomen reeds flink aan het opschieten waren, en de huizen tusschen het groen dier boomen een aardige vertooning maakten. Wij gaan de breede hoofdstraat door, voorbij de kerk, toen nog een onaanzienlijk gebouw, slaan een straat ter linkerzijde in, en blijven staan voor een gewoon boerenhuisje van niet zeer groote afmetingen. De eigenaar van het huis is Oom Jacob van der Merwe, een der ouderlingen van de kerk, die

het voor een tijd heeft afgestaan aan Jan Bronkhorst. Want Jan was nu al drie weken op het dorp, zeer tegen zijn zin, want een Afrikaansche boer heeft een haat aan het dorpsleven, dat hem veel te bekrompen en te onvrij, en daarbij niet weinig kostbaar is. Maar de nood kent geene wetten, en Jan was in den nood. Zijne vrouw, de goede Annie was reeds eenige maanden sukkelend geweest. Zij had zichzelve met de middelen uit de huisapotheek gedokterd, met witte en roode dulcis, met versterk- en pijnstillende druppels, met Helmont's kruiden en al zulke dingen meer, maar zij was al zieker en zieker geworden, en ten laatste voelde zij zich op zekeren morgen zoo naar, dat zij niet uit het bed kon opstaan. Jan was toen verplicht geweest om den dokter uit het dorp te halen, en toen deze kwam en de patiente onderzocht had, trok hij een zeer bedenkelijk gezicht, en sprak van een inwendige kwaal die gevaarlijk was.

„Jij zal jou vrouw naar die dorp moet breng, Bronkhorst, zoodat ik haar elken dag kan zien. Als zij niet behoorlijk behandeld wordt, zal zij nooit weer uit dit bed opstaan. Zij heeft een nierziekte".

Jan had zijne vrouw, die zooveel jaren lief en leed met hem had gedeeld, lief, en hij was gewillig om alles te doen wat noodig was om, zoo mogelijk, haar leven te redden. Hij kreeg het huis van Jacob

van der Merwe, liet toen den ossenwagen inspannen; Annie werd met katel en al in den wagen geplaatst; de kinderen gingen bij haar zitten, en zonder groote moeite bereikte men het dorp.

En nu lag de arme vrouw reeds drie weken in dat bed; elken dag kwam de dokter naar haar zien; nu gaf hij eens die medicijnen en dan eens die; maar elken dag trok hij een ernstiger gezicht. De arme Annie, die steeds een forsche, welgebouwde vrouw was geweest, vermagerde bij den dag; de ziekte sloopte haar gestel, en dezen morgen had de dokter Jan op zijde geroepen, en hem op het ergste voorbereid.

„Ik ben bang, Bronkhorst", zoo sprak de geneesheer, een vriendelijk man, die bovendien zeer bekwaam was in zijn vak, „dat je vrouw er niet doorkomt. Zij kan eenig oogenblik sterven. Had zij vroeger onder mijne behandeling gekomen, dan had ik haar misschien kunnen redden, ofschoon een nierziekte altijd een leelijk ding is, en daar geen kruid voor gewassen is. Maar nu heeft de kwaal reeds te veel vat op haar, en de teekenen die ik van morgen aan haar waarneem, geven mij den indruk dat het einde niet meer ver af is".

Jan voelde diep treurig bij het hooren van deze tijding. Het zou een zwaar verlies voor hem zijn,

zijne lieve, goede Annie te missen, die hem thans met zes kinderen zou achterlaten. Maar er was nu eenmaal niets aan te doen. De Heer wist wat het beste was, en aan Zijn wil moest ieder mensch zich onderwerpen zonder morren.

't Is een eigenaardig ding, hoe onze Afrikaanders de grootste slagen van het ongeluk verdragen, zonder morren of tegenstribbelen, enkel omdat zij zich bewust zijn, dat alles wat hun overkomt, door de hand des Algoeden Gods hun opgelegd wordt. Het Calvinisme van de Nederduitsch Gereformeerde Kerk is waarschijnlijk de oorzaak er van: het veroorzaakt dat onze bevolking zich geheel in God's hand gevoelt en eerbiedig buigt voor hetgeen Hij doet. Het lijdt geen twijfel, of uit een godsdienstig oogpunt beschouwd, is deze „lijdzaamheid" zeer te prijzen, want zij geeft den Afrikaander boer een moed, een kracht, en een taaiheid, die door geen volk ter wereld overtroffen wordt. Hij weet en gevoelt dat diezelfde Hand, die hem kastijdt, hem ook zegenen kan; hij onderwerpt zich aan de kastijding, hij gaat zijn weg, en leeft in de hoop dat ook de zegen weder hem te beurt zal vallen. Ik geloof dat er weinig vreemdelingen zijn, die dezen karaktertrek van ons volk ooit behoorlijk doorgrond hebben, of eenig begrip van de waarde er van hebben. Zonder dien karaktertrek, die sommigen

innige Godsvrucht, anderen weder *fatalisme* zouden noemen, had de Afrikaner het nooit in Zuid-Afrika kunnen uithouden in zijn strijd tegen de natuur. Er wordt dikwijls gesproken van het invoeren van Engelsche immigranten in Zuid-Afrika om hier in dit land te boeren en ook nu zijn er weêr zulke plannen aan den gang. Maar de Engelschman houdt het in Zuid-Afrika niet uit, wat aangaat de boerderij en dat wel, omdat met al zijn zoogenaamde „pluck", hij in den strijd met de Natuur in dit land het onderspit delft, en juist op het kritiekste oogenblik den moed verliest. En dit laatste doet de Afrikaander boer nooit. Wij hebben er honderden voorbeelden van gezien, en elken keer heeft het ons verbaasd doen staan, als wij de volharding en den moed van den boer hebben bewonderd. Hoe dikwijls hebben wij niet gezien dat een man, na jaren hard werken, eindelijk zoover in de wereld is gekomen, dat hij, wat men noemt, een welgestelde boer is. Hij had misschien zijn plaats, een vier à vijfduizend schapen, 2 à 300 beesten, en een 100 paarden. Dáár komt plotseling een jaar van droogte; de wateren op zijne plaats, voldoende onder gewone omstandigheden, droogen op; de boer trekt rond met zijn vee van plaats tot plaats, doch de droogte houdt aan, zijn vee wordt al magerder en magerder, totdat ten slotte

wegens gebrek en ziekten het eene schaap na het andere begint te sterven; de ééne os na den anderen gaat nederliggen om nooit weer op te staan. En de rijke kudden, waarop de boer nog verleden jaar zoo trotsch was, versmelten als sneeuw voor de zon, zóó, dat als de droogte ten laatste opbreekt, en de regen weêr valt, hij een 80 of 100 schapen en misschien een half dozijn ossen overhoudt. Hij heeft dus duizenden van ponden verloren; zijn inkomen is verloren; zijn winkelrekening is onbetaald, en zelfs al is zijn plaats onbelast, dat is zonder verband, dan ziet de toekomst er treurig uit. En toch mort die boer niet tegen God. Als gij met hem spreekt en uwe deelneming te kennen geeft, slaakt hij misschien een zucht, haalt de schouders op en zegt: Wat kan ons er aan doen, die goeie God het mij nou zwaar bezocht, maar ons moet maar hoop dat dit wêer beter zal gaan". En hij begint den strijd met de natuur opnieuw. Hij maakt op de een of andere wijze een plan om wat geld in handen te krijgen, koopt weer een klein klompje vee en boert wêer voort, tegelijk zoo zuinig mogelijk levende. Meestal gaat het goed met hem en binnen 5 of 6 jaar is hij al weer flink op weg een rijk man te worden. Dan komt er misschien weêr ziekte onder zijn vee, of regent of sneeuwt het dood; hij krijgt dan alweer

een zwaren slag. Maar toch houdt hij onvermoeid aan, in het vast vertrouwen dat de Heer uitkomst zal geven.

Dat onwrikbaar vertrouwen op de Voorzienigheid heeft dus een groote kracht in zich; doch aan den anderen kant bestaat er ten eerste kans, dat het verandert in een soort van fatalisme of blind vertrouwen, en ten tweede verlamt het soms de handen van den boer, die nu en dan vergeet dat God slechts hen zegent die zichzelven helpen. Wij zouden hier heel wat voorbeelden kunnen geven, doch willen ons slechts bepalen tot het wijzen op de manier waarop de tegenwoordige oorlog door de Republieken tegen Engeland gevoerd is. Er is geen twijfel of de geschiedenis der Republieken in Zuid-Afrika heeft meer dan eens bewijzen geleverd van wonderbare reddingen door Gods hand, en de boer heeft in menig opzicht misschien geen ongelijk als hij werkelijk gelooft, dat God voor hem en zijn volk strijdt. Maar de vraag kan gedaan worden, of niet te dikwijls die gedachte de oorzaak is van nalatigheid, of men niet te dikwijls genegen is om alles aan den Lieven Heer over te laten, en zelf te weinig doet? Doch dit is eene zaak, die wij thans liever niet zullen bespreken. Zooveel is echter zeker, dat de Engelsche immigrant nooit in dit Zuid-Afrika zal kunnen mededingen met den Afrikaanschen boer;

daartoe mist hij de hardnekkige en onbuigzame taaiheid die den Afrikaander eigen is. Wat ook moge gebeuren, de Afrikaander zal de boer en de landbouwer van Zuid-Afrika blijven.

Na deze korte afdwaling van ons verhaal, zullen wij tot den armen Jan Bronkhorst terugkeeren. Toen de dokter hem de slechte tijding bericht had, ging Jan naar de kamer waar Annie, bleek en uitgeteerd op het bed lag, met eene buurvrouw naast haar bed als oppaster. Deze, een goed, medelijdend mensch, had zich gedurende dezen zwaren tijd zeer verdienstelijk gemaakt, want niet alleen was zij elken dag de kranke komen verplegen, maar zij had ook de kinderen bezorgd, kwam 's morgens vroeg om ze aan te kleeden, en zond ze dan naar haar eigen huis, om daar met hare kinderen te spelen, „want", zeide zij, „die geraas van die kinders kan een zieke mensch niet uitstaan". Nu en dan vroeg Annie naar de kinders, en als zij er een wilde zien, dan liet de buurvrouw dat roepen, maar gewoonlijk waren zij buitenshuis. Toen Jan nu de kamer binnenkwam, stond de buurvrouw op en zeide fluisterend: „Neef Jan, zit toch een oogenblikkie hier zoolang ik naar mijn huis ga om de kinderen te zien".

Jan nam plaats naast het bed der door hem geliefde vrouw, die op het oogenblik sluimerend scheen.

Hij zat daar doodstil, zijne oogen gericht op dat bleeke gelaat, en op die borst die snel en onregelmatig ademhaalde. Wie zal de gedachten beschrijven van dien eenvoudigen, onopgevoeden boer, terwijl hij daar zijne blikken sloeg op haar, die binnen weinige uren van zijne zijde weggerukt kon worden. Hij dacht aan de dagen toen hij nog naar de blozende, vroolijke, gezonde Annie vrijde; hij dacht aan den dag van hun huwelijk; aan den trouw en de flinkheid waarmede zij steeds voor hem gezorgd had; aan den dag dat hun eerstgeborene het levenslicht zag, en Annie hem lachend vroeg of hij nu geheel tevreden was, nu zij hem een zoon geschonken had. Hoe zuinig en werkzaam was zij niet steeds geweest; hoe liefderijk had zij gezorgd, niet alleen voor de kinderen, maar zelfs voor de arme moederlooze lammertjes, ja zelfs voor een jong broedsel kuikens, dat de moederhen verloor toen zij nog maar twee dagen oud waren. Alles op de plaats had haar bemind; de dienstboden, die zij streng maar rechtvaardig behandelde, droegen haar op de handen; de koeien kenden haar en zelfs de wildste onder hen bleef stil staan en liet zich rustig door haar melken; de jonge hengst in den stal hinnikte van vreugde, als de nooi bij hem kwam om hem wat brood of wat wortelen te brengen; de hans-schapen volgden

haar als hondjes door het huis en over het land. Jan moest erkennen dat zij, de goede Annie, hem nooit eenig verdriet had berokkend; zij was altijd de zachtmoedige geweest, die dikwijls met een paar goedgekozene woorden den snel opkomenden toorn van hem, den warmbloedigen Afrikaner, had gestild; zij was hem, in waarheid, een licht op zijn levenspad geweest.

En nu ging de Heer haar wegnemen. Wat had hij, Jan, gezondigd tegen God, dat Deze hem zoo hard kastijdde. Zou God haar niet kunnen redden? Ja, Hij kon dit, want Hij was almachtig. Zou Hij het niet willen? Hij was toch een goede God, die, zooals de bijbel zeide, de menschen lief had. Als hij, Jan, nu weer eens God bad om toch het leven zijner goede Annie te sparen, zou Hij het dan niet doen? God luisterde immers naar de gebeden; men moest Hem slechts ootmoedig vragen, en zijne zonden belijden. God had toch ook wel David uit zijn nood en ellende geholpen, en David was toch eenmaal een zeer zondig mensch geweest.

En langzaam en eerbiedig knielde Jan Bronkhorst neder bij de sponde zijner vrouw; vurig en krachtig bad hij den Heer om dezen drinkbeker toch hem te laten voorbijgaan; hij wist dat hij zondig was, maar hij beloofde God om tegen die zonden te strijden;

„...Knielde Jan Bronkhorst neder bij de sponde zijner vrouw" (blz. 158).

hij smeekte Hem toch genade te hebben voor hem en voor zijne arme kindertjes. Wat zou er van die arme kindertjes worden als Hij de moeder wegnam. Zoo wreed zou God toch niet wezen. God kon genadig zijn; al had de dokter geen hoop meer voor Annie, God kan alles; Hij kan den mensch nog redden op den rand van het graf.

Een eerbiedig Amen! dat bijna luid door de kamer klonk, eindigde het gebed. Jan bleef nog een oogenblik op zijne knieën liggen; toen hij daarop opstond, voelde hij alsof het hart hem veel lichter was. God, dat wist hij nu, had zijn gebed verhoord; Annie zou niet sterven.

Toen hij naar de vrouw op het bed zag, bemerkte hij dat zij zooeven wakker was geworden, hare oogen waren open, en zij glimlachte tegen haren man.

„Jan", sprak zij zacht, en haar stem had een eigenaardigen klank, „Jan, ik heb zoo heerlijk geslapen, en ik heb zoo wonderlijk gedroomd. Ik droomde dat ik in den Hemel kwam, en toen ik door de Gouden Poort was, stond onze Lieve Heere Jezus daar; hij kwam op mij toe, en zeide: „Vrouw, uwe zonden zijn u vergeven, ga terug naar de aarde, en dien Mij daar. En toen voelde ik alsof ik neerzonk, al dieper en dieper, maar ik kon nog altijd onze Lieve Heer zien, die zoo zachtaardig en mede-

lijdend op mij neerzag, totdat ik voelde hoe mijne voeten weêr den grond beroerden, en ik wakker werd. Nou voel ik zooveel beter, Jan".

De boer boog zich voorover over zijne vrouw; twee groote tranen, tranen van dankbaarheid rolden langs zijne wangen, en vielen als dauwdruppels op Annie's voorhoofd, dat hij kuste. God had zijn gebed verhoord.

Toen de dokter dienzelfden avond nog een bezoek bracht, stond hij verbaasd. Zijn wetenschap faalde hem geheel en al, en te vergeefs trachtte hij eene wetenschappelijke oplossing te vinden voor de wonderlijke verandering ten goede, die hij in de patiente vond. Ten slotte kwam hij tot het besluit dat de natuur eene wanhopige poging had gedaan, en uit het lichaam der zieke de ziektestoffen had verwijderd. Die arme natuur; zij doet tegenwoordig volgens dokters en geleerden alles; God telt niet meer mêe in de rekening. „De tijd van wonderen is voorbij", hoort men zoo dikwijls zeggen, en er zijn duizenden die dit gelooven, en die spottend lachen als zij iets vernemen dat naar een wonder gelijkt. Zou het echter wel zoo zijn? Is de tijd van wonderen werkelijk voorbij? Heeft God geen wil meer? Heeft hij Zijn Almacht verloren? Is Hij verbonden aan al die zoogenaamde Wetten der Natuur,

die de mensch, in zijn waanwijsheid, meent ontdekt te hebben, en die hij onveranderlijk noemt? Arme menschheid; gij zijt niet tevreden uzelve een God voor te stellen, die er even uitziet als gijzelve, en die gij zelfs menschelijke hartstochten toeschrijft; neen, in uwe vermetelheid gaat gij zoo ver, dat gij Hem nog wetten voorschrijft, en Hem als het ware tart, die wetten te overschrijven. Wij noemen onszelve christenen; maar er is ontzettend veel heidensch in het christelijk geloof van de meeste menschen.

Annie werd van af dien dag beter; zij nam als met het uur in sterkte toe. De dokter, die het wonder niet begreep, en alles op rekening der natuur stelde, deed echter zijn best om de natuur te helpen, en door eene verstandige behandeling de zieke geleidelijk hare krachten te doen herwinnen. Binnen drie weken was Jan's vrouw uit het bed; veertien dagen later was zij weer op de plaats, en schoon zij zich zeer in acht moest nemen, en Jan haar eene blanke vrouw tot hulp in het huis gaf, kon zij toch weer het bestier in handen nemen, en toen Juni-maand in het land was, het zonnetje helder scheen, en de hoogvlakte lucht van den Vrijstaat koel en versterkend was, was Annie geheel hersteld, en zou niemand gezegd hebben dat zij drie maanden geleden door een bekwamen dokter opgegeven was.

Jan Bronkhorst betaalde aan het eind van het halfjaar de rekening van den dokter, die geen geringe som bedroeg, want dokters in Zuid-Afrika weten goed hoe om rekeningen op te maken (al zijn er niet weinige goede uitzonderingen). De boer wilde den geneesheer niet vertellen, dat deze niets had kunnen uitvoeren met al zijne medicijnen, als God de vrouw niet gered had. Waarvoor was dit ook noodig? De dokter zou hem misschien nog uitgelachen hebben.

Maar op zekeren avond, toen Jan en Annie in de eetkamer zaten, en de kinderen reeds lang sliepen, kwam het gesprek op dien wonderlijken droom van Annie. En voor de eerste maal vertelde de man toen aan de vrouw hoe hij voor haar leven bij God had gebeden, en beiden waren overtuigd dat Annie werkelijk een oogenblik dood was geweest, maar dat de Zoon, op bevel des Vaders, de ziel naar het lichaam had teruggezonden. En toen, zooals steeds, Jan, vóór zij naar bed gingen, een stuk uit den bijbel las, was het den 136sten psalm dien hij opsloeg, en de stem van den forschen boer trilde van aandoening, toen hij het laatste vers „Looft den God des hemels, want zijne goedertierenheid is in der eeuwigheid", las.

HOOFDSTUK XII.

Kimberley in de dagen van 1871.

Er zijn wellicht een aantal onzer lezers die binnen de laatste vijf jaren een bezoek aan Kimberley, de groote diamantstad hebben gebracht. Een bepaald mooie stad is het nu misschien niet; daarvoor zijn de gebouwen te veel door elkander gehaspeld; ijzeren gebouwtjes staan naast of vlak bij schoone inrichtingen van steen of klip opgetrokken; de straten zijn ongeregeld aangelegd en niet behoorlijk geplaveid, en al heeft men er een trein, een tram, electrisch licht en al zulke teekenen van beschaving meer, zoo maakt Kimberley toch steeds den indruk van een stad in een woestijn. De heerlijkheid van Kimberley

is dan ook in menig opzicht geweken, en men zou „Ichabod" op hare poorten kunnen schrijven. Het is niet meer een stad van vrije inwoners; alles en allen staan er onder de heerschappij van dat reusachtige monopolie, de De Beers Maatschappij, aan wien de inwoners als het ware met ziel en lichaam verkocht zijn. Zij moeten in alles de Directeuren van de De Beers, met den heer Rhodes aan het hoofd, naar de oogen zien; durven zij zich tegen de Maatschappij en hare bepalingen te verzetten, dan wordt hun het leven zuur gemaakt, en worden zij ten slotte verplicht het gebied der Maatschappij te verlaten; ja, zelfs eene eigene politieke opinie mogen zij niet hebben; de stemgerechtigden onder hen moeten stemmen voor die parlementsleden, en die leden van den Stadsraad of Afdeelingsraad, die door de bestuurders der Maatschappij uitverkoren zijn, of — zij moeten weg. En toch is Kimberley vooraan zoodra het eene kwestie geldt die de zoogenaamde vrijheid van den Engelschman geldt, en schreeuwt men daar het hardst over de zegeningen die men geniet onder het vrijzinnige en vrije bestuur van koning Eduard VII. Een mooie soort van vrijheid! De vrijheid van een kanarie-vogel in een kooitje, die wel misschien goed mag gevoed worden, maar die zijne vleugels in de vrije lucht niet kan uitbreiden,

en die, al zit hij in een vergulde kooi, toch feitelijk een gevangene is. De vrijheid van den poedelhond van den goochelaar en kunstenmaker, die, in een mooi pakje aangetrokken, de bevelen van zijn meester moet uitvoeren, of anders — er geducht van langs krijgt met de zweep. „Gij zijt een lid van het vrije Engelsche volk, en gij hebt alle rechten van den Britschen onderdaan; gij kunt doen en laten wat gij wilt — maar pas op, dat gij niets doet tegen mijne bevelen, en durf geen wil te hebben in strijd met de mijne"; dat is de taal van de De Beers tot de inwoners van Kimberley. Of de bandieten in Siberië minder vrijheid hebben, is een vraag, die wel zou kunnen gediscussieerd worden.

Maar wat Kimberley in 1902 is, dat was zij niet in 1871. Als gij mij vergezellen wilt, zullen wij op den 1sten October van het jaar 1871 de plek waar Kimberley nu staat, eens een bezoek brengen. Want in die dagen was de naam van Kimberley er nog niet aan gegeven; een deel heette De Beers, een ander Du Toits Pan, een ander deel Bultfontein. Dat waren ten minste de drie voornaamste kampen van de zoogenaamde „drooge" diamantvelden; de kampen grensden aan elkander, en bedekten een vrij groote oppervlakte.

Wij rijden de kampen binnen van af de Vrijstaatsche

zijde, langs den weg die van Alexandersfontein gaat. Reeds op geruimen afstand kunnen wij de tenten zien, die de kampen vormen, en waartusschen zich hier en daar reeds gebouwen van gegalvaniseerd ijzer verheffen, leelijke dingen, maar handig omdat zij spoedig opgeslagen kunnen worden en even snel afgebroken. Bovendien is de grond in de buurt niet geschikt voor het maken van goede baksteenen. Wij rijden het kamp nu binnen, langs wat alreeds de Main (of Hoofd) straat wordt genoemd, en wij verbazen ons over de levendigheid en bedrijvigheid die hier heerscht. Ronde tenten, vierkante tenten, langwerpige tenten, nieuwe tenten, oude tenten, groote tenten, kleine tenten, alles staat in een bonte rij naast, of althans op kleinen afstand, van elkander, en daartusschen staan voertuigen van allerlei soort, van af den zwaren transportwagen tot aan half versletene, en bijna geheel versletene karren. Want iedereen wil naar de Diamantvelden, waar men gelooft in een paar maanden schatrijk te kunnen worden; de belachelijkste verhalen van den rijkdom der velden deden toch de ronde. De één vertelde, dat de diamanten zoo maar voor oprapen op den grond lagen; de ander wist, dat elke spade grond, die men uit de aarde spitte, wel £ 10 à £ 20 waarde aan edelgesteenten bevatte; en zulke Arabische duizend-en-eene nacht sprookjes meer,

veel waarvan helaas, door menigeen geloofd werd, zoodat er niet weinigen waren die, zooals het oude spreekwoord zegt: „door schade en schande wijs werden." Iedereen die het daarom maar eenigszins kon rechtkrijgen, vertrok uit de Kolonie naar de Velden, en elke stoomboot bracht een volle vracht gelukzoekers aan. Klerken, die in de steden en dorpen een vrij goed salaris hadden, gaven hunne positiën op, om diamanten te graven; werklieden, ambachtslieden, en anderen volgden hun voorbeeld; ja, men vond er zelfs advokaten, onderwijzers, prokureurs, en de hemel weet, menschen van welken stand meer. Geheel Zuid-Afrika was door de diamantenkoorts bevangen, en alles stroomde ten noorden van de Oranje-rivier. Sommigen gingen per wagen; anderen per kar; anderen reden de distantie te paard af, en vertrouwden op hun goed geluk om ergens een onderkomen te krijgen. Natuurlijk was dit ook wel te vinden, want een aantal personen openden slaap- en eethuizen, of liever tenten; men had er spoedig hotels van ijzer opgetrokken, waar men den hongerigen voedsel en den dorstigen drank verschafte. Doch alles was er schreeuwend duur, want elk ding moest honderden mijlen ver van de havens der Kaapkolonie per wagen aangevoerd worden, en daar de weg lang en zwaar was, waren de transportkosten ontzettend

hoog. Meel kostte £ 3 à £ 4 per mud; vleesch 1/- het pond; koffie 2/6 tot 3/- het pond; suiker 1/3, en zoo naar evenredigheid. Een bottel whisky haalde 15/-, een bottel Fransche „three-star" brandewijn wel een pond sterling. Honderden van lieden verdienden grof geld met het rijden van transport naar de diamantvelden, maar het scheen den toevoer onmogelijk om de consumptie vóór te blijven. Er werden winkels opgericht, doch deze werden even gauw geledigd als zij gevuld werden, en er scheen geen einde aan te komen.

Terwijl wij door de rijen tenten gaan, kunnen wij opmerken, dat hier waarlijk allerlei klasse van menschen zijn. Hier stapt een jonge Engelschman, zoon van goeden huize, die het echter in zijn geboorteland wat bont heeft gemaakt en nu in dit Eldorado zijn fortuin tracht te herstellen. Aan zijne kleeding die volgens de nieuwste mode en van het fijnste materiaal is, kunt gij bemerken, dat hij nog maar „baar" is, dat is, nog niet met de gewoonten van het land bekend. Hij is met een paar honderd pond in het land gekomen, en heeft zich door den één of anderen kerel een claim laten verkoopen voor £ 100, en nu zoekt hij andere menschen en volk om die claim voor hem te bewerken, want zelf vindt hij den arbeid te ruw, en zijne aan handschoenen gewone handjes zouden geen uur een graaf kunnen vasthouden,

zonder met blåren te zijn bedekt. Zulke menschen zijn natuurlijk nutteloos op deze velden; als hun geld op is, en hunne claim, zooals dikwijls gebeurt waardeloos blijkt te zijn, moeten zij op de éēne of andere manier aan de kost zien te komen, en worden dan winkelklerken of zelfs „barmen", of krijgen anders geld uit Engeland om hen uit dit land, dat zij dan vervloeken en verslechten te verlossen. Sommigen van hen maken echter van den nood een deugd en leeren de handen uit de mouw te steken; anderen weêr raken aan den drank verslaafd, en worden spoedig op het kerkhof begraven, het getal der verongelukten in Zuid-Afrika, dat, God weet het, reeds groot genoeg is, met één vermeerderende.

Daar vóór dien tent zien wij een flink gebouwden man staan, die met een onverschillig oog, de krioelende en woelende menigte gadeslaat, terwijl hij een stuk pruimtabak fijn kerft. Hij is gekleed in een broek van sterk materiaal, en heeft een wit en blauw gestreept flanel hemd aan; een breed gerande hoed bedekt zijn hoofd, en kaplaarzen reiken hem bijna tot de knieën. Aan een leeren gordel om zijn midden hangt een lang mes, een zoogenaamd bowie-knife, en als gij in zijne tent kijkt, zullen een paar revolvers de eerste voorwerpen zijn, die gij boven zijn van ruwe planken in elkaar getimmerde tafel, zult zien hangen.

'tIs dan ook een Amerikaan, deze man; hij komt uit een mijndistrikt in Amerika, waar hij een jaar of wat heeft gewerkt zonder dat hij er veel geld maakte; nu is hij naar Zuid-Afrika gekomen om te kijken, of het geluk hem hier gunstiger zal zijn. 'tIs een man die aan dit soort van leven gewoon is, en die zijn weg in de wereld weet. De eerste dagen bracht hij door met rond te kijken en informatie in te winnen uit hetgeen hij in gesprekken met anderen vernam; toen hij met den toestand van zaken bekend raakte, zocht hij zich een claim uit, en presenteerde den eigenaar een ronde som er voor. Na eenig haspelen kocht hij de claim, en nu is hij er hard aan het werken met eenige kaffers; het gevolg is, dat hij thans een uitmuntende claim heeft, waar hij elken dag voor ten minste £ 10 aan diamanten uithaalt, wat hem heel wat winst geeft boven zijne onkosten, zoodat hij op weg is rijk te worden.

Wat verder vinden wij een gezelschap van vier Afrikaanders, die de verre reis van Kaapstad naar Kimberley in een bokwagen hebben gedaan, en nu vennooten zijn. De één is een in Kaapstad welbekende advokaat, en heet F. W. Reitz; hij is een krachtig gebouwd man van omtrent 28 jaar; de andere is een zekere Truter; de namen der twee anderen komen er niet op aan. Deze vier mannen

zijn als heeren opgevoed, maar zij vreezen daarom niet hunne handen uit de mouwen te steken, en 't is niet oneigenaardig ze zelf de wasscherij van den grond te zien bezorgen. Op het oogenblik is het rusttijd en eten zij bij hun tent en wagen een gebraden karbonaatje en wat brood en jam, wel wat ruwe kost, maar toch goed genoeg om den mensch in het leven te houden. Een karbaar, met wat echte Kaapsche dop, die tusschen hen instaat, en vier half gevulde glazen bewijzen, dat ze ook iets hebben om het voedsel naar beneden te spoelen. Ze zijn nog maar een week of drie hier, maar hoopen hun fortuin te maken. Tusschen twee haakjes kunnen wij onze lezers zeggen dat dit hun echter nooit gelukt is, ten minste niet met diamantgraven. De een, de heer Reitz, werd drie jaren later Hoofdrechter van den Oranje-Vrijstaat, en speelt in den tegenwoordigen oorlog een grooten rol als Staats-Secretaris van de Transvaalsche Republiek.

Wij stappen nu wat verder, en bevinden ons ten slotte voor een groot ijzeren gebouw, dat versierd is met een groot bord op den voorgevel, waarop het woord „Landdrostkantoor" te lezen staat. Voor dit gebouw gaat het vrij levendig toe; er staan een klompje blanken en een nog grooter aantal kaffers staan of zitten langs het gebouw, en voeren een

levendig gesprek met elkander, en met de twee politie-dienaren die bij het gebouw de wacht houden. De blanken zijn hier om licenties voor claims te betalen; de kaffers zijn heden van Basutoland gekomen om op de velden werk te zoeken, en hunne bezigheid hier is om hunne passen te vertoonen en die te laten contrasigneeren door den Landdrost. De gekleurden zitten geduldig te wachten op dezen ambtenaar, die even iets is gaan eten; de blanken zijn niet zoo rustig en morren heel wat over het lang wegblijven van den Landdrost. Ondertusschen brengen zij echter den tijd door met het bespreken van den toestand, maar daar wij zelven daarover in een volgend hoofdstuk iets te zeggen hebben, zullen wij ze maar niet afluisteren. Toch is het eigenaardig om op te merken, dat die blanken die hier zijn om het door hun verschuldigde aan den Vrijstaatschen Landdrost te betalen, bijna allen Afrikaners zijn; slechts drie onder hen zijn Duitschers en komen oorspronkelijk van Bloemfontein. De reden hiervan is niet moeielijk te gissen voor hen die dit verhaal zorgvuldig gevolgd hebben; de Engelschen op de diamantvelden toch, gehoor gevende aan de oproeping van den heer Campbell, den magistraat te Klipdrift, betalen hunne licentiën aan hen, daar zij de rechten van den Vrijstaat op de Diamantvelden ontkennen.

Ten laatste komt de heer Oloff Truter, de Landdrost met snellen pas aangestapt. Hij is een flink, zeer krachtig gebouwd man van iets over de veertig, met scherpe bijna zwarte oogen, en eene militaire houding, die elkeen dadelijk eerbied en ontzag inboezemt. Geen man was er in den Vrijstaat meer geschikt om de moeielijke positie van Magistraat op de diamantvelden te vervullen dan de heer Truter; hij zelf had verscheidene jaren doorgebracht op de goudvelden in Australië, en was dus bekend met het leven en de eigenaardigheden van de delvers. Bovendien was hij strikt eerlijk en rechtvaardig en hield hij de kleurlingen op hun plaats, iets wat onder de omstandigheden zeer noodzakelijk was. Persoonlijk hadden alle klassen van inwoners op de velden dan ook de hoogste achting voor den heer Truter, en de Engelschen koesterden een stille hoop dat hij later in Engelschen dienst zou treden. Doch zij, die dit dachten, kenden den heer Truter niet, want deze was zeer gehecht, niet alleen aan den Vrijstaat, maar ook aan den persoon van President Brand.

Maar laten wij onzen weg vervolgen, en door de straten loopen, waar overal zich teekenen vertoonen dat men hier met een snel opgroeiende gemeente te doen heeft. Naar mate wij meer van de kampen zien, wordt het ons duidelijk dat ze uitgelegd zijn

volgens een bepaald plan, want de straten snijden elkander rechthoekig en hier en daar is blijkbaar ruimte gelaten voor markt- en andere pleinen. 't Is al te laat, anders zouden wij een kijkje op de markt kunnen nemen, waar het 's morgens vroeg heel levendig toegaat, en waar allerlei soort van producten reeds worden verkocht, schoon ook hier de toevoer lang niet aan de aanvraag voldoet. Wat u vooral op dezen morgenmarkt zou treffen, is het groot aantal vrachten hout die er aangeboden worden. De velden zelve toch zijn van alle hout ontbloot, de eenige brandstof die men er vindt is de mist der ossen. En niet alleen heeft men brandstof noodig voor het koken van voedsel, maar men heeft al reeds heel wat machineriën op de mijn aan den gang, en deze verslinden ontzaggelijke hoeveelheden hout. Steenkolen voor die machinerie te gebruiken, dat gaat niet, omdat deze van Engeland zouden moeten worden ingevoerd, en dan per wagen van Kaapstad zouden moeten worden gebracht, en dit de prijs zoo ontzettend duur zou doen zijn, dat het volstrekt niet betalen zou. Hout zelfs begint al duur te worden: £ 12.10.0 is een gewone prijs voor een vrij mooie vracht; groote vrachten extra hout behalen soms zelfs £ 20. Het hout dat men aanvoert is meest doorn- (mimosa-) hout, dat langs de Vaal-, de Oranje-,

de Riet en de Modderrivieren groeit; ook krijgt men nu en dan een vracht wilde olijven-hout, dat wegens zijne uitmuntende kwaliteit hooge prijzen haalt. Wij stappen nu echter de hoofdstraat af, en begeven ons naar een plaats, waar in den waren zin van het woord, „het zwart van de menschen is". Dit is de zoogenaamde Kimberley-mijn, of zooals het toen nog heette het Colesbergkopje, een zeer geringe hoogte, dat zoowat een mijl van de Du Toitspan gelegen is. Wat echter vroeger eene hoogte was, is nu hard op weg eene diepte te worden. Er liggen hier 700 claims, ieder 30 × 30 voet groot, maar wij zullen u maar dadelijk vertellen dat meer dan 300 dier claims niets waard zijn, omdat zij buitenkant het zoogenaamde rif liggen. Maar laten wij eens de werken nader bezien. Het eerste wat ons treft, is de onregelmatigheid waarmede hier blijkbaar gewerkt wordt. Hier hebt gij een claim, die reeds twintig voet diep uitgegraven is, en waaruit de eigenaar al een aardig klompje diamanten heeft gehaald; daar naast ligt een claim, die bijna niet aangeraakt is; daar weder eene andere waar wel wat aan gedaan is maar slechts ter diepte van een paar voet. Tusschen de claims zijn er twaalf paden, elk 15 voet wijd, die dienen om den uitgedolven grond per kruiwagen naar de oppervlakte te doen

vervoeren, waar deze gezift en gewasschen wordt; de diamanten worden er uitgehaald, en de uitgezifte grond wordt op een hoop gegooid. Het gevolg is dat om de mijn heen er een aantal hoopen grond liggen, die een zeer eigenaardig effekt maken, en den mijn als een soort van holte of crater doet voorkomen. Daar sommige der claimhouders energieke lieden zijn, die een inzicht hebben in de toekomst, en begrijpen dat de claims later eene groote diepte zullen krijgen, zijn deze mannen verstandig genoeg geweest, om machinerie op te richten, en de grond langs stalen draden in groote ijzeren emmers uit de claims te laten optrekken. Er zijn natuurlijk heel wat betweters die deze lieden uitlachen over de naar hun inzien onnoodige kosten die zij maken voor het aanschaffen der machinerie, en dat wel omreden dat deze betweters van opinie zijn, dat zoodra men een vijftig of zestig voet diep is er geen diamanten meer zullen gevonden worden, daar zij eene theorie hebben, dat de diamanten hier in de oude tijden door het water zijn gevoerd. Later is gebleken dat deze theorie geheel onjuist was, en heden vindt men diamanten ter diepte van over 2000 voet in den grond.

't Is een ontzettend gewoel dat gij hier ziet. 't Is bepaald geschikt om iemand hooren en zien te doen vergaan. Het zwarte werkvolk krioelt als mieren

door elkander, en de blanke opzieners bewegen zich tusschen hen en houden hunne oogen open. Want alreeds nu heeft men bevonden dat de kaffer de waarde kent van die blinkende steentjes, en wat meer is, dat er blanken zijn die hiervan gebruik maken, menschen die noch spinnen noch werken, maar toch het vette der aarde genieten, door middel van hunne schurkenstreken. Er zijn n.l. mannen in de kampen die van de kaffers de diamanten voor een kleinigheid opkoopen, die deze gestolen hebben uit den grond, als zij het gesteente in de zon zien schitteren. De kaffers verdienen er natuurlijk iets extras mede, en de blanke kooper verdient er heel wat meer mee. De regeering heeft, op aanzoek der delvers, reeds eenige stappen genomen om aan dit euvel paal en perk te stellen, door te bepalen, dat niemand diamanten mag koopen of verkoopen, tenzij hij voor zulk doel een vrij dure licentie heeft uitgenomen. Maar het aantal delvers en vooral het aantal kleurlingen is te groot, dan dat hierover alsnog een voldoend oog kan worden gehouden, en bovendien is de straf door de wet bepaald niet streng genoeg naar den zin van de delvers, die hieromtrent speciale wetgeving eischen, en het feit dat de Vrijstaatsche regeering niet dadelijk aan dien eisch voldoet, is een der grieven tegen haar, volgens de Engelschgezinden.

Als wij ons naar Bultfontein of Du Toitspan begeven, zullen wij daar ook een aantal werkers aan den arbeid zien, maar niet zooveel als bij De Beers of het Colesbergkopje dat als het rijkste gedeelte van de velden wordt beschouwd.

't Is waarlijk geen aangenaam leven over het algemeen dat die delvers hier slijten. Niet alleen mist men vele van de gemakken des levens, maar alles wat men noodig heeft, moet men koopen. En daarbij komt dat er in het drooge jaargetijde groot gebrek aan goed water heerscht, en men dit van de Vaalrivier met vaten moet brengen, zoodat dit voor den mensch onontbeerlijk vocht somwijlen wel 1/- de emmer kost. Veel van het water is echter onzuiver, en het gevolg is, dat er reeds een soort koortsziekte onder de blanke bevolking is uitgebroken, die in menig geval den lijder ten grave sleept of hem althans voor geruimen tijd onbekwaam maakt voor eenigen arbeid.

In den zomer waaien er hevige stormen die geweldige wolken van roodachtig stof doen opdwarrelen, wat zeer onaangenaam is; in den winter, als het regent zijn de tenten slechts een zeer povere beschutting, en is het akelig vochtig en koud in de ijzeren gebouwen.

Maar wat verdraagt de mensch al niet in de hoop

om zijn fortuin te maken? De dood mag elk jaar tientallen en honderdtallen van slachtoffers eischen op deze diamantvelden; hun plaats wordt dadelijk ingenomen door nieuwe aankomelingen. En zoo zal het wel altijd wezen, waar goud en diamanten gevonden worden, en waar Gods edelst schepsel de gelegenheid heeft om zijn onverzadelijken hebzucht bot te vieren.

HOOFDSTUK XIII.

Wat een machtig volk tegen een klein volk deed.

Sir Henry Barkly had zoolang Lord Kimberly om de ooren gezanikt, totdat deze staatsman ten laatste op 18 Mei 1871 aan den Hoogen Commissaris verlof gaf om den aan Waterboer behoorende grond aan het Britsche rijk te annexeeren, mits echter zulk gebied gehecht werd aan en bestuurd werd door de Kaapkolonie. In die dagen bestond er in de Kolonie wel een Parlement, maar geen verantwoordelijk bestuur, dat wil zeggen de ministers of hoofden der departementen werden door den Kroon aangesteld en waren dus feitelijk afhankelijk van den wil van den Gouverneur. Sir Henry meende dat hij niet de

minste moeite zou hebben om het Kaapsche Parlement er toe te krijgen toestemming te geven tot de annexatie der diamantvelden aan de Kaapkolonie; hij had toch aan Lord Kimberley zoo goed als te kennen gegeven dat alle Kolonisten ten gunste van zulk een maatregel waren.

Doch ZExc. vergiste zich leelijk. Toen hij in Juli 1871 om het gevoelen van het Parlement te toetsen den Kolonialen Secretaris een voorstel deed inbrengen ten effekte dat het raadzaam was de diamantvelden bij de Kaapkolonie in te lijven, vond dat voorstel krachtigen tegenstand, en gaven een aantal leden te kennen, dat het niet zou gaan om eenigen grond te annexeeren die later mocht blijken aan den Oranje-Vrijstaat te behooren. In beide Huizen van het Parlement werd het voorstel van den Kolonialen Secretaris inderdaad aangenomen, maar met zulke geringe meerderheid, dat Sir Henry Barkly het geraden vond de zaak te laten rusten, en slechts op den 5den Augustus een voorstel voor het Parlement bracht, ten effekte dat het parlement het wenschelijk beschouwde, dat de Gouverneur de noodige stappen nam om de goede orde op de Diamantvelden te handhaven, en voor het invorderen der belastingen en de rechtspraak te zorgen tot tijd en wijlen de hangende geschillen beslecht zouden zijn.

Deze resolutiën werden door den Hoogen Commissaris aan Lord Kimberley gezonden, en ZEx. drong aan op verlof om tot de annexatie over te gaan. De Secretaris voor Koloniën gaf niet in bepaalde bewoordingen dit verlof, maar antwoordde dat Harer Majesteits Regeering het volle vertrouwen stelde in de discretie en het oordeel van den Hoogen Commissaris, en Sir Henry begreep dat dit hem de vrije hand gaf.

Intusschen had Sir Henry zijne correspondentie met President Brand voortgezet en reeds in Juli dezen bekend gesteld met het (zoogenaamde?) feit, dat hem recht was gegeven het land van Waterboer te annexeeren. De president antwoordde hierop dat de heer H. A. L. Hamelberg aangesteld was als diplomatiek agent van den Oranje-Vrijstaat in Engeland, en dat deze te Londen de onderhandelingen over de zaak zou leiden. Doch de zending van den heer Hamelberg was vruchteloos. De Engelsche Secretaris voor Buitenlandsche zaken weigerde hem te zien en verwees hem naar den Secretaris voor Koloniën, en deze weigerde ook de zaak te bespreken op grond dat alle communicatiën tusschen Engeland en den Oranje-Vrijstaat gewisseld moesten worden door middel van den Gouverneur der Kaapkolonie. Met andere woorden Engeland weigerde, op stuk van zaken, om den Oranje-Vrijstaat, wiens onafhankelijkheid zij

zelve gewaarborgd had, als een werkelijk onafhankelijke staat te erkennen, of hem gelijk te stellen met de geringste vreemde mogendheid in Europa, Azië en Amerika. Men scheen in Engeland de twee republieken als een soort van quasi onafhankelijke staten te beschouwen, en men moet het de Engelsche regeering nageven dat zij consequent die positie heeft volgehouden, al verbrak zij ook daardoor al hare eigene traktaten en verbintenissen. Hendrik Potgieter, de groote voorman der Emigranten-Boeren, had wel gelijk, toen hij zeide dat hij niet verkoos om traktaten met Engeland aan te gaan, want dat Engeland nooit zijn woord hield, en morgen verbrak wat het vandaag beloofd had.

Terwijl de heer Hamelberg op zulk een wijze door Engelsche staatslieden behandeld werd, viel op 17 October 1871 de uitspraak van Luitenant-Gouverneur Keate in het geschil tusschen Engeland en de Transvaal, waarbij, zooals wij reeds gezegd hebben, al den door Nicholaas Waterboer geeischten grond aan dezen werd toegekend, en derhalve (ten minste, zoo kon men het logisch uitleggen) ook al den grond in dispuut tusschen Waterboer en den Vrijstaat. Deze was natuurlijk de uitleg die Sir Henry Barkly aan de uitspraak gaf, en vier dagen later, op 21 October, vaardigde hij eene proclamatie uit, waarbij hij al

den grond van Waterboer verklaarde te zijn Britsch grondgebied.

Het is eigenaardig, hoe in zulke gevallen Engeland alles gereed heeft, en hoe zij, zonder weifelen, dadelijk maatregelen neemt voor de administratie van grondgebied aldus geannexeerd. Dit was ook hier het geval. Niet alleen werd dadelijk het nieuwe grondgebied in drie magistraatschappen of distrikten, Klipdrift, Pniel en Grikwastad verdeeld; niet alleen werden de noodige ambtenaren aangesteld; zelfs een Hoog Gerechtshof werd dadelijk opgericht met advokaat J. D. Barry als rechter. Alleen voor het distrikt Pniel werd geen magistraat aangesteld, en dit wel omdat men nog steeds de hoop koesterde, dat de heer O. J. Truter er toe zou kunnen gebracht worden om van meesters te verwisselen en dienst te nemen bij de Engelsche regeering. Doch die hoop bleek gelukkig valsch te zijn. Toen op 4 November een klompje der grenspolitie de Vrijstaatsche grenzen overschreed en bezit nam van de drooge delverijen, protesteerde Landdrost Truter in geschrifte tegen deze geweldenarij, en overhandigde dit protest aan den bevelhebber der grenspolitie; tegelijk echter bleef hij zijne betrekking als Landdrost, in naam van den Vrijstaat, uitoefenen.

Toen de tijding van deze gebeurtenis Bloemfontein bereikte, was men daar woedend. Het kostte den

President eenige moeite om de opgewondenheid te doen bedaren, en hij vaardigde dadelijk een formeel protest tegen de handelwijze der Engelsche regeering uit, doch beval in dit protest tegelijk aan al zijne ambtenaren en burgers om te zorgen dat er geen botsing plaats vond, daar hij overtuigd was, dat als de Engelsche regeering in het bezit was van de ware feiten, zij de rechten van de republiek zou erkennen.

't Is merkwaardig hoe, gedurende hunne geheele geschiedenissen, de staatslieden der twee Boeren-republieken in Zuid-Afrika, steeds hun geloof hebben te kennen gegeven in de rechtvaardigheid van het Britsche gouvernement; hoe zij hun vertrouwen hebben gesteld op iets, dat eigenlijk nooit bestond of bestaan heeft. President Brand geloofde het in 1872, en door zijne bekwame onderhandelingen en overtuigende bewijzen bracht hij het zoover, dat Engeland in 1876, omtrent 1/200 gedeelte van de waarde van den door haar gestolen grond aan den Vrijstaat betaalde. Dit kan dus nauwelijks als een staaltje van Britsche rechtvaardigheid gelden. In 1877 na de annexatie van de Transvaal schijnen President Kruger en de andere aanvoerders van het volk ook een hooge opinie van Engelands rechtvaardigheid te hebben gehad, en hebben zij meer dan eens te kennen

gegeven, dat zij overtuigd waren, dat, zoo men in Engeland met de ware feiten bekend werd, de onafhankelijkheid aan de Transvaal zou worden teruggegeven. Dat vertrouwen werd ook beschaamd, en de Z. A. Republiek was verplicht om hare vrijheid te herwinnen met de wapenen in de hand. De gebeurtenissen van de laatste jaren zullen natuurlijk wel veroorzaken dat de fictie van Engelands rechtvaardigheid, grootmoedigheid, Christelijkheid, en wat voor andere deugden dan ook, niet meer volgehouden kan worden, ten minste niet door hen die eenigszins met de geschiedenis van dit ongelukkige land bekend zijn. Iedere Engelschman (zelfs de heer Wilmot, zegt het in zijne geschiedenis van Z. Afrika sinds 1872) erkent thans dat de Diamantvelden op lage wijze van den Vrijstaat gestolen zijn, en dat de geheele kwestie beslist werd in overeenstemming met het spreekwoord: „Macht is Recht". En in den loop der tijden, als alle passie en politieke agitatie verdwenen is, zal de wereldgeschiedenis als haar oordeel het vonnis moeten vellen, dat alle handelingen van Engeland in Z. Afrika in overeenstemming waren met dien spreuk.

Maar men vergeve ons deze ontboezeming!

Landdrost Truter wilde niet zonder meer wijken en alle aanbiedingen hem van wege de Engelschen

gedaan, sloeg hij van de hand. Toen echter op 16 November een man die door zijne gerechtsdienaars gevangen genomen was wegens diefstal, door de politiedienaren van de Engelschen bevrijd werd, om daarna voor den heer Gilfillan, den Engelschen magistraat te worden gebracht, meende de heer Truter dat hij al het mogelijke gedaan had om de eer van zijn gouvernement te redden en dat verder verzet tot botsingen zou aanleiding geven. Hij zond dus op nieuw een protest in, en vertrok op 18 November naar Bloemfontein.

President Brand meende geen verdere stappen te moeten nemen vóór hij den Volksraad geraadpleegd had, en deze kwam dan ook op 4 December bij elkander. Het zal niemand verwonderen als wij zeggen dat er onder de burgers de grootste opgewondenheid heerschte, en dat zulks ook het geval was onder de Volksraadsleden, velen waarvan ronduit het als hunne opinie te kennen gaven, dat men niets beters kon doen dan de wapenen opnemen en zijn goed recht verdedigen, al had dit dan ook geen ander gevolg, dan dat men de attentie der Europeesche machten op de handelwijze van Engeland vestigde. Het lijdt geen twijfel of deze stap werd door de burgers begunstigd en deze zouden met gewilligheid op kommando zijn gegaan. Doch President Brand

verzette zich ten sterkste tegen zulk eene roekelooze daad, en gaf in eene aanspraak opnieuw te kennen dat hij het volste vertrouwen had, dat het volk van Groot Brittanje, eenmaal het goed recht van den Vrijstaat ingezien hebbende, dat eerbiedigen zou, en dat het nuttelooze bloedverspilling zou zijn voor den kleinen Vrijstaat om een oorlog te beginnen tegen het machtige Engeland. Hij verklaarde zich echter ten gunste van een publiek protest tegen Engelands handelingen, en voor het door de geheele beschaafde wereld verspreiden van zulk protest. Dit protest, dat een zeer merkwaardig en goed opgesteld dokument is, maar dat wij wegens gebrek aan plaats hier niet kunnen opnemen, werd na heel wat discussie door den Volksraad op den laatsten dag van zijne zitting aangenomen, en niet weinige Vrijstaters koesterden de hoop, dat dit protest de Europeesche grootmachten zou bewegen om voor den Vrijstaat in de bres te springen.

Hier is alweer één dier ongelukkige misgissingen die door onze Afrikaners op het gebied van politiek gemaakt is. Natuurlijk nam in dit geval geen enkele mogendheid ook de minste stap om den zwakken Vrijstaat tegen het machtige Engeland te beschermen. Evenmin heeft eenige Europeesche mogendheid zich met de zaak bemoeid, toen in 1877 Engeland de

Transvaal annexeerde. En toch, toen de tegenwoordige oorlog begon, is het gros der Afrikaners, en daaronder een aantal der voornaamste Afrikaansche staatslieden van opinie geweest, dat Europa zich met de zaak zou bemoeien en Groot Brittanje zou beletten om een groot onrecht te plegen. Die hoop bestaat bij velen nog; zij is echter eene geheel nuttelooze en vergeefsche, en het is meer dan jammer dat menschen, die het beter moesten weten, die hoop in de harten der Afrikaners hebben aangemoedigd. De oorlog duurt op dit oogenblik reeds bijna 30 maanden en nog heeft geen enkele Staat in Europa, behalve het kleine, machtelooze Holland, een vinger verroerd om de republieken in Zuid-Afrika op eenige wijze te hulp te komen. Men vergeet dat het Europeesche politieke schaakbord zeer bont van kleur is, en dat elke Staat slechts voor zijn eigen belang zorgt. Voor de beginselen van philanthropie, zooals zij in het private leven gepredikt en uitgeoefend wordt, bestaat in de politiek geen plaats. Men begrijpt in Europa maar al te goed dat eene bemoeiing met de Zuid-Afrikaansche kwestie, een oorlog met Engeland ten gevolge zou hebben, en die oorlog zou zulke ontzettende gevolgen kunnen hebben, en er zou zooveel in het spel komen, dat geen enkele mogendheid of combinatie van mogendheden lust heeft om met zoo iets te beginnen.

Natuurlijk is men op het vasteland van Europa maar heel blij dat Engeland hier voor het oogenblik vastgeketend is; ongetwijfeld is de publieke opinie er geheel en al ten gunste van de dapper strijdende Boeren. Tevens is het ongetwijfeld dat de Europeesche mogendheden ieder op hunne eigene manier trachten zullen hun eigen voordeel te maken uit de positie waarin Engeland zich bevindt, en dat Groot Brittanje daardoor zich verliezen zal moeten getroosten, die zij anders niet zou hebben willen lijden. Maar tot een Europeesche oorlog zal het niet komen, en de Boeren zullen den krijg met eigen middelen en krachten moeten voeren zoolang zij dit kunnen volhouden. Om de strijders met een valsche hoop te vleien, is in meer dan één opzicht verkeerd, en zij die over interventie, en dingen meer, den mond vol hebben, weten niets van Europeesche staatkundige beginselen af, en laten zich verleiden door de beginselen van *recht en billijkheid*, en deze twee faktoren, hoe krachtig ook in het zedelijke en maatschappelijke leven van den individueelen mensch, hebben in het Staten-leven absoluut geen beteekenis. De wereld is blijkbaar nog niet zoover gekomen, dat de politiek op christelijk-zedelijken grondslag kan gedreven worden.

Engeland heeft de diamantvelden van den Oranje-Vrijstaat gestolen, en dat erkent heden zelfs de

meest Anti-Boer schrijver. Het heeft zichzelf daardoor bevoordeeld en zijn doel was ongetwijfeld niet alleen dit; het meende ook den Vrijstaat te benadeelen. Geen van beiden is uiteindelijk het geval geweest. De Diamantdelverij is in handen geraakt van één groote Maatschappij, de „De Beers Consolidated Company"; daardoor is aan den voorspoed van Kimberley en omstreken den nekslag gegeven en de schatkist der Kaapkolonie heeft hierdoor honderdduizenden van ponden sterling verloren. De Beers is een groote politieke factor geworden; ze is het instrument geworden in handen van Cecil John Rhodes; en door middel van de oprichting van de maatschappij door den heer Rhodes is deze in staat gesteld geworden om die dingen in Zuid-Afrika te doen, die door hem gedaan zijn. En wat *hij* gedaan heeft, kost reeds nu Engeland 300 millioen Pond Sterling, en kan nog veel meer kosten; ongetwijfeld zal Groot-Brittanje wenschen dat het nimmer naar den stem van den heer Rhodes en zijne medekapitalisten had geluisterd. En dit alles is het direkte en indirekte gevolg van de annexatie der Diamantvelden. Terecht wordt door den heer Theal in een zijner werken aangemerkt, dat de annexatie van Grikwaland West een groot keerpunt in de geschiedenis van Zuid-Afrika is, en dat alles wat later gebeurd is, in verband daarmede staat. En als men

dit nauwkeurig in het oog houdt, dan moet men waarlijk wel tot de conclusie komen dat die geweldadige daad het Britsche rijk geen geluk heeft aangebracht.

En is de Vrijstaat in werkelijkheid door het feit, dat Engeland de Diamantvelden stal, benadeeld? Dit is zeer de vraag. President Brand is altijd van opinie geweest, dat het eigenlijk een geluk voor den jongen Staat was. Toen in het jaar 1879 schrijver dezes op zekeren middag van af het Gouvernements gebouw naar de Presidentie met ZHEd. wandelde, kwam het gesprek op deze zaak, en was de President zoo vriendelijk zijne inzichten er over te kennen te geven, en dat meer of min in de volgende bewoordingen: „Wat men dikwijls als een kwaad beschouwt, bedoelt de Heer in Zijne Wijsheid als een weldaad, en zoo was dit het géval met de Diamantvelden. Wij waren allen in der tijd erg kwaad over de handelwijze van Engeland, en als ik toegegeven had aan den drang van het volk in zijn oogenbliklijke verbolgenheid, dan waren wij in een oorlog met Engeland verwikkeld geraakt, die de allertreurigste gevolgen kon hebben gehad. De zaak is in der minne geschikt, en Engeland heeft ons £ 90.000 voor onze rechten betaald, en de bloeiende Nationale Bank is met een groot deel van dat geld opgericht. Maar boven en behalve dat heeft onze Staat zijn tegenwoordige

voorspoed te danken aan den handel met de Diamantvelden. Onze burgers, die geheel verarmd waren door den Basuto-oorlog, kregen daardoor een kans om hunne produkten naar een goede markt te brengen en honderdduizenden van ponden zijn het land binnengestroomd. De burgers konden daardoor hunne belastingen betalen, de schatkist raakte gevuld en wij waren in staat om de Gouvernementsnoten langzamerhand af te betalen en het crediet van den Staat buiten allen twijfel te stellen. Als wij de Diamantvelden behouden hadden, zouden wij wel-is-waar dien handel ook gehad hebben, maar daarentegen zou de administratie van de Diamantvelden groote schatten hebben verzwolgen en ons veel last hebben veroorzaakt. Er zou altijd gevaar hebben bestaan van wrijving met een buitenlandsche en lastige bevolking, en dat die bevolking zich niet gemakkelijk liet regeeren, en spoedig tot oproer oversloeg, dat is in 1874 bewezen, toen de Engelsche regeering verplicht was om troepen naar de Diamantvelden te zenden om er de rust te bewaren. In één woord Engeland heeft de last en de kosten van de Diamantvelden en de Vrijstaat heeft er het voordeel uit gehad. Als men de zaak goed beschouwt, is het een wijze beschikking van den Heer geweest dat de zaken zoo geloopen zijn."

President Brand mocht waarlijk wel zeggen: „alles

zal recht komen", want hetgeen hij dien dag aan schrijver dezes zeide, bevatte veel waarheid, meer zelfs dan ieder toenmaals dacht. De Witwatersrand Goudvelden waren toen nog niet ontdekt, en welke last en welke onkosten heeft Transvaal niet gehad met de bevolking dier Goudvelden en waartoe heeft het niet geleid?

President Brand heeft, zooals wij reeds vroeger te kennen hebben gegeven, nooit zich een denkbeeld kunnen vormen omtrent een vrij Vereenigd Zuid-Afrika. Zijn politiek doel was nooit om tot zulk een gewenscht einde te geraken; het was hem voornamelijk te doen om zijne eigene republiek een bloeiende, rustige staat te maken, en hij dacht alleen aan het voordeel van den Oranje-Vrijstaat. Dat was dan ook, hoogst waarschijnlijk (ten minste volgens schrijvers opinie) de reden waarom hij zich kantte tegen eene nauwere vereeniging tusschen de twee Republieken, iets dat de vurige wensch van President Kruger was. Jan Brand zag goed in, dat de Goudvelden een voordeelige markt voor zijne burgers waren; om echter verantwoordelijkheden en gevaren op die burgers te gaan leggen, voor wat hij als een hersenschim beschouwde, dat wilde hij niet doen. Die politiek mag men kortzichtig noemen, maar in alle geval is het eene politiek geweest, die den Vrijstaat heel wat voordeel heeft aangebracht.

HOOFDSTUK XIV.

Waarin wij wêer een bezoek brengen aan Jan Bronkhorst en met hem naar Bloemfontein gaan.

Voor wij dit verhaal, waarde lezers, ten einde brengen, moeten wij weêr eens een bezoek gaan afleggen bij onzen ouden vriend, Jan Bronkhorst. Maar als wij dit doen, dan schrijven wij 10 Juni 1873, dus drie volle jaren na dat wij den boer vóór het eerst op de dorre vlakten van het distrikt Boshof hebben ontmoet.

Zoo wij ons nu naar de oude plaats van Jan Bronkhorst in het Boshofsche zouden begeven, zouden wij daar noch Jan, noch Annie, noch eenige der kinderen vinden, maar wel een vreemde, die

thans eigenaar van de plaats is. Ik hoop echter niet, dat gij vermoedt dat het met den Vrijstater slecht is gegaan, en dat hij, door zware omstandigheden verplicht is geweest zijn plaats te verkoopen. Want hoewel Jan deze plaats inderdaad verkocht heeft, heeft hij zulks gedaan omdat hij meende een beter stuk grond te kunnen krijgen. Het was hem in zijn handel met de Diamantvelden uitmuntend gegaan, en hij kon bijna zijn werk niet af, niettegenstaande hij reeds vijf wagens op het pad had. Toen zich nu een goede gelegenheid aanbood om een plaats te koopen aan Kaalspruit, zoowat twee uur ten zuiden van Bloemfontein, en deze plaats niet alleen heel wat grooter was dan zijne vorige, maar hij er ook veel meer zaaien kon, meende onze flinke boer zulk een kans niet te moeten laten voorbijgaan, en het gelukte hem de plaats voor £ 2000 te koopen en dat op vrij redelijke voorwaarden. Tegen het einde van 1872 was hij verhuisd, na eerst zelf zijn plaats met een ruime winst te hebben verkocht. Op Cijferfontein, zooals de nieuwe plaats heette, voerde Jan een plezierig leven, al moest hij heel wat werken om alles te behartigen. Maar hij was aan hard werken gewoon, en zoolang hij het loon dat hij verdiende, kreeg, was hij tot alles bereid. Het eerste jaar bracht hem dan ook dit loon ruimschoots op.

Hij had een prachtigen oogst, en had bijna geen bergplek voor zijn haver en koren, zoodat hij alles in het werk stelde om zoo snel mogelijk de prachtige havergerven naar Kimberley te doen rijden, en zijn koren te doen vermalen om het als meel ook daarheen te brengen. Daarenboven had hij voor zijne oude klanten in Kimberley heel wat commissiën te verrichten, want men kende hem als een eerlijke handelaar, die wel graag zijn winst maakte, maar toch niemand willens en wetens zou bedriegen. Voor den één moest hij dit medebrengen, voor den ander dat; een der rijke diamanthandelaars had hem zelfs opgedragen een paar extra karpaarden te brengen uit den Vrijstaat. Van dit alles kweet Jan zich uitmuntend, maar het kostte hem menigen trip naar Bloemfontein, en hij was inderdaad zoo dikwijls van de plaats weg, dat het er maar slecht gegaan zou zijn, indien Annie, die thans in volle gezondheid hersteld was, niet zulk een flinke, bekwame boerenvrouw was geweest. Wel had Jan nu een knecht of bijwoner, maar zoowel hij als Annie begreep, dat men ook den knecht moest achterna zitten; het oude spreekwoord toch, dat zegt „het oog van den meester maakt het paard vet", was een waar woord.

Op dezen 10den Juni 1873 was Jan weder naar Bloemfontein geweest, en is zooeven teruggekomen,

zooals gij kunt zien aan de kapkar die nog bij de voordeur staat, en waar de tuigen nog aan hangen, terwijl op de werf achter het huis de twee dampende ruins, prachtige bruine paarden uit het „bovenland", dat is uit het distrikt Paarl of Malmesburg, door twee der jongens worden rondgeleid om koud te worden voor zij naar het water worden gebracht, en daarna hun voer krijgen. Jan zelf is reeds in het huis en zit bij de tafel in de eetkamer, met Annie te praten, die hem reeds wat te eten en te drinken heeft gegeven, want het is reeds twee uur, en zij en de kinderen hebben al lang het middagmaal genoten. Jan had gemeend voor middag weer terug te zullen zijn, want hij was reeds met zonop vertrokken, maar de morgens waren kort en hij was opgehouden geworden in zijne bezigheid. Op het oogenblik is hij juist bezig om Annie te vertellen hoe dat oponthoud kwam, en wie hij zoo al in het dorp had gezien.

„Oom Jan van der Walt het mij gezeg dat hij ons Zaterdag zeker verwacht en dat ons moet o'erblijf tot Dinsdag, en tante Mina wil absoluut hê dat jij met al die kinders saam kom. Zij zê daar is groot plek, en dit lijk mij die goeie ouwe vrouw zal rechte beleedig voel, as ons nie kom nie".

D' is een groote sjouwerij om al die kinders mee te sleep, en dit zal in die dorp zoo vol wees dat een

mensch kan bang word dat die kleingoed zal verongeluk. Ik denk ons kan ver Pieter en Annie saam vat en ver klein Hendrik, maar die ander kinders moet maar hier blijf met nicht Martje".

Zoo sprak Annie, en met nicht Martje bedoelde zij de vrouw van hun knecht of bijwoner, die steeds voor de kinderen zorgde als Jan en Annie naar nachtmaal of ergens anders heen gingen, en de kleinen niet konden samen nemen.

„Ja, dit gaat een groot ding in Bloemfontein wees, en ik hoor daar kom van onze burgers uit alle distrikten van die Vrijstaat".

En hoe lijk die President, zè hullie?" vroeg Annie.

„Oom Jan was gister bij hem; hij zê dat die President nog vervallen daaruit zie, maar dat hij daarom alweer goed kan rondstap, en rechte frisch begin te voel".

„D'is rechtig een gelukkige ding voor die land dat Jan Brand weer gezond geword hêt", zeide Annie, terwijl zij opstond, en het goed van de tafel begon af te nemen, want Jan was klaar met eten, en was ook reeds opgestaan om te gaan kijken of de paarden goed bezorgd waren. Terwijl hij daarmede bezig is, zullen wij onze lezers iets mededeelen over de ernstige ziekte die President Brand getroffen had, en waarvan hij nu, zooals wij gehoord hebben, hersteld is.

De President had sinds zijne aanstelling een zwaar leven gehad. Niet alleen dat hij ontzettend veel werk deed en verantwoording op zijne schouders droeg, en van den vroegen ochtend tot dikwijls laat in den nacht voor de belangen van land en volk werkte, maar hij had zijn lichaam ook geenszins gespaard. In den Basuto-oorlog was hij af en toe bij de lagers geweest; hij had dagen en nachten doorgebracht in tenten in het open veld, en in allerlei soort weer rondgereisd; hij had hitte en koude geleden, even goed als de geringste zijner burgers; uren lang had hij in den zadel gezeten. Toen de Basuto-oorlog ten laatste geeindigd was, had hij moeielijkheden gehad met de schikking over het veroverd grondgebied en was meermalen naar Aliwal Noord geweest om conferenties te houden met Sir Philip Wodehouse. Over de Diamantvelden-kwestie had hij niet alleen een lastige en opwindende correspondentie gevoerd, maar wij hebben gezien hoe hij zelf persoonlijk de conferenties met Waterboer leidde, en verre afstanden moest afleggen langs slechte rivieren en dikwijls ongemakkelijke voertuigen. Hoewel zijn gestel vrij sterk was, kon dit op den duur zulk een leven niet uithouden en reeds meer dan eens hadden zijn geneesheeren, Drs. Krause en Kellner, hem verzocht om rust te nemen. Maar hiervan wilde de President

niets weten, want hij begreep dat, zooals de positie toen was, hij het roer van den Staat niet in andere handen kon afgeven, zelfs niet eens tijdelijk. Doch tegen het einde van Augustus 1872 begon ZHEd. zich alles behalve wel te gevoelen en voor de maand uit was moest hij het bed houden en bleek het, dat hij erge storingen had in lever en nieren. In September begon zijn toestand zoo ernstig te worden, dat de bovengemelde twee dokters eene consultatie met andere geneesheeren noodzakelijk achtten en men zond per expresse naar Kimberley, om Drs. Dyer en Matthews te halen, die dan ook kwamen, en den patient examineerden. Dit onderzoek bevestigde het feit dat ZHEd. aan een zeer gevaarlijke nierziekte leed, die heel licht de oorzaak van zijn dood zou kunnen zijn. Snel verspreidde zich het bericht, niet alleen door Bloemfontein, maar ook door den geheelen Staat en door Zuid-Afrika in het algemeen. In de hoofdstad waren er spoedig een aantal personen, die mevrouw Brand hulp aanboden om te helpen bij den zieke te waken en daar de trouwe echtgenoote zelve niet alles kon doen, werd die hulp met dank aangenomen. In alle kerken gingen gebeden tot den Grooten God op om den Vader des Volks toch te redden voor het land; niet alleen was dit het geval in de Hollandsche, maar ook in de Engelsche kerken van alle genootschappen

en sekten. Iedereen scheen te beseffen welk een ontzettende slag voor den Staat het zou zijn als Jan Brand ten grave daalde.

Daar de President steeds erger werd, moest er voorziening gemaakt worden voor het bestuur, en in October kwam de Volksraad voor dit doel bijeen. Er was een zekere partij, gesteund door zekere Engelschen, die wilde hebben, dat men den heer F. K. Höhne, den Gouvernements-Secretaris het ambt van tijdelijk waarnemend President zou opdragen. Doch de heer Höhne was alles behalve populair bij het gros der bevolking, dat hem verdacht hield van Engelschgezindheid. De Volksraad besloot derhalve om het uitvoerend gezag van het land in handen te geven van eene Commissie, die gezamenlijk de macht van den President zouden uitoefenen, en tot leden dier Commissie werden benoemd de heer F. P. Schnehage, toen Voorzitter van den Volksraad, en de heeren Gerrit du Toit en W. W. Collins, beide leden vân den Raad. De zitting van den Raad duurde slechts twee dagen; hij ging uiteen nadat er één dag van Verootmoediging bepaald was, waarop het geheele volk verzocht zou worden zich neêr te buigen voor den troon des Allerhoogsten, ten einde deze te smeeken den President te sparen.

Het scheen voor het oogenblik alsof de Hemel dit

gebed niet verhoorde, want ZHEd. werd steeds erger, en in December en Januari ging reeds meermalen het gerucht dat de President overleden was, hetgeen waarschijnlijk veroorzaakt werd door het feit dat hij verscheidene malen het bewustzijn verloor.

Inmiddels pakten er zich duistere wolken aan den politieken hemel samen, en ontstonden er zeer groote onaangenaamheden met den Hoogen Commissaris, een verhaal waarvan wij hier niet kunnen geven. De zaken gingen zelfs zoover, dat Sir Henry Barkly een ultimatum aan de Vrijstaatsche regeering zond, waarop deze toen ingaf en de zaken haar gewonen loop kregen, schoon veel schade aan het goed recht van den Vrijstaat was gedaan door de eenigszins overijlde handelingen van het Driemanschap.

Tegen het einde van Januari nam de ziekte van den President een gunstige wending, en drie weken later verklaarden de geneesheeren dat ZHEd. buiten gevaar was. Doch het nam den lijder natuurlijk een geruimen tijd vóór hij zijne krachten herwon, en de grootste voorzichtigheid was noodig om een wederinstorting te voorkomen. Zoo ging maand op maand voorbij. De Volksraad kwam voor zijne gewone vergadering in Mei bijeen, en in het einde van die maand gaf de President aan dat lichaam te kennen, dat hij zich zoo geheel hersteld voelde dat

hij hoopte op 16 Juni weder de teugels van het bewind in handen te nemen. De Raad gaf zijne blijdschap over dit bericht in een besluit te kennen, en bepaalde Zondag 15 Juni als een Dankdag door den geheelen Staat.

Het valt licht te begrijpen dat geheel Bloemfontein zich gereed maakte om niet alleen den Dankdag met een dankbaar hart te vieren, maar ook een groot feest te hebben op den dag dat de President weder zijne hooge betrekking zou aanvaarden. Maandag den 16den en Dinsdag den 17den werden dan ook verklaard publieke feestdagen te zullen zijn, en stedeling en buitenbewoner maakten zich gereed aan het feest deel te nemen.

Wij hebben gezien dat ook Jan Bronkhorst dit wilde doen. Daar hij echter nog geen huis in het dorp had, moest hij een plaats zoeken waar hij de dagen van het feest kon doorbrengen en hij vond dien zonder moeite bij een ouden vriend, den heer Jan van der Walt, die in het dorp woonde en ouderling van de kerk was. Zooals Jan aan Annie heeft verteld, had oom de geheele familie uitgenoodigd, maar hiertegen bestond objectie. Zoo kwam het dus, dat op den vroegen namiddag van Zaterdag 14 Juni, de paardenwagen met vier flinke dieren voor de voordeur van Cijferfontein stond. Gert, Jan's koetsier,

zat op den bok en had heel wat moeite om de vier paarden te doen stilstaan, en hij was blij toen hij Jan en Annie met de twee oudste en het jongste kind uit het huis zag komen, terwijl de anderen, de knecht en diens vrouw, volgden. Men nam nu afscheid van elkander, en Annie drukte de vrouw van den bijwoner op het hart toch goed voor de kinderen te zorgen. Daarop werd er snel ingeklommen en — weg sprongen de paarden.

Wij zullen onze vrienden naar Bloemfontein vergezellen, zonder nu bepaald hen overal te volgen. Slechts willen wij hier een schets geven van de feestelijkheden bij deze gelegenheid.

De Hollandsche Kerk in Bloemfontein was op den morgen van Zondag 15 Juni, zoo vol als zij nog nooit was geweest, zelfs niet bij de grootste nachtmaalsgelegenheden. De President woonde de godsdienstoefening bij, en toen hij in een rijtuig aankwam en naar het gebouw stapte, namen de honderden van toeschouwers die in de kerk geen zit- of staanplek hadden kunnen krijgen, eerbiedig hunne hoeden af; ja, ware het niet Zondag geweest, dan hadden zij gewis een Hip! Hip! Hurrah! aangeheven. De dienst werd geleid door Ds. G. Radloff, den predikant van Bloemfontein, die een indrukwekkend gebed deed en een krachtige preek hield, waarop ten slotte de

gemeente ZHEd. het 3de vers van Psalm 134 toezong.

Ook in de Engelsche kerken hield men dankdiensten; toch had een paar maanden geleden, de *Friend of the Free State*, het blad der Engelsche partij te Bloemfontein, een artikel gepubliceerd, waarin op duidelijke manier aangegeven werd, wie de opvolger van den President zou moeten wezen, en men ZHEd. al zoo goed als dood had beschouwd, en dit artikel had in der tijd heel wat sensatie veroorzaakt, en veel aanstoot aan de goedgezinde burgers gegeven. Maar in alle geval wilde de Engelschen thans een beetje hun fatsoen ophouden, evenals Sir Henry Barkly dit had gedaan, die, toen de President ziek was, brieven vol belangstelling en deelneming aan mevrouw Brand had geschreven.

Maandagmorgen begon de burgerlijke feestelijkheid. Om 10 uur werd ZHEd. door een commissie van den Volksraad van zijne woning afgehaald, en door de juichende en hoeden-zwaaiende menigte naar de Volksraadzaal gebracht, waar hij door den Voorzitter verwelkomd werd. ZHEd. hield daarop een flinke aanspraak; eerst was zijn stem wel wat zwak, maar langzamerhand kwam het oude vuur weer bij hem te voorschijn, en was hij duidelijk hoorbaar. Toen hij zijne rede voltooid had, stond de heer W. C. Peeters, het lid voor Rouxville op, en las een gedicht voor

dat hij speciaal voor deze gelegenheid had gemaakt. Daarop werd eene dankbetuiging gebracht aan het Driemanschap voor de bekwame wijze waarop zij gedurende de ziekte van den President het bestuur hadden gevoerd. Daar men de verrichtingen niet te lang wilde rekken, teneinde ZHEd. niet te veel te vermoeien, werd de Raad kort daarop verdaagd, en bracht men den President naar huis. De brave burgers hadden echter hier eene verrassing voorbereid. Nauwelijks toch was President Brand in het rijtuig gezeten, of honderden van handen spanden in een oogenblik de vier paarden uit, waarop men, onder groot gejubel en een voortdurend Hoerah! en gezang, ZHEd. naar zijne woning terugbracht, eene daad, die de President te vergeefs had getracht te beletten, doch die hem zoo trof, dat de tranen den braven man in de oogen kwamen. Nog nooit tot op dit oogenblik, had hij begrepen hoe hij de liefde van die eenvoudige Vrijstaters had gewonnen.

Des avonds was er eerst een groot „dinner", waarop natuurlijk heel wat „gespeechd", werd; daarop volgde eene illuminatie met vuurwerk, die, als men de toestanden van die dagen in aanmerking neemt, alleszins schitterend mocht heeten. De bevolking van Bloemfontein was opgewonden en plezierig, maar toch vielen er geen ergerlijke tooneelen voor, en zag

men er niet zulke akeligheden, als men b. v. tegenwoordig in Kaapstad ziet bij zelfs de geringste fuif.

Dinsdag werd het feest voortgezet; eerst Woensdag morgen kwamen de Bloemfonteiners tot rust, en namen de zaken haar gewone loop. Doch reeds Dinsdag middag vroeg reed Jan Bronkhorst met de zijnen naar de plaats terug, waar zij alles en allen veilig en in orde vonden.

Toen Jan dien avond de huisgodsdienst had, dankte ook hij den Heere, dat Deze den Vrijstaat zoo geholpen had, en het leven van Johannes Henricus Brand had gespaard.

Waarde Lezers, hier komt ons verhaal ten einde. Het is thans niet de tijd om nog meer te schrijven over de geschiedenis van Zuid-Afrika, en met dit boek sluit de serie van de Zuid-Afrikaansche Historie-Bibliotheek. Of er ooit een tweede serie zal verschijnen, dat hangt geheel en al af van de gebeurtenissen der toekomst; het mag zijn dat ons volk de gelegenheid zal hebben om meer te leeren van zijne geschiedenis; het kan echter ook gebeuren, dat de wereldsche machten die over ons regeeren, het beter beschouwen dat ons zoo min mogelijk er van wete, en slechts dat hooren, dat dienen kan tot verheerlijking van Groot-Brittanje. Is het laatste het geval, dan zal het

een treurigen tijd voor Zuid-Afrika afgeven, doch die tijd kan, Goddank, niet eeuwig duren. Men mag de waarheid een tijdlang onderdrukken; haar vermoorden kan geen mensch en geene regeering; éénmaal moet en zal zij zegevieren, en verschrikkelijk zal dan de wraak zijn die zij nemen zal op hen die haar aan banden hebben gelegd.

In Bloemfontein staat thans voor het Gouvernementsgebouw het standbeeld van „Den Vader des Volks", het eenige nationale gedenkteeken, dat de hand van den Veroveraar ongeschonden heeft gelaten. Zelfs na zijn dood boezemt Jan Brand de vijanden van zijn volk nog eerbied in. Hij is van deze aarde weg, om te gaan voor den Grooten Rechter, Die ongetwijfeld hem beloond heeft voor de wijze waarop hij de hem toevertrouwde talenten heeft gebruikt. Toen hij stierf ging er een weeklachte door geheel Zuid-Afrika op, en vroeg men zich af, waarom de man, die zoo liefderijk voor land en volk had gezorgd, en zijn kleinen staat tot zulk een hoogen bloei had gebracht, niet langer mocht gespaard blijven. Een snelle pijnlooze dood maakte een einde aan dat nuttige leven op 14 Juli 1888.

Wij allen betreuren zijn dood, maar er is toch één ding dat ons als eenige troost mag dienen. God heeft Jan Brand den aanblik gespaard van den ver-

schrikkelijken toestand waarin thans geheel Zuid-Afrika verkeert; in Zijne Wijsheid nam hij hem weg, juist toen de directe oorzaken begonnen te ontstaan, die aanleiding hebben gegeven tot den thans nog woedenden oorlog. Niemand kan heden met zekerheid zeggen, dat die oorlog niet zou zijn uitgebroken zoo President Brand nog aan het hoofd der zaken had gestaan. Dit wordt wel eens door sommigen beweerd, maar zonder eenigen grond. Het is hier niet onze taak om te bespreken welke houding President Brand in 1899 zou hebben aangenomen; de man die acht jaren na hem zijn Presidentszetel innam, handelde krachtig, eerlijk, mannelijk en waardiglijk. Zal men heden durven zeggen, dat Johannes Henricus Brand zulks onder dezelfde omstandigheden ook niet zou hebben gedaan?
